

AL

Artzain-liburua

Lazarragaren eskuizkribuan artzain-liburuaren hasierako eta bukaerako orrialdeak galdu direnez, ez dakigu osorik zein luzera zuen. Hasierako zatiari dagokionez, ezin da inolako kalkulurik egin galdu denaren luzerari buruz; amaieran, ordea, pentsa genezake ez dela zati luzea galdu: gehienez ere lau orri (1155-1158), zortzi orrialde. Gainera, hasierako 1138-1141 orriak apurtuta daude, eta hor ere ez dugu testu osoa ezagutzen; are testu barruan ere galdu dira orri batzuk (1148, 1149 eta 1150). Hortaz, zatika baino ez dugu ezagutzen testua.

Patri Urkizuk *Dianea* izenburua proposatu zuen artzain-liburuarentzat, Jorge Montemayorren gaztelaniazko *Los siete libros de la Diana* (1559) liburuan oinarritua delakoan, eta eskuizkribuko poema batean *dianea* forma agertzen delakoan (izatez *dianean* ‘doanean’ aditza da poema horretan agertzen dena, eta ez izena); ez dugu uste hautu egokia izan zenik. Patxi Salaberri Muñoak, berriz, *Sirena*, *Silbero*, *Silbia eta Doristeo* izenburu gure ustez egokiagoa hobetsi du, nobelako pertsonaia nagusien izenak hartuta. Guk, oraingoz, *artzain-liburua* izen generikoarekin aipatuko dugu eskuizkribuko hasierako zati hau.

Artzain-liburuak genero arrakastatsua izan ziren Europan XVI. mendean, eta Jorge Montemayorren gaztelaniazko *Los siete libros de la Diana* (1559) Europa osoan itzuli eta imitatu zuten; badirudi ildo horretan kokatu behar dela Lazarragaren lana ere, batik bat ezagutzen den zatia kontuan hartuta, zati honetan nagusi direlako artzain-giroko pasarteak. Baina, funtsean, amodio nahasien istorioa kontatzen da (Silberok Sirena maite du, Sirenak Doristeo, Doristeok Silbia, eta Silbiak Silbero, eta amodio-kateak ez du beste alderako biderik), eta pertsonaia nagusi horiek ez dira artzainak, hiri-giroan bizi diren morroineskame zerbitzariak (Silbero, Sirena eta Silbia) eta zaldunak baino (Doristeo). Baina egia da guregana iritsi den testuaren zati handi batean laurak agertzen direla artzain-jantziekin, artzain bihurtuta, dela amodioaren nekeetatik ihes egiteko (Silbero), dela artzain joan den amodioaren atzetik joateko (beste hirurak). Testuaren azterketa sakonagoak erakutsi beharko du norainoko garrantzia duten testu honetan garai hartan arrakastatsu ziren beste genero edo elementu batzuek (nobela bizantziarra, zaldungo-nobela, nobela sentimentala...).

Nolanahi ere den, Silbero morroia eta Sirena neskamearen arteko harremanekin hasten da liburua: amodio-gutunak, elkarri zuzenduriko kantuak (bihuela eta arparekin)... Baina Sirenak Silberori nahi duen erantzuna ematen ez dionez, Silbero gaixotu egiten da. Nagusiak Silbiari, Sirenaren neskame-lagunari, eskatzen dio Silberoren ardura hartzeko; Silberok Silbiari eskatzen dio Sirena beregana eramateko, eta hala egiten du Silbiak, bera Silberorekin maitemindua den arren. Baina saio berrietan ere ez du Silberok Sirenarekin arrakastarik; ezta musikari-talde bat serenata bat eskaintzeko kontratatuta ere.

Orduan, Italiako Arzileo hirira doaz morroi-neskame guztiak, nagusiekin batera; han laugarren pertsonaia agertzen da: Doristeo zalduna, Silbiaz maitemindua, Sirenak maitatua; horrela, maitemin neketsuen katea osatzen da: gorago esan dugun moduan, Silberok Sirena maite du, Sirenak Doristeo, Doristeok Silbia, eta Silbiak Silbero.

Silberok, maitemina ezin pairatuz, hiritik landa-girora ihes egitea erabakitzen du, eta, horretarako, artzain bihurtzea erabakitzen du; eta hala, Sirenari bere asmoa jakinarazi ondoren, Dueroren ibaialdara iristen da, artzain-lanetan jarduteko. Silbiak ezin du Silbero ikusi gabe bizi, eta haren bila joatea erabakitzen du, artzain-mutil jantzita (Clarian izen berriarekin); beste bi artzainekin elkartzen da bidean; haiek ematen diote Silberoren berri eta hirurak abiatzen dira Silbero omen dagoen ingururantz. Gero, Doristeo da Silbia gabe ezin bizi dena eta haren atzetik joatea erabakitzen duena, hau ere artzain; eta Doristeorekin Sirena doa, zaldunaren gogoaren kontra bada ere.

Egun batean, ustekabean, laurak elkartzen dira iturri fresko baten aldean, bakoitza bere ardiekin. Elkar ezagutzean, banan-banan geratzen dira laurak konorterik gabe, maitasunaren maitasunez eta minaren minez.

Orduan, bi izaki basati beldurgarri agertzen dira, eta neska biak bahitzen dituzte. Bi mutilek erabakitzen dute elkarrekin saiatzea neskak askatzen, eta, handik bi egunera, Marteren mandataria agertzen zaie; esaten die bi bahitzaileak Narbaez gaiztoaren mutilak direla eta Konfusioko Etxera eraman dituztela Sirena eta Silbia; maiteak askatzeko zer egin behar duten ere agintzen die: berak emandako ezpatekin eta ispilurekin joan behar dute Konfusioko Etxera, eta, belauniko jarriarik, soilik ispilura begiratzuz, bera agertu arte itxaron behar dute.

Hala egiten dute, eta, lau maiteminduak berbetan ari direla, Marteren mandataria bera agertzen da ezpata zorrotzarekin, eta Narbaezen mutil basatiak ihesean joatea lortzen du. Orduan, Cupido dakarren segizioa agertzen da... eta eskuizkribua mozten da, istorioa zelan amaitzen den jakin gabe.

Testua gehienbat prosan idatzia da, baina kantu ugari tartekatuta dira bertsoetan, XVI-XVII. mendeetako artzain-liburuetan ohi bezala; gainera, hiru lekutan aurkitu ditugu narratzailearen hitzak bertsoetan (AL: 1145r, AL: 1147r eta AL: 1154r-1154v).

<1138r>

bero e[

edan egu[

bere ugaça[

tiac bere [v
 pensadu eu[
 bada Silver[
 idoro bagu[e
 du eben car[t¹
 manera on[²

ainbat eta [
 neure begui[o
 daucadan [p
 carta oneta[
 uste dot dau[
 nau eçautu[
 badau bere
 orri mila bider na[u
 causea dan azquero[³
 ri remedio emun jagui[⁴

¹ *car[t*: Zaldungo-nobeletatik eta nobela sentimentaletatik hartu zuen artzain-nobelak amodio-gutuna literatura-baliabide gisa.

² *manera on*[: Estilo zuzenean idatziriko diskurtsoa (monologoa, elkarrizketako zati luzea, gutuna...) aurkezteko, halako aurkezpenak erabiltzen dira gaztelaniazko nobeletan eta artzain-liburuetan: “començó a hablar desta manera”, “dezía desta manera”, “començó a dezir desta manera”... Hemen, *manera on[etan]* horrekin, Silberok Sirenarentzat idatziriko amodio-gutunaren hasiera markatzen da, eta, hurrengo lerroan, gutunaren edukia estilo zuzenean hasten da.

³ *dan azquero*[: ‘denez gero’; *gero* adberbioa oinarri duen hainbat egitura erabiltzen du autoreak, perpaus kausal eta denborazkoak osatzeko nagusiki. Denborazkoak adierazteko, nagusiki “erakuslea + instrumentala + *-quero*” eta “partizipio + *azquero*” egiturak erabiltzen dira. Azalpenezko gisa interpretatzen ditugun perpaus kausaletarako *-n guero* eta *-n azquero* egiturak erabiltzen ditu; *-n azquero* horietako bat da hau.

Artzain-liburuko kasu hauei formaren eta egituraren araberako interpretazioa eman diegu, eskuizkribuaren egoera eskasak perpaus osoa irakurtzen uzten ez badu ere.

⁴ *emun jagui*[: *Jagui*- hainbat aldiz agertzen zaigu eskuizkribuan. Askotan aditz trinkoa edo beregaina da, baina laguntzaile gisa ere agertzen zaigu, partizipioa aditz nagusizat harturik. Bestalde, gehienetan aditz jokatugabea iduri du: *Jri remedio emun jagui* (AL: 1138r), *Nachaçu suplicaetan nay daquiçula, ene peneau oneyn andia dan azquero, remedioa emun jaguiten* (AL: 1152r), *eta prometidu even biac ez alcarri ichi jaguiteco, arean da Sirena ta Silvia idoro artean* (AL: 1152v), *cegaiti artu ez daiquean / oy beste servidoreric; / oy alcançadu daiqueano / ez artu jaguin celoric* (A14: 99-102), *Orain dama bat servietan dot, / lindea parebagea; / oy eztauco meresciduric / niganic ancietea / eguin deustan mesedeac / servidu jaguin artean* (A24: 131-136), *Jaun Cerucoac / çuri bidaldu jaguinic; / adietaco / badeçu miramenturic, / ez consentidu / ceure lurrean gaxtoric* (A28: 165-170), *Aren aoti berba oa /*

ain andia dan azquero edo bes[
 ric içango ezpada bere nai begui[
 escu delicaduocaz carta orri eranç[
 nai ezpadau ni çure mesedeorr]⁵
 il nadin nagoan lecurea[
 <1138v>

]orren⁶]ea Sirena⁷]on joean⁸ a-

]nac iracu-

neguianean aditu, / reberencia jaguiteco / belaunoc neben incadu (B12: 13-16), *Apea nindin çaldirean; / guchi bat apartaduric / berba neguion lurrerean, / neurau nengoan lecurean / reberencia jaguinic* (B16: 66-70), *Beti nabil caso au dala / trabajadua azquero, / inox dicharic eztudala / bencedoreçat atabala / jo jaguiteco sendoro* (B16: 111-115), *guztiay berba jaguinic* (A29: 50), *modu onetan / oyta berba jaguinic* (A29: 79-80). Edozein kasutan, beti agertzen da iragankor gisa eta datibozko argumentu batekin. Uste dugu aditz ezezagun horren azpian *egin* aditzaren forma hirupertsonala (NORK-NORI-NOR) ezkututzen dela.

⁵ *çure mesedeorr*]: ‘berori’, gaztelaniazko ‘(Su, vuesa, vuestra) merced’ alegia. *OEHN* bildutako adibide guztiek (s.v. *mesede* 2) aurretik edo posesiboa (*zure, zeure*), edo erakuslea (*orren, aren*) dute, hemen bezala. Ikusi, eskuizkribu honetan, *Aen Mesede* (AL: 1142v), eta posesiborik gabe *mesedeori* (A23: 29).

⁶ *Jorren*: Ziur aski, hau da gutunaren azken lerroa, eta ondoren berriz hasiko da estilo narratiboan idatzitako kontakizuna.

⁷ *Sirena*: *Silvero* eta *Sirena* izenek ezinbestean gogorarazten dituzte Jorge de Montemayorren *La Diana* artzain-nobelako lehenengo liburuko *Sireno* eta *Sylvano*; liburu hartan, biak dira Dianarekin maitemindurik diren artzainak. Generoaren ezaugarrietako bat da izenak berrerabiltzea, bere-berean edo zertxobait aldatuta, eta izen hauen antzekoak aurkitu ditugu beste lan batzuetan ere: *el pastor Silvero* (Lope de Vega, 1588-1595, *El ganso de oro*), *Sirena* (Jerónimo Fernández, 1547, *Belianís de Grecia*), *Silvera* (Luis Gálvez de Montalvo, 1582, *El pastor de Fílida*).

⁸ *joean*: ‘zihoan’; Lazarragaren eskuizkribuan, *joan* aditzaren iraganeko formek *j-* aurrizkia daramate subjektua 3. pertsonakoa delarik (cf. *joean* AL: 1138v, B30: 6, *joeala* AL: 1147r). Gisa horretako formak artzain-liburuan eta B testuan baizik ez ditugu bildu.

Bestalde, mendebaldeko testu zaharretan, deklinabide mugatuan bezala, *a + a > -ea* disimilazioa gertatzen da adizki jokatueta ere, *-an / -ala* atzizkiak gehitzean: *doa + -an > doean* (RS), *daroa + -an > daroanean* (VJ) (cf. *FHV* 115). Hona Lazarragaren eskuizkribuan bildu ditugun adibideak: *joean* (AL: 1138v, B30: 6), *cirean* (AL: 1142v, AL: 1144r, AL: 1146v, AL: 1152r, AL: 1153v, A11: 13, A11: 17, A26: 120, A28: 100), *direan* (AL: 1147v, AL: 1152r, A1: 15, B15: 62), *çarean* (AL: 1152v, A12: 16, A17: 111, B3: 65, B16: 31, B16: 44), *guinean* (A7: 8, B16: 86), *cinean* (A26: 94, A26: 156), *neroean* (B16: 14), *cireala* (AL: 1145r), *joeala* (AL: 1147r), *çareala* (AL: 1151r), *direala* (AL: 1152r), *neroeala* (B16: 16), *eroeanari* (A29: 74), eta *-ea- > -ia-* aldaketarekin *dirian* (B28: 15). Ohar gaitetzen Landuccic aditz gutxi dakarrela eta zaila dela gertakizun honi buruzko ondoriorik ateratzea, baina bada adibide bat behintzat iradokitzen duena Landuccirenean ez bide dela halakorik gertatzen (“antecedente, aurrera doana”).

]n buruan
] urteten ebela
]eaz ceña ecu-
]enaçan ez
]i ez leguian
 b]ada mundu
]ric andiae-
]ui eben car-
]urric eçautu
]nic ecin esan
] aseguin artu
]bio historieac⁹ ber-
]renac cartea idoro eben
]u eben manera artan
]ori bere ecer esan бага Silbe-
]a ebilirc utra¹⁰ jaquiteco deseo an-
]irenac cartea artu eben ala ez sar-
]chi eben lecura nun idoro eben
] ichi eben maneran bertan

<1139r>

cegaz utra aseguin guchi Silveroc [
 ben bere biocean ecusiric ai[
 bere gauçætan çala ai[
 Silveroren asecabea an[d
 buruco cençuna bencidu[
 artu eben ain¹¹ maneraz [
 di batean irazarri ez çan [
 setan ebilela Sirenagaz [

⁹ *historieac*: ‘historiak’; *historia* izena, mugatzaile ergatibo singularrarekin. Lazarragarenean, *-ia* bukaera duten izenek *-iea* bukaerarekin egiten dute forma mugatua: *historieac* (AL: 1138v), *sentenciea* (AL: 1153v), *gueraciea* (A6: 30), *licenciea* (A10: 19). Landuccik halako adibide bakarra du: “novia, *noviea*”; gainerakoetan *-ia* bukaera du.

¹⁰ *utra*: ‘oso’; gutxienez Kapanagari eta Oihenarten atsotitzei esker ezagutzen genuen (cf. *OEH*, s.v.).

¹¹ *ain*: ‘halako’.

cidin *utra* *espantaduric*¹² [e
 bere *pensamentua* *beti* *ber*[
 la *eta* *probaetarren*¹³ *pe*[
ganic *apartadu* *aleian*¹⁴ [
*biguela*¹⁵ *bat* *ceña*¹⁶ [
au esaten ebel]¹⁷

o[
 [...]
 [...]
 [...]
 [...]
 o[
 egu[
 ceur[

Silve[

<1139v>

S]irenaren berbea cegaz *utra*

¹² *espantaduric*: ‘harriturik, miraz gelditurik’; cf. *DAut*, s.v. *espantarse*: “asombrarse”.

¹³ *probaetarren*: ‘probatzearren’; *-arren* atzizkiak hiru aldaera ditu eskuizkribuan, *-gatic* atzizkiaren baliokide gisa aditz-izenari gehituta, mendebaldeko tradizioaren arabera: *-tearren*, *-etarren* eta *-t(z)erren*. Ikusi *etortearren* (A3: 13); *probaetarren* (AL: 1139r), *castaetarren* (A14: 77), *contentaetarren* (B3: 47); eta *ecusterren* (AL: 1142r, AL: 1145r, AL: 1147v), *iragaiterren* (AL: 1146r), *alabacerren* (A6: 41), *iracasterren* (A14: 47), *servicerren* (A14: 115), *ebilterren* (B16: 120). Izenari gehituta ere aurkitu dugu, *-gatic* atzizkiaren baliokide, lau bider: *amorearren* (AL: 1143v, A7: 89, B20: 14), *dirurren* (B15: 60).

¹⁴ *apartadu aleian*: ‘apartadu al leian, aparta ahal leian’ dukegu ziur aski, esan nahi baita potentzial hipotetikoko forma bat. Beherago *inorc pensadu ecin leian* (AL: 1143v) bildu dugu.

¹⁵ *biguela*: ‘bihuela’; irakur bedi *biguela*, *-u-* eta *guzti*. Gitarraren antzeko hari-instrumentua da, eta hain zuzen XVI. mendean izan zuen loraldia Iberiar Penintsulan. Cf. AL: 1139r, AL: 1140v, AL: 1141v, AL: 1143v, A24: 18, A25: 18 eta B3: 46.

Lazarragaren artzain-liburu honetan, bihuela, harpa, zanpoina eta arrabita aipatzen dira, denak ere oso musika-tresna ohikoak gaztelaniazko artzain-liburuetan.

¹⁶ *ceña*: Artzain-liburuan askotan dago *cena-* erlatibozkoa, palatalaren markarik gabe; poemetan, ordea, behin bakarrik (A6: 50) agertzen da. *Beti* aldatu dugu *ceña-* idatziaz, oharrean jakinarazita.

¹⁷ *au esaten ebel*]: Estilo zuzena aurkezteko erabiltzen den formula baten itzulpena da hau ere: “acabó su canción diciendo”, “cortesmente les saludó diciendo”, “començó a hablar diciendo”... Silbero da, dirudienez, kantatzen hasiko dena. Ikusi AL: 1138r ataleko oharra, s.v. *manera on*].

] artu eben esan cituan
]c ençun ebelaco bada e-
]an Silvero egoala Sirena
]ilveroren aposentura utra
]az ceñac an egoan silla
] berba oec esaten asi

]n Silvero¹⁸ nagoçu¹⁹ leen²⁰
]rso oriec²¹ osteango²² da
]pel baten ceure escuz
] deguidaçula cegati²³
]n baçu²⁴ nic bere
]goçu erregutan²⁵

¹⁸ *Silvero*: Lazarragak Sirenaren ahoan ipini ditu hemendik aurrerako hitzak, estilo zuzenean.

¹⁹ *nagoçu*: ‘nagokizu’; irakur bedi *nagozu*, txistukari frikariarekin (eta ez **nagotzu*, afrikatuarekin). Eskuizkribuan sei aldiz aurkitu dugu *nagoçu*- (AL: 1139v, AL: 1152v, A16: 45, B3: 73, B3: 88, B20: 24) eta behin *egon* aditzaren NOR-NORI forma trinkoen sail honetako *gagoçu* (AL: 1147v). *Arrasateko Erreketan* (TAV 3.1.7) ere badago aditz hau: *Çaurietan curadu eta, / ama, nagoçu oera*.

²⁰ *leen*: *Leen* hitzak beti agertzen du bokal bikoitza eskuizkribuan: *leen* (AL: 1139v, AL: 1143v, AL: 1144v, AL: 1145v; AL: 1151r, A7: 17), *leengo* (AL: 1154r), baina *astelen* (B33: 2). Landuccik ez dakar bokal bikoitzik: “antes que, *len*”. Cf. *OEH*, s.v.: “*Len* es la variante meridional hasta el s. XX excepto para gran parte de los autores vizcaínos; hay *leen* en Capanaga (103), *Acto* (267), J.J. Mogel (*BasEsc* 34), Astarloa (II 117), fray Bartolomé (*lc* III 270), Añibarro (*EL*² 145), *CatLlo* (75), Uriarte (*MarII* 73), Iturzaeta (*Azald* 128) y Erkiaga (*Arran* 162)”.

²¹ *oriec*: Eskuizkribuan hitz honek hitz-hasierako zeinua duenez, aurrekotik berezita (hots, erakusle moduan) idaztea erabaki dugu, testuingururik ezean beste irizpiderik ezin izan dugulako erabili.

²² *osteango*: Eskuizkribuan beste bi lekutan aurkitu dugu: *osteango* ‘gainerako, bestelako’ (AL: 1142v) eta *osteangoan* ‘hurrengoan’ (A7: 27).

²³ *cegati*: Artzain-liburuan *cegati* eta *cegaiti* formak txandakutzen dira, biak antzeko proportzioan, baina poemetan ez dugu aurkitu *cegati* behin ere.

²⁴ *baçu*: Badirudi eskuizkribuan *batzu* dela oinarrizko gisa erabiltzen den forma. Absolutibozkoetan *batzu* forma bakarrik darabil (AL: 1139v, AL: 1141v, AL: 1146v, AL: 1154v), Hegoaldeko testu zaharretan agertzen ez dena; ikusi *OEHk* zer dioen (s.v. *batzu*): “Los autores septentrionales de los ss. XVI-XVII distinguen formalmente los casos absoluto y ergativo; hay dos sistemas: *batzu* / *batzuk* es el de Leizarraga (Dechepare usa *batzu* para el caso absoluto, pero no hay ejs. de ergativo), y *batzuk* / *batzuek* el de Axular y Etcheberri de Ziburu; Pouvreau utiliza ambos: *batzu*, *batzuk* / *batzuk*, *batzuek*. [...] Al Sur no hay diferenciación formal: en los textos guipuzcoanos, desde el s. XVIII, se encuentra *batzuek* para ambos casos, y en los vizcaínos —ya desde Capanaga— *batzuk*”. Sozatiibozko forma (*baçugaz*) horren gainean eraikia dela dirudi, *-gaz* gehituta; genitiboari dagokionez, *baçuen* da darabilen forma bakarra. Hauxe dakar *OEHk*: “*Batzuen* es casi la única forma para el genitivo: *batzuren* sólo se encuentra en Leizarraga (junto a *batzuen*), Oihenart y unos pocos autores meridionales del s. XX”.

²⁵ *erregutan*: Hemen amaitzen dira Sirenaren hitzak.

]au esan da
]n eben Si-
]ean lecu
]n baga
]ti Sirenac
]ten acorda
] bat escrevie-
]di ece ecin²⁶
 ç]uc
]jura

<1140r>

gura doğun ni enplea nadin çure servicioan, suplicaetan nachaçu,²⁷ Sirena ene laztana, nai daquiçula²⁸ gaur gabea ceure aposentuco bentanara joaten,²⁹ ece an gura dot neuronec emun çuc aguindu deustaçun hobrea[

²⁶ *ece ecin*: Hemen berriz ari da Silbero estilo zuzenean, Sirenarentzako gutuna idazten; dirudienez, Sirenak eskatu dio bere zortzi bertso-lerroak (AL: 1139r) paperean idazteko (*[be]rso oriec [...] [pa]pel baten ceure escuz*, AL: 1139v), eta Silberok hitzordua nahi du Sirenaren leihopean, bertso-papera eskura emateko. Literatura-topikoa da, jakina, maitemindua neska maitatuaren leihopera joatea.

²⁷ *suplicaetan nachaçu*: ‘suplikatzen natzaizu, erregutzen dizut’; testurik zaharretan, *suplikatu* aditza beste behin baizik ez zaigu agertzen iragangaitz bipertsonal gisa jokaturik, Haraneder (1635: 92) lapurtarraren testuan hain zuzen: *hala suplikatzen natzaitzu, eta entzun nazazu*. Eskuizkribuan bost bider aurkitu dugu *suplicaetan nachaçu* (AL: 1140r, AL: 1146v, AL: 1151r, AL: 1152r, AL: 1152v) eta behin *suplicaetan liçatela* (AL: 1154v); ikusten denez, beti artzain-liburuan. Honekin erlazonaturik, ikusi *eskatu* aditzari buruzko oharra, AL: 1142v atalean, s.v. *escatu cidin*.

²⁸ *nai daquiçula*: ‘nahi dakizula, nahi izan dezazula’; mendebaldeko eta erdialdeko testu zaharretan *nahi izan* aditz-lokuzioak balentzia berezia du: esperimentatzailea (edo subjektua) datiboan du eta estimulua absolutiboan: *Verba orri nay ez daquiola valia* (Olasoko kantua, TAV 88-90); *Iaun goicoari nai eztaquiola* (Kapanaga 129). Orain arte ezagutzen genituen testuetan balentzia berezi hori jusibozko eta botibozko perpausetan baizik ez bazen lekukotua, Lazarragak, bi ingurune horiez gain, indikatiboan ere erabiltzen du, iragan burutuan hain zuzen: *nay equion nic aren contra / oy ez neducan quexaric; / ez eben gura nic aren causaz / eguin neguian negarric* (B21: 31-34). Cf. halaber: *suplicaetan nachaçu, Sirena ene / laztana, nai daquiçula gaur gabea / ceure aposentuco bentanara joaten* (AL: 1140r), *Jaicoari nai eç daquiola çu joan da ni eben guera nadila* (AL: 1151v), *Nachaçu suplicaetan nay daquiçula, ene peneau oneyn andia dan azquero, remedioa emun jaguite* (AL: 1152r), *Ceruetaco Erregueari / oy dira encomendadu / suplicaetan liçatela / nay lequiela lagundu* (AL: 1154v), *Enparaetan bardin bajaçu / beste çaguia çorroçic, / onen bioçau nay bequiçu / efini señaladuric* (B21: 101-104). Beste inguruneetan Lazarragak ere **edun* hobesten du: *Bada bere, nai ez neuque, / mundu*

baduric³⁰ bada cartea[
 eben egoan lecrean³¹ e[
 teti gueldixe³² iramo³³ [
 ren aposentura nun [
 rri eben Silveroren [
 ric an cioana³⁴ u[r
 eta Silverori [e
 urtengo le[
 uero bad[
 siric sir[
 nadur[
 Silvero[
 eta jarr[
 ric Siren[
 azpian [
 netan eg[
 Sirena bent[
 ançat Silver[

guziagaitirren, / çuregaz ene secretoa / descubri lidin bapere (AL: 1144v), Bioçau jo deustaçu anech flechaz, / nigaz conturic eguin nay ez doçu (A17: 3-4).

²⁹ *joaten*: Beste aditz batzuekin gertatzen den moduan, *nahi izan* aditzaren osagarria ere inesiboan dago (-*ten*), eta ez absolutiboan (-*tea*) gaurko erabileran bezala.

³⁰ *Jbaduric*: Hemen berriro hasten da estilo narratiboan idatziriko kontakizuna.

³¹ *lecrean*: ‘lekutik’.

³² *gueldixe*: ‘nahikoa geldi’; Lazarragaren eskuizkribuan, -*txo* atzizkia beti erabiltzen da txikigarri moduan; -*xe* atzizkiak, berriz, hiru balio hartzen ditu: **1**) Txikigarria (-*xe* = -*txo*), kutsu afektiboarekin (mespretxua, trufa...) nahiz gabe: *bervaxe* (A7: 117), *daquidancheau* (A10: 21), *gauçaxe* (A10: 23), *presentexeac* (A14: 69), *çuzpirioxe* (A14: 73), *esecoxeoc* (A19: 14), *urtexe* (A19: 16), *dozenaxe* (A24: 116), *erreguxeau* (A26: 31), *bobedaxeoc* (A28: 59), *conquistaxeau* (B11: 13 oh. pal.) eta beharbada *Peru Errochec* (A27: 31; ik. lerro horretako oharra). **2**) Izenondo eta aditzondoaren intentsitate markatzailea: *gueldixe* (AL: 1140v), *goitixeago* (A1: 23), *claruxeago* (A7: 49), *gueixeago* (A10: 59). **3**) Indartzailea (izenordain indartuekin, eta *eben / arean*-ekin): *bercheac* (A7: 77, A29: 62), *gueurcheoc* (A7: 88), *neurcheau* (A10: 46), *ebenche* (B3: 42), *areanche* (A27a: 33). Kasu batean (*urteje* A14: 6), ez dakigu zehazki zein den balioa.

³³ *iramo*: ‘jaurtiki’; eskuizkribuan beste toki batzuetan ere agertzen da, lau aldiz (AL: 1140r, AL: 1142r, A23: 65 eta B9: 11). *OEhk* ez dakar forma hau, baina bai *iramon*, Landucciren lekukotasunarekin; Landuccik *yramon* dakar “esparzir”, “derribar” eta “botar (la pelota)” sarreretan.

³⁴ *cioana*: ‘zioena, esaten zuena’.

<1140v>

artu eben biguelea,³⁵ eta, utra³⁶ boz amorosoaz, asi çan manera onetan cantaetan.³⁷

Poeta gacha³⁸ idoro doçu,
 Sirena, ene laztana,
 r]e bentajaoc³⁹ esateco,
 ça]toz nigana

[...]

] utra tristeric⁴⁰
 i]c eztacarte
]ztioç ifiniric
 ic]hadu dei detizque⁴¹
] etorriric
]ate
 u]guiric.

[...]

³⁵ *biguelea*: ‘bihuela’; cf. AL: 1139r ataleko oharra, s.v. *biguela*.

³⁶ *utra*: ‘oso’.

³⁷ *artu eben biguelea ... manera onetan cantaetan*: Ohikoa da gaztelaniazko artzain-liburuetan, poemak txertatzen direnean, honen moldeko esaldiez aurkeztea: “Y tomando X su harpa / vihuela / zampoña / rabel comiença a cantar desta manera”. Hemen, Silbero Sirenaren leihopetik ari da kantuan, bihuelarekin; gero, Sirenak leihotik erantzungo dio, zanpoinarekin; eta Silberok berriz kantatuko du, bigarren honetan harparekin.

³⁸ *gacha*: ‘txarra’; testuinguruaren arabera, ez da ezinezkoa esanahi positiboarekin ulertzea (‘bikaina’), baina bi argudio dira horren aurka: batetik, adiera positiboa ipar-ekialdeko tradizioari dagokio gehienbat (cf. *OEH*, s.v.), eta bestetik, eskuizkribuko agerraldi guztietan du esanahi negatiboa, eta hau litzateke bakarra esanahi positiboarekin. Gainera, testuinguruak ez du esanahi negatiboa ere ezinezko egiten, apaltasun erretoriko gisa ulertzen bada.

³⁹ *bentajaoc*: ‘abantailok, bikaintasunok’.

⁴⁰ *tristeric*: Artzain-liburuan txertaturiko poema gehienak lau bertso-lerroko ahapaldiz osatuak diren arren, badira beste egitura batzuk ere: bat zortzi bertso-lerrokoa (AL: 1145v) eta bertso-lerro segida bat (AL: 1144r-v). Hemen, AL: 1141r atalean bezala, dirudienez, lau bertso-lerroko ahapaldiaren ondoren, zortzi bertso-lerrokoa dator, errimak eta lerroartek aditzera ematen dutenez. Ondoren, beste lauko birentzako lekua dago, gutxi gorabehera. Eta azkenik, osorik ezagutzen dugun serbentesio asonantatua (lau endekasilabo, *ABAB* errima asonantearekin).

⁴¹ *dei detizque*: ‘deitu daitezke’; iduri luke oraineko potentziala dela; *detizque* forma ez dugu beste inon bildu, baina ikusi, eskuizkribu honetan, *osatu çatezqueala* (AL: 1151r), *joan çatezque* (B16: 149).

[...]

[...]

[...]

]oa

]çuçu

]chizcoac

]açu.

<1141r>

Ala bada, nic orain, Jaungoicoa,
 esango dot nola tratadu nauçun.
 Sirena, utra birtute andizcoa,
 eguiçu silenciaz⁴² escuchadu.

Silveroren⁴³ cantu dulceaz ai[
 tu Sirenac arçaite⁴⁴ eben e[
 sentuan eucan çanpoña⁴⁵ [
 utra dulcemente jaiten⁴⁶ a[
 au esaten ebela:⁴⁷

Cañadaetan arça leguez,

⁴² *silenciaz*: ‘isilik’; *CORDEn* soilik hiru aldiz (bi autoretan) aurkitu dugu *silencia*, 1600era arteko gaztelaniazko dokumentuetan: “con gran **silencia** salieron de la ciudad un día antes que amaneciese” (Jerónimo Zurita, 1562, *Anales de la corona de Aragón*), “mas los soldados no tuvieron el **silencia** que convenía, y fueron sentidos por los moros” (Luis de Mármol Carvajal, 1600, *Rebelión y castigo de los moriscos*), “Llegó el arma con **silencia** y temor de los nuestros al marqués de la Favara” (*ibidem*).

⁴³ *Silveroren*: Hemen berriz hartuko da estilo narratiboa, baina soilik Silberoren kantutik Sirenaren kanturako trantsizioa markatzeko.

⁴⁴ *arçaite*: ‘hartzaiten, hartzen’; *-n* galdu da testuinguru fonetikoarengatik.

⁴⁵ *çanpoña*: ‘zanpoina, artzain-txirula’; ohikoa da XVI. mendeko artzain-liburuetan, hain zuzen artzainen musika-tresnatzat zeukatelako. Cf. *DAut*, s.v. *zampoña*: “Instrumento rústico pastoril a modo de flauta, o compuesto de muchas flautas”. Gorago ere esan dugun bezala (AL: 1139r ataleko oharra, s.v. *biguela*), Lazarragaren eskuizkribuan, zanpoina, harpa, bihuela eta arrabita agertzen dira.

⁴⁶ *jaiten*: ‘jotzen’.

⁴⁷ *au esaten ebela*: Formula honekin (ikusitako AL: 1139r ataleko oharra, s.v. *au esaten ebela*), kasu honetan, Sirenaren kantuaren hitzak aurkezten dira.

oi,⁴⁸ nago congoxaduric,⁴⁹
 ecusi inorc ez naguia[
 çugaz eguiten ber[

Silvero, çuc bad[⁵⁰
 nola çure ag[
 contalque⁵¹ neu[
 ucutu⁵² ez daguid[a
 Alace⁵³ beti leguez [
 çuc erraz⁵⁴ dasaqueçu⁵⁵ [
 çure contra cegati [
 ecer eguinic ez na[

Sirenac⁵⁶ bere cantu[

<1141v>

] eben burua bere besoaen⁵⁷ gañean⁵⁸ eta Sil-

⁴⁸ *oi*: Eskuizkribuko poemetan maiz erabiltzen dira *oy* eta *oyta* betegarriak, bertso-lerroen neurri egokia lortze aldera.

⁴⁹ *congoxaduric*: ‘estuturik, larriturik’.

⁵⁰ *bad[*: Hemen, AL: 1140v atalean bezala, dirudienez, lau bertso-lerroko ahapaldiaren ondoren, zortzi bertso-lerrokoa dator. Artzain-liburuko ahapaldien egituraz, ikusi AL: 1140v ataleko oharra, s.v. *tristeric*.

⁵¹ *contalque*: ‘hainbestez’; gaztelaniazko *con tal que* lokailua da.

⁵² *ucutu*: ‘ukitu’; *ukutu*- forma dago Betolatzarenean ere (Bet 16).

⁵³ *Alace*: ‘hala ze, hortaz’; bi bider dago eskuizkribuan: *alaze* (AL: 1141r) eta *alaze bada* (AL: 1154r).

⁵⁴ *erraz*: ‘ziurrenik’; Lazarragaren eskuizkribuan, *erraz* beti da aditzaren modalitatea aldatzen duen partikula, eta ondoan beti du geroaldiko aditza: *erraz dasaqueçu* (AL: 1141r), *erraz daiçu ecusi* (A1: 2), *erraz daguiquet* (A5: 10), *erraz daidit / nic dichosaçat edugui* (A7: 23-24), *erraz daiquet* (A17: 15), *erraz daoque* (A24: 25), *erraz dafinquet* (A24: 27), *erraz dasaquet* (A27: 17), *ipirdietan deyqueoçu / erraz muñ bioc alcarri* (A27: 37-38), *erraz daoque* (A28: 15), *erraz çaozque* (A28: 23). *OEH*-n ez dugu aurkitu erabilera honen berri.

⁵⁵ *dasaqueçu*: ‘esango duzu, esan dezakezu’; *esan* aditzaren geroaldi edo ahalera trinkoa; testuinguru urriak ez du aukerarik ematen bietatik zein den erabakitzeko. Cf. *Berberic asco erraz dasaquet* (A27: 17).

⁵⁶ *Sirenac*: Berriz ere, estilo narratiboan, ondoko lerroak trantsizioko hitzak baino ez dira, orain Sirenaren kantuari Silberok eman dion erantzuna aurkezteko.

⁵⁷ *besoaen*: ‘besoaren’.

⁵⁸ *gañean*: Hitz honetan, eskuizkribuan lau aldiz agertzen da <ñ> sabaikaria markaturik (*gañe*- A4: 18, A17: 82, A24: 31, B16: 5) eta hiru bider sabaikaritasuna markatu gabe (*gane*- AL: 1141v, A11: 7, A28: 44); *muñ* ‘musu’ hitzean, behin markatu da sabaikaritasuna (*muñ* ‘musu’ A27: 38) eta behin ez (*mun*

] bigueleari ichi⁵⁹ ta artu eben berequin⁶⁰

] arpa bat, eta asi çan bere mina Sil-

de]claraetan, manera onetan:

N]ic esango ditudan berbaoc

]go dira guchi baçu,⁶¹

]eau dodan azquero⁶²

]ditut nic començadu.

e]ngo ene penea

]ingo doçu doncella

]n erexteagati

da]la catea

b]ai içango

] atean

]an guero

]a

‘musu’ A27a: 51); aipatu behar da badela *muyña* ‘funtsa, aberastasuna’ (B34: 2) ere, sabaikaritasuna markaturik. Uste dugu testuan *gane-* > *gañe-* eta *mun* > *muñ* aldatzea dela egokiena, jakinik eskuizkribu honetan bestelakoetan ere markatu gabe direla kontsonante sudurkari sabaikari batzuk, eta kontuan izanik Landuccirenean ere —Mitxelenak ohartarazi zuen moduan— sistematikoki *-ain* eta *-uin* bukaerak *-ayn* / *-añ* eta *-uyn* / *-uñ* idazten direla (cf. Lcc “ençima, *gaynean*”, “neruio, raiz, *çayna*”, “nuera muger; yerno, *errayna*”, “nauaja, *labayña*”, “cola de animal, *vuztayña*”, eta “beso, *muyn*”, “besar, *muyn eguin*”), eta ez *-an(e)* edo *-un* bizkaieraz bezala.

⁵⁹ *bigueleari ichi*: ‘bihuela utzi’; eskuizkribuan, *ichi* / *echi* ‘utzi, abandonatu’ aditzak beti hartzen du osagarria datiboan: *bigueleari ichita* (AL: 1141v), *destenpleac ichi eguion* (AL: 1143r), *ai ichita* (AL: 1144v), *erriari ichiric* (AL: 1147v), *Clariani bacarric ichita* (AL: 1151r), *niri bacarric ichiric* (AL: 1151v), *ecin ichi neidiçu* (AL: 1151v), *nic ichico eçteuçut* (AL: 1151v), *ichi eguiocu orreyn cureldo trataetan çabenorri* (AL: 1152r), *ez alcarri ichi jaguiteco* (AL: 1153r), *Sirenari eta Silviari ichiric* (AL: 1154v), *ichi neusan* (A7: 117), *extaçu exilic* (A29: 58), *guztai ala echiric* (A29: 66).

Musika-tresnez, cf. AL: 1139r ataleko oharra, s.v. *biguela*.

⁶⁰ *berequin*: ‘berekin, berarekin’; eskuizkribuan bitan dago *beregaz* (AL: 1143v, AL: 1144v) eta bitan *berequin* (AL: 1141v, A14: 26); guztietan da singularra.

⁶¹ *baçu*: *baçu*, *baçuen*, *baçugaz* formei buruz, ikusi AL: 1139v ataleko oharra, s.v. *baçu*.

⁶² *dodan azquero*: *gero* adberbioa oinarri duten egiturei buruz, ikusi AL: 1138r ataleko oharra, s.v. *dan azquero*.

]z banaguiçu

]tati

]ne laztana

d]ot çugaiti

]c Silveroren berva⁶³

] bentanea, eta, Silverori

<1142r> ecer esan baga, sartu çan barrura. Silveroc, ecusiric çala Sirena enojadu, escuetan eucan arpea iramo⁶⁴ eben, ain furia andiaz ece utra⁶⁵ pedaçu asco eguin çan.

Eta, ala, tristeza andiaz, Silvero joan çan bere aposentura, nun asi çan llantu andi bat eguiten, ain tristeza andiaz ece ençun eguien⁶⁶ guztiai emun eioan⁶⁷ tristeza andia.⁶⁸ Ainbat sentidu eben, bada, Silveroc Sirenac agaz eguin eben caso guchia,⁶⁹ ece etorri çan erioçaco puntura.

Egun batean, bada, Silveroren ugaçabac,⁷⁰ icasiric⁷¹ nola egoan Silvero gaxoric, erregutu eusan bere emazteari eugui leguiala⁷² contu andia Silverori bear ebena

⁶³ *berva*: Lerro hau eta hurrengo, eskuizkribuan mozturik izan arren, prosako paragrafoari dagozkio, Sirenak leihoa itxi ondoren berriz ekingo baitzaio estilo narratiboan idatzitako kontakizunari.

⁶⁴ *iramo*: ‘jaurtiki’; *iramo* aditzari buruz, ikusi AL: 1140r ataleko oharra, s.v.

⁶⁵ *utra*: ‘oso’.

⁶⁶ *ençun eguien*: ‘entzun zuten’; aoristo edo iraganaldi burutu zaharra.

⁶⁷ *emun eioan*: ‘eman zion’; aoristo edo iraganaldi burutu zaharra. Ez du datibo pluraleko komuntadura (*guztiai*-rekin), ziur aski inpersonala delako; edozein kasutan ere, ez dugu beste halako komuntadura-faltarik aurkitu eskuizkribuan.

⁶⁸ *ençun eguien guztiai emun eioan tristeza andia*: ‘entzun zuten guztiei sartu zitzaien tristeza handia’.

⁶⁹ *caso guchia*: ‘kasu txikia’; testuan beste behin agertzen da *gutxi* izenondo moduan: *gauça guchiagaiti* (A14: 93). Bietan pentsa daiteke gaztelaniaren kalkoak direla (“el poco caso”, “por poca cosa”).

⁷⁰ *Silveroren ugaçabac*: Honen arabera, badakigu izatez Silbero ugazaba baten morroi edo zerbitzari zela, eta ez artzain.

Ugaçaba hitza hamar aldiz agertzen da eskuizkribuan, hamarrak artzain-liburuan: horietako bederatzik normalean izen arrunt batek artikulua hartuko lukeen sintagmetan (absolutibo, ergatibo, datibo, genitibo eta ablatiboan). Baina eskuizkribuan ez du inoiz artikulurik hartzen; hala gertatzen da tradizioan ere, *aita* eta *ama* hitzekin bezala, eta hala esplikatzeko du Azkuek berak ere: “Nosotros no aplicamos al artículo: 1.º ni a nombres propios...; 2.º ni a nombres circunstancialmente propios: *aita* padre, *ama* madre, *errege* rey, *erregina* reina, *aitaita* abuelo, *amama* abuela, *ugazaba* amo, *aña* niñera, *tata* niñera... y en algunas comarcas tampoco a *osaba* tío, *izeba* (*izeko*) tía y algún otro” (Azkue 1923: § 448). *Ugazaba* izena, beraz, izen berezi gisa ageri da, eta horregatik ez du artikulurik hartzen. Bestalde, [Klasikoen gordailuan](#) corpus arakatzailean egindako bilaketak hitz honen bost adibide artikuludun baizik ez dakartza, denak XIX. mende bukaerakoak edo XX.ekoak.

emaiteaz, cegaiti çan utra queridua bere ugaçabaren esean; eta esecoandreaç eguin eben ala.

Silvero, bada, obato⁷³ erregidu⁷⁴ cegati çan,⁷⁵ eseco andreaç aguindu eusan Silviari,⁷⁶ ceña çan Sirenaren conpañian egoana,⁷⁷ eugui leguiala utra contu andia Silvero erregieteaz; cegaz utra aseguin andia artu eben ala Silveroc nola Silviac, cegati utra on alcarri erexten.⁷⁸

⁷¹ *icasiric*: ‘jabeturik, oharturik’; cf. Beriain, *apud OEH*, s.v. *ikasi*: “[...] enterarse de. [...] *Ikasirik nola berzea ill zen*. Ber *Trat* 111v”.

⁷² *eugui leguiala*: ‘eduki zezala’; XVI. mendeko autore gehienek *l-* aurrizkidun hipotetikoko formak erabiltzen dituzte iraganeko edo hipotetikoko aditz nagusiek gobernatu mendeko konpletibo, denborazko, final, zirkunstantzialetan. Askotan forma hauek zeharkako estiloa markatzen dute: *erregutu eusan bere emazteari eugui leguiala contu andia Silverori bear ebena emaiteaz* (AL: 1142r), *Egun baten, bada, bere bideti joeala, topadu çan arçai bigaz, ceñai Silviac itaundu eusten nora lloacen* (AL: 1147r), *Ceruetaco Erregueari / oy dira encomendadu / suplicaetan liçatela / nay lequiela lagundu* (AL: 1154v), *Egun ascotan nic eguin nagon / modu ascotan erregua, / arren, osatu nenguiala / a liçan guero medicua. / Errespuesta emayten cidan / liçala nesca onestua, / ayta-amaac liqueoela / berebico afrontua* (A21: 5-12), *Baeguion ayteac erregutu / gau baten arren lagun leguioela, / cerren aseguin andi leyola* (B3: 31-33), *Ama emazte luyen ala ez nahi nuque galdatu* (Etx III, 17), *Fray Vicentec esala, Fedea cina liçala* (Fray 171). Azpimarratu behar da Lazarragaren testua agertu aitzin erabilera horren lekukotasunak biziki urriak zirela mendebaldeko testuetan.

⁷³ *obato*: ‘ondotxo, ongi samar’, konparatzaile absolutua da, ez erlatiboa.

⁷⁴ *erregidu*: ‘governatu, zaindu’; cf. Lcc “regir, *erregidu*”.

⁷⁵ *obato erregidu cegati çan*: ‘ongi samar zaindua zelako’; kausazko perpausa da, goiko *cegaiti çan utra queridua* perpausaren antzera. Helburuzko perpaus gisa ulertzea baztertu dugu (orduan *obato* konparatzaile erlatiboa litzateke), XVI. mendeko testuetan oro har, baina baita Lazarragaren idatzian ere, iraganeko subjuntibozko adizkiek *l-* aurrizkia hartu ohi dutelako iragangaitzetako subjektua edo iragankorretako objektua 3. pertsonakoak direlarik: *ecusiric Silveroc ain cruelmente bere Sirenac trataetan lebela, ez eben gura inorc berveric leguion* (AL: 1143r), *Garcilaso traidoreac aguindu eben undaetan; / az chiquirra vioçagaz lecarroela señaletan, / gumutatu ez lequion bere ayta escaetan* (A25: 35-37), *Aren aldean jasarri ninçan / cerren ez lidin uçatu* (B12: 49-50).

⁷⁶ *Silviari*: *Silvia* izena asko erabili da literatura bukolikoan; ikusi, adibidez, Miguel de Cervantesen *La Galatea* (1585), Luis Gálvez de Montalvoren *El pastor de Fílida* (1582) edo Cristobal Suárez de Figueroaren *La constante Amarilis* (1609). Jorge de Montemayorren *Los siete libros de la Diana* artzain-nobelan ere badira *Silvia* izeneko bi pertsonaia txiki, eta *Selvagia* izeneko pertsonaia nagusi bat (eta, Sannazaroren *Arcadian*, *Selvaggio* izeneko artzaina).

⁷⁷ *aguindu eusan Silviari, ceña çan Sirenaren conpañian egoana*: Hemen, eta gero argiago AL: 1143v atalean (*Sirena eta Silvia, bere donzellaac*), jakinarazten da Silbia eta Sirena ere zerbitzariak direla, Silbero bezala.

⁷⁸ *utra on alcarri erexten*: ‘asko estimatzen zuten elkar’; hemen, dirudienez, kontakizunaren hariari kasu egiten badiogu, zentzu etimologikoan ulertu behar da *on erextea* ‘estimatzea, onestea, ondo gura izatea’, eta ez eskuizkribuan zehar ohikoa duen ‘maitatzea’ esanahiarekin. *erexten*: ‘irizten zioten’; *erexti* aditzaren NOR-NORI-NORK iraganaldi trinkoa.

Egun batean, bada, Silvia joan çan Silvero bisitaetan, beti costunbreçat eucana leguez,⁷⁹ ceñagaz aseguin andia Silveroc artu eben, cegati ayn contu andia agaz eguiten eben. Aynbat çan Silveroen deseoa Sirena ecusterren,⁸⁰ <1142v> ece erregutu eusan Silviari leguiola⁸¹ ain mesede andia, ece⁸² leguiola bere partez Sirenari erregutu bisitaetan etorri lequiola, cegati leucala⁸³ esperançã andia Jaun Cerucoagan, ece,⁸⁴ Aen Mesedea⁸⁵ servidu içaten liçala,⁸⁶ Sirenac bisitadu balegui,⁸⁷ bertati⁸⁸ osatua çala.

Silviac, bada, eçaturic Silveroen borondatea, prometidu eusan ece, biaramunean, sinfalta, Sirena eroango leusala bere aposentura. Ainbat aseguin Silveroc artu eben Silviac eguin eusan promeseaz, ece casi eucan gax⁸⁹ guztia quendu jacan.

Biaramun goxean, joan cidin⁹⁰ Silvia Sirena bisitacen, eta, osteango⁹¹ beste bervaen

⁷⁹ *eucana leguez*: ‘zeukan legez, zeukan bezala’; behin baino gehiagotan dago eskuizkribuan “aditza + -na leguez” (AL: 1142r, 1151v, A17: 109, B5: 27); baina badago “aditza + -n leguez” ere (B4: 1, B16: 74).

⁸⁰ *ecusterren*: ‘ikustearren, ikusteagatik, ikusteko’; -*arren* atzizkiari dagokionez, ikusi AL: 1139r ataleko oharra, s.v. *probaetarren*.

⁸¹ *leguiola*: ‘egin ziezaiola’.

⁸² *ece*: Aurreko perpausoko *leguiola mesede andia* esaldiak eskatzen duen osagarri esplikatzailearen menderagailua da: ‘egin ziezaiola mesede handia ezen erregutu ziezaiola’, hots, ‘egin ziezaiola mesede handia: Sirenari erregutzea’.

⁸³ *leucala*: ‘zeukala’.

⁸⁴ *ece*: Aurreko perpausoko *leucala esperançã andia* esaldiak eskatzen duen osagarri esplikatzailearen menderagailua da: ‘zeukala esperantza handia ezen osatua izango zela’, hots, ‘esperantza handia zeukan: osatua izango zela’.

⁸⁵ *Aen Mesedea*: ‘hura’ errespetuzkoa, gaztelaniazko ‘Su Merced’ alegia. Ikusi AL: 1138r ataleko oharra, s.v. *çure mesedeorr[.]*.

⁸⁶ *servidu içaten liçala*: ‘(Jaun Zerukoa) zerbitzen zelarik, (Jaun Zerukoak) nahi zuelarik’, hots, ‘Haren Mesedeak (Jaun Zerukoak) hala nahi zuelarik’; cf. *DAut*, s.v. *servirse*: “Agradarse de alguna cosa, quererla o admitirla con gusto. Úsase en el estilo cortesano, quando se suplica o pide a alguno que execute algo”. Eskuizkribuan zazpi aldiz aurkitu ditugu halako esamoldeak: *servidu içaten liçala* (AL: 1142v), *çu baçarade servicen* (AL: 1144v), *servicen bada* (AL: 1147r, A3: 25), *servidu jaguìn artean* (A24: 136), *servidu bada* (B4: 5), *çu baçarade serbietan* (B16: 91).

Gaztelaniaz forma pasiboak ere erabiltzen dira: “...a Dios le diese lo que tanto deseaba. **El cual fue servido**, vistos sus continuos ruegos y oraciones, que [...] se hiciese preñada” (Jorge de Montemayor, 1558, *Los siete libros de la Diana*); halakoen kalkoa da, ziur aski, Lazarragaren *servidu izan*.

⁸⁷ *bisitadu balegui*: ‘bisitatuko balu’.

⁸⁸ *bertati*: ‘berehala’.

⁸⁹ *gax*: Hiru aldiz aurkitu dugu testuan <-x> grafia soinu afrikatua adierazteko: *gax* (AL: 1142v), *bacox* (A17: 62, A25: 39).

⁹⁰ *joan cidin*: ‘joan zen’; aoristo edo iraganaldi burutu zaharra.

⁹¹ *osteango*: ‘gainerako, bestelako’.

artean, eguion erregutu leguiola conpañia⁹² Silvero egoan aposentura joaten; eta Sirenac esan eusan ece aseguin lebela; ceinçuc, alcarri escuetaric⁹³ eustela,⁹⁴ joan cirean Silveroen camarara,⁹⁵ nun, sar citecenean, utra cortesmente Silverori berva eguin eusaen; ceñac, al eguian⁹⁶ cortesia eta mesura guztiaz, saludadu cituan eta escatu cidin⁹⁷ arpa bat, ceña utra dulcero jaiten⁹⁸ asi çan, manera onetan cantaetan ebela:

Donzellea, cegati çaoz⁹⁹
 enegaz enojaduric,
 çurequin ene¹⁰⁰ aitasuna¹⁰¹
 orrela anci jaquinic?¹⁰²

⁹² *leguiola conpañia*: ‘lagun egin ziezaiola’.

⁹³ *escuetaric*: Eskuizkribuan lau bider aurkitu dugu *-etaric* ablatibo/prolatibo plurala; horietako hirutan da ablatiboa: *escuetaric* (AL: 1142v), *beguietaric* (AL: 1152r, AL: 1152v); eta behin prolatiboa: *aetaric* (AL: 1146r). Hamahiru bider aurkitu dugu, ordea, *-etati* desinentzia (*passim*, bai artzain-liburuan eta bai poemetan), eta behin ere ez *-etatic*.

⁹⁴ *eustela*: ‘eusten ziotelarik’; *eutsi* aditzaren iraganaldi trinkoa. Ezin da jakin NOR-NORI ala NORK-NORI-NOR paradigmatiko forma den, baina eskuizkribuko zalantzarik gabeko forma bakarrean, NOR-NORI da: *eštaust gona* (B15: 17). Cf. halaber *Ese banatan bici cirean / ceñac eusten alcarri* (A11: 13-14).

⁹⁵ *camarara*: ‘ganbarara, logelara’; cf. Lcc “camaras, *camarac*”, “çelda, o camara, *camarea*, *ynistrea*, *guelea*”. Eskuarki leihorik gabeko gela da, barrura ematen duena.

⁹⁶ *al eguian*: ‘ahal izan zuen’; hemen balio burutua du, baina ikusi *al eguienac* (A28: 97), non iduri bailuke *egin* aditzak bi irakurketak har ditzakeela, burutua eta burutugabea. Ez da harriztekoa, kontuan hartzen badugu XVI. mendeko testuetan aditz telikoen iraganeko forma trinkoak bi balio aspektualak adieraz zitzaiekeen testuinguruaren arabera. Bestalde, testu zaharretan, *egin* aditza erabiltzen da gaur egun **edun* erabiliko genukeen lekuan ahalera —zentzu zabalenean— adierazteko (*al egienak* = *al zutenak*).

⁹⁷ *escatu cidin*: ‘eskatu zuen’; aoristo edo iraganaldi burutu zaharra. Eskuizkribuan *eskatu* aditzak NOR edo NOR-NORI erregimena du, beste euskal testu zaharretan bezala (*RS*, Leiz, Zalg).

⁹⁸ *jaiten*: ‘jotzen’.

⁹⁹ *çaoz*: ‘zagoz, zaude’.

¹⁰⁰ *çurequin ene*: ‘zure eta nire’; “Xrekin Y” egitura da, ‘X eta Y’ adierazteko.

¹⁰¹ *aitasuna*: ‘ahaidetasuna’; Landuccik ere badakar: “parentesco, *aytasuna*”.

¹⁰² *anci jaquinic*: ‘zuri ahantzirik, zuri ahazturik’; batetik *ancituren* aditzoina daukagu, eta bestetik *jaki-*. Eskuizkribuan, *ancitu-* (AL: 1146v, AL: 1151r, AL: 1152r, AL: 1152v bis, A7: 12, A17: 23, B3: 59), *anci jaquinic* (AL: 1142v, AL: 1145v) eta *ancietea* (A24: 134, A24: 144) formak agertzen dira. *OEHN* ez dago forma hauen lekukotasunik mendebaldean, ez bada Azkuerenetik harturiko “*antzitu* V-arr”. Cf. *OEH*, s.v. *ahaztu*: “El participio en V ant parece ser *aztu* con *a* nasal, escrita normalmente *aztu* y una vez (*RS* 156) *anztu*. Respecto al sust. vbal. ines., Lcc *azketan erreza* s.v. “olvidadizo” y Mic *ta aztuten badozu / eztozu ondo eiten* (TAV 3.1.27)”.

Jaqui- hainbat aldiz agertzen zaigu eskuizkribuan. Askotan aditz trinkoa edo beregaina da, baina laguntzaile gisa ere agertzen zaigu, partizipioa edo aditzoina aditz nagusizat harturik. Bestalde, gehienetan aditz jokatugabea iduri du: *Donzellea, cegati çaoz / enegaz enojaduric, / çurequin ene aitasuna / horrela anci jaquinic?* (AL: 1142v), *Sirena bere ainbeste dabil, / besteoc leguez galduric, /*

<1143r> Donzellacho linda damea,¹⁰³
 flordelisea¹⁰⁴ çara çu;
 ene penea dacusun guero,¹⁰⁵
 arren, berva bat esaçu.

Ecusiric Sirenac Silveroen platiquea, artu eben Silveroc escuetan eucan arpea, ceña jaite¹⁰⁶ ebela erançun eguion, manera onetan:

Jentil honbre penadua,
 enegaiti cautibua,¹⁰⁷

Doristeori on derechala, / Silvero anci jaquinic (AL: 1145v), *Esperancea galdu jaquinic / bici çan, aseguin bague* (AL: 1145v), *Acorda çatez ceyn on derechudan, eta bay nola çabilcen engañaduric, igui çabenaren acean, ene amorioau ancitu jaquinic* (AL: 1152v), *Tortolachoa ebilten da / bacoçhic maiaz ilean, / bere laguna galdu jaquin da / tristeric soledadean* (A16: 73-76), *Jaun Cerucoay emaiten jagot / oy asco gueraciàric, / deseo neben oçasio / cerren nagoan jaquinic* (A23: 1-4), *Oyta capa bat emunagaiti / ez nax gueratu piloxic; / inori emun bajagot bere, / ez nago damu jaquinic* (A23: 57-60), *donzella batec joci ceban / Iruneco calean, / niri ondo costa jaquin / Guipuscoaco lurrean* (B33: 15-18). Beti irangaitz gisa agertzen da eta beti datiboçko argumentu batekin. Gure ustez, **edin* aditzaren aldaera bipertsonala (NOR-NORI) baizik ez da.

¹⁰³ *linda damea*: Gaztelaniazko XVI. mendeko literaturan askotan erabili da *linda dama* epitetoa (ikusi *CORDE*); euskaraz, ordea, ez da hain arrunta, baina behin baino gehiagotan agertzen da *Neska ontziratua* baladaren Foruko (ik. Lakarra et al. 1983: II, 135-136) eta Derioko (ik. Arejita et al. 1985: 45-46) aldaeretan. Lazarragaren eskuizkribuan, zortzi aldiz aurkitu dugu: AL: 1143r, AL: 1144r, A1: 3, A4: 13, A5: 1, A16: 35, A23: 27, A23: 73.

¹⁰⁴ *flordelisea*: Eskuizkribuan bost bider agertzen da, hitz eder gisa dama edo dontzeilei egokitua: AL: 1143r, AL: 1144r, A1: 25, A7: 61, B13: 2. Euskaraz ez dugu beste inon aurkitu *flor de lis* hala erabilia, baina bai gaztelaniaz (*apud CORDE*): “sagrada María, blanca flor de lis, clara como el día” (Izengabea, 1420-1520, *Cancionero de Juan Fernández de Íxar*), “de los vientos tramuntana, / de flores la flor de lis, / de las colores la grana, / de las damas Beatriz” (Juan de Simoneda, 1561, *Cancionero llamado Sarao de amor*), “diamantes no son tales, ni rubís, floresta de flor de lis” (Fray Ambrosio Montesino, 1508, *Cancionero*), “más lindas que flor de lis” (*ibidem*). Gogoan izan, bestalde, *Orlando Furioson* (Lazarragak Jerónimo de Urrearen 1549ko itzulpena ezagutu bide zuen) Brandimarteren maitearen izena dela *Flordelís*.

¹⁰⁵ *dacusun guero*: ‘ikusten baituzu, ikusten duzunez’; irakur bedi *dakutsun*. Bestalde, *gero* adberbioa oinarri duten egiturei buruz, ikusi AL: 1138r ataleko oharra, s.v. *dan azquero*.

¹⁰⁶ *jaite*: ‘jaiten, jotzen’; -n galdu da, testuinguru fonetikoarengatik.

¹⁰⁷ *enegaiti cautibua*: ‘enegatik gatibua, enegatik esklaboa’; egitura hau (sasi)-pasibo gisa ulertzea (= ‘nik gatibatua’) baztertu dugu, *cautibua* adjektiboa edo izena baita, eta ez partizipioa. Gainera, XVI. mendeko testuetako egitura pasiboen agenteak aztertu ondoan, ikusi dugu hau litzatekeela kasu bakarra non agentea motibatiboan markatzen den. Hortaz, uste dugu bi argumentu horiek aski direla pentsatzeko ez dela egitura pasiboa, baizik eta “motibatibo + adjektibo/izen” egitura.

çure llantu dolorosooc
emaiten deustae contentua.¹⁰⁸

Bere cantaetea Sirenac acabaduric, urten eben ain laster Silvero egoan lecrean,¹⁰⁹ ece ez çan bastadu¹¹⁰ inor bere biurquetan.¹¹¹ Silveroc aynbat sentidu eben, bada, Sirenac esan eben bervaac,¹¹² ece erori cidin¹¹³ jarriric egoan silla baterean, ain aguiz¹¹⁴ ece, Silvia isasi ez ballaco,¹¹⁵ ez çatean miracuru an ila.¹¹⁶ Baegoan, bada, Silvero ain

Cautibua izenaren formari dagokionez, gogoan izan Landuccik “prender, *gatigu artu*”, “prendimiento, *gatigua*” eta “preso, *gatigua*” dakarrela, baina “catiuidad, *cautiuidadea*”.

¹⁰⁸ *çure llantu dolorosooc / emaiten deustae contentua*: Maitasun gortetiarraren ezaugarriak dira hala maiteminduaren mendekotasuna nola maitasuna sufrikario gisa bizi izatea.

¹⁰⁹ *lecrean*: ‘lekutik’.

¹¹⁰ *bastadu*: ‘nahikoa izan, gai izan’.

¹¹¹ *bere biurquetan*: ‘bera bihurketako, bera itzularazteko’; *bere*, hemen, TO-GEN deiturikoa da, hots, *bihurquetan* aditz iragankorraren objektua, genitiboan.

¹¹² *bervaac*: Mendebaldeko zenbait testu zaharretan (Kapanagarena eta Frai Bartolomerenak, kasurako) inesibo singularreko eta absolutibo pluraleko markak (-*an* eta -*ak*) izenari erabat asimilatu gabe geratzen dira. Lazarragaren eskuizkribuan ere hala gertatzen da kasu horietan, -*a* amaieradun hitzetako bokal bikoitzek salatzen dutenez: absolutibo pluralean *bervaac* (AL: 1143r, AL: 1153r), *donzellaac* (AL: 1143v), *erropaac* (AL: 1144v), *capaac* (A23: 53) eta *quexaac* (B20: 12) ditu eskuizkribuak; beste horrenbeste adibide ditu salbuespen direnak, ordea: *armac* (AL: 1153r, B30: 23), *ezpatac* (AL: 1153v), *bervac* (AL: 1154v), *coplac* (A8) eta *labradurac* (B33: 12). Ergatibo pluralean bi adibide konparagarri ditugu, *doncellac* (AL: 1154v) batetik eta *ayta-amaac* (A21: 11) bestetik. *canpaac* (A28: 57) salbuespen den ala ez ezin da ziur baieztatu, ez baitakigu oinarritzko forma *canpa* ala *canpaa* den (Landuccik *campae* dakar: “badajo de campana, *campae mia*”); *nescac* (B5: 25) ergatibo plurala bada, beste adibide monoptongo bat genuke bertan (ikus, hala ere, dagokion oharra). Inesiboari dagokionez, lau aldiz agertzen dira forma erabat asimilatuak: *conquistan* (AL: 1145v), *figuran* (AL: 1146r), *probianian* (AL: 1146v) eta *ausencian* (A27b: 6); asimilatu gabeko bokala duten adibideak, aldiz, hiru dira: *Domecaan* (A7: 107), *arcaa* (A24: 27) eta *plaçaan* (B5: 83).

¹¹³ *erori cidin*: Konortegabetzea maitasun gortetiarrari lotua da, negarrak, malkoak eta hasperenak bezala. AL: 1152r-1152v atalean iristen da baliabide hau gorenera, lau pertsonaia nagusiak zorabiatzen direnean: *Onela lauac eocela desmayaduric* (AL: 1152v).

Eskuizkribuan *erori* (AL: 1152r) eta *erorteco* (A24: 82) aurkitu ditugu, eta *OEHN* ez dago *erorri* bat ere; gainera, eskuizkribuan sarri dago alderantzizko nahasketa: -*r*- bakarra dardarkari gogorra adierazteko. Hortaz, uste dugu *erori* eman behar dela testuan, eskuizkribuko *erorri* zuzenduta.

Bestalde, esanahiari dagoionean, iduri luke hemen ez dela erabat ‘jausi’, baizik eta ‘makurtu’, ia-ia jausteraino; hori eskatzen du gero datorren *aguiz* ‘asko’ modifikatzaileak.

¹¹⁴ *aguiz*: ‘asko’; *erori* aditza modifikatzen du, hots, ‘hain asko erori zen, hain asko makurtu zen’; eskuizkribuan bi aldiz aurkitu dugu (AL: 1143r eta AL: 1154v). Cf. *OEH*, s.v. *hagitz*: “General en la tradición labortana, también en la guipuzcoana (aunque parece que falta en autores como J. B. Aguirre, y Lardizabal); no aparece ni en vizcaíno ni en suletino”.

¹¹⁵ *Silvia isasi ez ballaco*: ‘Silbia lotu ez balitzaio, Silbiak heldu ez balio’; *isasi* aditz nagusiari dagokionez, cf. *OEH*, s.v. *itsatsi*: “Documentado en autores meridionales desde mediados del s. XVIII”; *ballaco* aditz laguntzaileari dagokionez, aipatu behar da Lazarragaren testuan, hipotetikoan,

acordu¹¹⁷ guchigaz, ece Silviac uste eben ece escuartean ilgo liçacala,¹¹⁸ arean da beregan biurtu ceitean artean,¹¹⁹ eta, destenpleac¹²⁰ ichi eguion¹²¹ orduan, asi çan Silvia Silvero consolaetan; bada bere,¹²² ecusiric Silveroc ain cruelmente bere Sirenac trataetan lebela, ez eben gura inorc bervaric leguion, salvo bacoçhic egon baxe;¹²³ eta, ala, Silviac urten eben arean,¹²⁴ nun <1143v> Silvero gueratu cidin bacoçhic eta ain consuelo guchigaz nola inorc pensadu ecin leian; ceñac arturic biguela¹²⁵ bat asi çan cantaetan, manera onetan:

Esperanceau galdu jat,

hirugarren pertsonak daraman *l-* aurrizkia sabaikaritzen dela hurrengo *-i-* bokala asimilatuz: *ballaco* (AL: 1143r), *lloacen* (AL: 1147r), *lloaque* (AL: 1151v), *balloa* (A28: 68).

¹¹⁶ *ez çatean miracuru an ila*: ‘ez zatekeen mirakulu han hiltzea’; ‘*miracuru + izan* aditzaren 3. pertsona singularra’ egitura bi aldiz dago eskuizkribuan: *ez çatean miracuru an ila* (AL: 1143r) eta *ezta miracuru nigaç conturic eugui eça* (AL: 1151v). *OEHN* (s.v. *mirakulu*) egitura honen ekialdeko agerraldiak bildu dira. Egitura antzekoa da beste hau ere: *ez çatean asco an ila* (AL: 1147v); artikuludun partizipioari dagokionez, ikusi orobat beste hau: *ni ilagaz / çuc probechuric badoçu* (AL: 1144v).

¹¹⁷ *acordu*: ‘konorte’.

¹¹⁸ *liçacala*: ‘zitzaiola’.

¹¹⁹ *arean da beregan biurtu ceitean artean*: ‘harik eta bere baitaratu zen arte’; *biurtu* aditz nagusiari dagokionez, *OEHko* lehenengo adibideak Kardaberazanak dira; cf. s.v. *bihurtu*: “(-gan/baitara bihurtu ‘volver en sí’).

Ceitean ‘zedin’ laguntzailea **edin* aditzekoa da; testurik zaharretan **edin* eta *izan* aditzek *-te* atzizkia hartzen dute, eta ez *-ke*, adizki monopertsonaletan (cf. *leite* B11: 10). Uste dugu kasu honetan *-te* atzizkia erabiltzen dela denboran muga bat markatzeko.

Arean da ... artean ‘harik eta ... arte’ egiturari dagokionez, lau aldiz aurkitu dugu eskuizkribuan (AL: 1143r, AL: 1147v, AL: 1152v, AL: 1153r). Honen antzeko beste egitura bat ere bada eskuizkribuan: *arean da ... -ano* (AL: 1152r, AL: 1153r).

¹²⁰ *destenpleac*: ‘ondoezak’.

¹²¹ *ichi eguion*: *ichi* ‘utzi, abandonatu’ aditzarekin datiboa erabiltzeaz, ikusi AL: 1141v ataleko oharra, s.v. *bigueleari ichi*.

¹²² *bada bere*: ‘hala ere’.

¹²³ *salvo bacoçhic egon baxe*: *OEHN* ez dugu aurkitu *salbo/u* eta *baxe/baixen/baizen...* batera dituen adibiderik.

baxe: ‘baizen, baizik’; eskuizkribuan *baxe* eta *baize* formak agertzen dira (bakoitza zazpi aldiz, eta behin *baje*). Formari buruz, cf. *OEH*, s.v. *baizen*: “La variante *baxen* (<-ix-> a veces en fray Bartolomé) es propia de la tradición vizcaína; no se encuentra *baizen* en textos de este dialecto hasta el s. XX. Las formas sin *-n* se documentan en textos meridionales antiguos: *baize* en un texto alavés del s. XV, en una carta de Azpeitia del XVII y en el Catecismo de Cegama; *baxe* y *baxin* en Micoleta; *baizin* en *BBizk*”.

¹²⁴ *arean*: ‘handik’; Lazarragaren eskuizkribuan, *arean* ablatibo zahar sinplea (AL: 1143r, A24: 82 eta *areanche* A27: 33), *arerean*, hartatik eratorria (B12: 18, B16: 84 eta B16: 138) eta *arereanic*, eratorriaren pleonastikoa (A24: 130, B5:71), hirurak aurkitu ditugu, bai eta *aric* (B33: 26) ere.

¹²⁵ *biguela*: ‘bihuela’; cf. AL: 1139r ataleko oharra, s.v. *biguela*.

guztiz ez arren, parte bat;
neure laztanaen amorearren¹²⁶
eguin gura dot negar bat.¹²⁷

Ai, ene desdichadua,
gaichez¹²⁸ rodeadua!
Contentu uste neben orduan
oy jatort descontentua.

Ene bioz penadua,
egun¹²⁹ gaxqui curadua,
egun ascotan bearco doçu
ceure aldean medicua.

Acabaduric, bada, Silveroc bere cantaetea, urten eben bere camararean¹³⁰ eta igo eben¹³¹
bere ugaçabaren aposentura, ceña idoro eben isiric;¹³² eta, itaunduric esecoai nun çan,

¹²⁶ *amorearren*: ‘amoreagatik’; *-arren* atzizkia lau bider aurkitu dugu eskuizkribuan, izenari gehituta, *-gatic* atzizkiaren baliokide: *amorearren* (AL: 1143v, A7: 89, B20: 14), *dirurren* (B15: 60). Aditz-izenari gehituta ere agertzen da, *-tearren*, *-etarren* eta *-t(z)erren* aldaeretan.

¹²⁷ *negar bat*: ‘malko bat’; *OEHN* bilduriko lekukotasunen arabera, *negar/nigar* izena zenbatzailearekin dagoenean, ‘malko’ adiera du beti (Iparraldekoak dira guztiak), baina ez dago *nigar bat egin* esamoldearen lekukotasunik. Hemen, edozein kasutan ere, *negarra* izan edo *malkoa* izan, zentzua argia da.

Negarrak, malkoak eta hasperenak maitasun gortetiarrari lotuak dira. Artzain-liburuetan duten lekuaz, ikusi Jové (1988).

¹²⁸ *gaichez*: *gaich-* aldaeraren agerraldi bakarra da testuan. Gainerakoetan *gach-* eta behin *gax-* agertzen da.

¹²⁹ *egun*: ‘gaur (egun)’; cf. *OEH*, s.v. 2 *egun*: “Empleado de forma general por autores septentrionales y alto-navarros; en textos más occidentales se encuentra, por un lado, como término fosilizado en la oración del Padrenuestro, desde Capanaga hasta casi nuestros días; tbn. lo hallamos en unos versos vizcaínos de 1688 y en Barrantia. En textos guipuzcoanos es algo más frecuente: lo emplean Larramendi, Mendiburu (*IArg* I 91), Iturriaga (*Fab* 194) e Iztueta, y ya en el s. XX hay testimonios de bastantes más autores, especialmente desde 1950; Aguirre de Asteasu sólo emplea la expresión *egungo egun*”.

¹³⁰ *camararean*: ‘kamaratik, logelatik’; ikusi AL: 1142v ataleko oharra, s.v. *camarara*.

¹³¹ *igo eben*: *igo* aditza beti da iragankorra Lazarragaren eskuizkribuan: *igo eben* (AL: 1143v), *igo egin* ‘igo ezan’ (A25: 6, A25: 9), *igo neben* (A25: 10).

¹³² *isiric*: ‘itxirik’; irakur bedi *itsirik*. Cf. Lcc “çerrar, *ysçi*”, “atrancar la puerta, *ysçi atea*” eta “embarrar, *loyaquin ysçi*”; cf. orobat *OEH*, s.v. *itxi*: “hay *itsi* en *RS*, Micoleta, Mendiburu (a menudo junto a su sin.

esan eusaen nola emazteagaz joan cidin jardin¹³³ batera eta beregaz¹³⁴ eroan eben Sirena eta Silvia, bere donzellaac.¹³⁵

Adituric,¹³⁶ bada, Silberoc leen esan <1144r> dogunau, joan cidin musico baçuen¹³⁷ esera, eta erregutu eusten¹³⁸ leguioela lagun musica bat emaitera¹³⁹ joaten; ceinçuc esan eusaen baiez. Eta, ala, bear even instrumentu guztiac arturic, joan cirean, eta, elduric Sirena eta Silvia eocen¹⁴⁰ lecuan,¹⁴¹ asi cirean Silverogaz joacen¹⁴² musicoac ain dulcemente jaiten euren istrumentuac, ece Silveroen ugaçaba¹⁴³ eta agaz eocen guztiac

ertsi: cf. *itsi-ertsi* en Mb IArg I 281) y Lardizabal (junto a *itxi* en el Antiguo Testamento; en el Nuevo Testamento sólo encontramos *itxi*)”.

¹³³ *jardin*: XVI-XVII. mendeetako hirien laudorioetan, inguruetako baratzeak, lorategi ugariak eta arbolaz beteriko ibilbideak goraiatzten dira beste ezer baino gehiago, nolabait izadia hirira hurbiltzeko bidea eskaintzen dutelako (cf. Cámara 2008). Kasu honetan, jardina hiritik kanpo dago (ikus beherago *joan citecen ciudadera*, AL: 1144v), baina nolana ere, hiri-giroan garatzen da oraindik kontakizuna.

¹³⁴ *beregaz*: ‘beragaz, berekin, berarekin’; eskuizkribuan bitan dago *beregaz* (AL: 1143v, AL: 1144v) eta bitan *berequin* (AL: 1141v, A14: 26); guztietan da singularra. Sozietiboaren *-gaz* kasu-markarekin, hala genitiboarekin (*-regaz*) nola gabe (*-gaz*) erabiltzen dira pertsona-izenordainak eskuizkribuan: *neuregaz* (A14: 25) / *nigaz* (*passim*) / *neurgaz* (A16: 19), *aregaz* (A16: 15, A19: 25) / *agaz* (*passim*), *beregaz* (AL: 1143v, AL: 1144v) / *beragaz* (B20: 61), *çuregaz* (AL: 1144v, A2: 2 oh., A7: 15, A16: 20, A17: 95) / *çugaz* (AL: 1141r, A2: 2, A7: 26, A16: 9, A26: 134, B16: 143), *gugaz* (A1: 1).

¹³⁵ *donzellaac*: ‘neskameak’; cf. *DAut*: “Se llama también la criada de una casa, que sirve cerca de la señora, y de hacer labor”. Hortaz, bereziki etxeoandreararen neskame lirateke Silbia eta Sirena, baina, aurrerago ikusiko denez (AL: 1147r), Silbiak ugazabari (eta ez etxeoandrearari) eskatzen dio baimena etxea uzteko. Eskuizkribuan agertzen den gainerako guztietan, *dontzeila* hitzak ‘neska gazte’ adiera du (ez ‘neskame’).

-aac / *-aan* bukaerei buruz, ikusi AL: 1143r ataleko oharra, s.v. *bervaac*.

¹³⁶ *Adituric*: ‘entzunik’.

¹³⁷ *baçuen*: *baçu*, *baçuen*, *baçugaz* formei buruz, ikusi AL: 1139v ataleko oharra, s.v. *baçu*.

¹³⁸ *eusten*: ‘zien’.

¹³⁹ *musica bat emaitera*: ‘serenata eskaintzera’; *OEHN* ez da honen antzeko egiturarik, baina *dar* (*una*) *música* esamoldea erabiltzen zen gaztelaniaz, XVI-XVII. mendeetan, galaiak dontzeilari leihopetik eskaintzen zion serenata aipatzeko. Hona hemen adibide batzuk (*apud CORDE*): “me dijo que si quería gozar de una música que en la calle se daba” (Jorge de Montemayor, 1556-1558, *Los siete libros de la Diana*), “Mas ¿sabes lo que querria? Dar una música agora aquí cerca a una señora” (Luis de Miranda, 1554, *Comedia Pródiga*), “Un portugués servía a una dama y acordó de darle una música, y llevó un gran músico que tañese y cantase” (Melchor de Santa Cruz de Dueñas, 1574, *Floresta española*), “cerca de donde se da una música” (Juan Martí Mateo Luján de Saavedra, 1602, *Segunda parte de la vida del pícaro Guzmán de Alfarache*), “Si quiere dar una música, salir a rotular, a dar una matraca” (Mateo Alemán, 1604, *Segunda parte de la vida de Guzmán de Alfarache*), “yo quiero que vayas esta noche con Martínez a dar una música a doña Clara” (Izengabea, 1609, *Entremés de la dama fingida*).

¹⁴⁰ *eocen*: ‘egozen, zeuden’.

¹⁴¹ *lecuan*: Lazarragaren eskuizkribuan, *el(du)* ‘iritxi’ aditzaren osagarria beti dago inesiboan (*-n*) eta ez adlatiboan (*-ra*).

¹⁴² *joacen*: ‘zihoazen’.

¹⁴³ *ugaçaba*: hitz hau artikulurik gabe erabiltzeaz, ikusi AL: 1142r ataleko oharra, s.v. *ugaçabac*.

citecen espantadu,¹⁴⁴ eta ecin pensadu even nogaiti edo norc emaitte¹⁴⁵ eben musica oa;¹⁴⁶ eta, onetan eocelea, ministrilac¹⁴⁷ ixilduric, asi cirean lau musico, uita conciertu andiaz,¹⁴⁸ manera onetan cantaetan:

Donzellacho linda damea,
 flordelisea çara çu;
 nic çuri on dereiçut,¹⁴⁹ baina
 çuc ni erruqui ez nauçu.
 Amaren seme bacoça¹⁵⁰ naiz, ta,
 arren, ondo ar naroiçu.¹⁵¹
 Ama enea¹⁵² seme baga
 çuc ifinico al¹⁵³ doçu.

¹⁴⁴ *citecen espantadu*: ‘harritu ziren, miraz gelditu ziren’; aoristo edo iraganaldi burutu zaharra. *Espantadu* aditzaren esanahiari buruz, ikusi AL: 1139r ataleko oharra, s.v. *espantaduric*.

¹⁴⁵ *emaitte*: ‘emaiten, ematen’; -n galdu da, testuinguru fonetikoaren eraginez.

¹⁴⁶ *oa*: ‘hura’; *OEHK* ez dakar aldaera hau; cf. s.v. *hura*: “**hura** (G, AN, L, BN, S, R-uzt; SP, Urt I 495, Ht *VocGr* 373 y 337, Lar, Añ (G, AN), Gèze), **ure** (G-azp-goi-nav, AN-larr-5vill-ulz-erro-gulina, B), **hua** (G-to-bet-nav, BN-arb-ad, S), **ue** (G-goi, AN-larr), **aura** (V-gip, G-azp), **ga** (Ae), **gura**, **kura** (Sal, R), **ore** (AN-ulz-gulina). Ref.: Bon-Ond 169; A (*ura*, *kura*, *ga*); *Iz Ulz* (*ore*); *Etxba Eib* (*aura*); *EDEL* 147, 152”.

¹⁴⁷ *ministrilac*: ‘haize-instrumentuak jotzen zituzten musikariak’; cf. *DAut*, s.v. *ministril*: “Se llaman los instrumentos músicos de boca como chirimías, baxones y otros semejantes, que se suelen tocar en algunas procesiones y otras fiestas públicas [...]. Se llama también el que toca los instrumentos llamados ministriles”.

¹⁴⁸ *uita conciertu andiaz*: ‘oso era harmoniatsuan, ahotsen bat etortze bikainean’; cf. *DAut*, s.v. *concierto*: “En la música es un concurso de más de dos voces ajustadas sobre un canto llano; y así pueden ser a tres, a quatro, a cinco y más voces [...]”.

¹⁴⁹ *on dereiçut*: ‘maite zaitut’; aditzaren formari dagokionez, badira honen kide gehiago testuan zehar: *on dereiçut* (AL: 1144r), *ereiçan* (AL: 1145r), *nola ereiçun* (A7: 73), *ereyçan* (A11: 3), aditzaren bi adieretan (‘maitatu’ eta ‘izena izan’), baina ugariago dira palatalizaturiko adizkiak: *derechana*, *derechula*, *derechadan*, *derechudan*, *derecho*...

¹⁵⁰ *bacoça*: ‘bakarra’.

¹⁵¹ *ar naroiçu*: ‘har nazazu hari, harengatik, haren mesedetan’ bide da, hots, ‘ondo har nazazu hari (amari) minik ez egiteko’. Egitura perifrastiko hau oso iluna da. Iduri luke *hartu* aditzaren aditzoina dugula aditz nagusi gisa, eta jarraian duen laguntzailea *eragin*. Izan ere, azken forma ez da ez **ezan* ezta **iro* aditzen bidez azaltzen ahal, eta Lazarragak *egin* aditzaren forma kausatiboa erabiltzen du han-hemenka: cf. *Azaiteau galdu lerait / ardura usaçaqueac* (A24: 157-158). Horiek horrela, baliteke “zuk-hari-ni” gisako egitura izatea.

¹⁵² *Ama enea*: ‘Ene ama’. Adi hitz-ordenari; sei aldiz aurkitu dugu eskuizkribuan: *Ama enea seme baga / çuc ifinico al doçu* (AL: 1144r), *Ama eneaen seme bagueaz / oy çuc cer probechu doçu?* (AL: 1144r), *Silviac / damu andia oy eben artu / bioz berean, menetan* (AL: 1147r), *ama bereaen* (A25: 32), *begui neureoc lausotu* (B27: 6) eta *Laztan enea* (B28: 1).

¹⁵³ *al*: ‘dirudienez, ziur aski’; *al* honek probabilitate handia adierazten du.

Ama eneaen seme bagueaz¹⁵⁴
 oy çuc cer probechu doçu?
 Lau urtebete, euren gabaquin,¹⁵⁵
 ceure oñetan nauçaçu.
 Ene laztana, ene lindea,
 nay doçuna eguiçu.
 <1144v> Ene laztana, ni ilagaz¹⁵⁶
 çuc probechuric badoçu,
 ori¹⁵⁷ guerrico dagueau, eta
 bioceraño indaçu.¹⁵⁸

Ene laztana, eriocea
 senticen¹⁵⁹ ez dot bapere,
 aseguin eta descansu baxe,¹⁶⁰
 çu baçarade servicen.¹⁶¹
 Bada bere,¹⁶² nai ez neuque,
 mundu guztiagaitirren,¹⁶³

¹⁵⁴ *Ama eneaen seme bagueaz*: ‘ama enea seme gabe ipintzearekin’.

¹⁵⁵ *Lau urtebete, euren gabaquin*: Normalean egunak izaten dira beren gauekin, baina gaztelaniaz ere aurkitu dugu honen antzeko bat: “diciendo que si hubiese de contar sus excelencias no acabaría en cincuenta años **con sus noches**” (Fray Prudencio de Sandoval, 1604-1618, *Historia de la vida y hechos del Emperador Carlos V. apud CORDE*).

¹⁵⁶ *ilagaz*: ‘hiltzearekin’; cf. honen antzeko erabilera: *ez çatean miracuru an ila* (AL: 1143r) eta *ez çatean asco an ila* (AL: 1147v).

¹⁵⁷ *ori*: ‘tori, hartu’; cf. Lar. *apud OEH*, s.v. *ori*: “Toma, tómallo, en modo ínfimo, al muchacho *to*, a la muchacha *no*, a ambos en modo más cortés *ori*, *orizu*”.

¹⁵⁸ *indaçu*: ‘emaidazu’ esan nahi du, baina hemen ‘(bihotzeraino) sar iezadazu’ ulertu behar da.

¹⁵⁹ *senticen*: ‘sumatzen’ adierarekin hala *eriocea* nola *aseguin eta descansu* objektuak onartzen ditu *senticen ez dot* aditzak.

¹⁶⁰ *baxe*: ‘baizen, baizik’; formari buruz, ikusi AL: 1143r ataleko oharra, s.v. *baxe*.

¹⁶¹ *çu baçarade servicen*: ‘zuk nahi baduzu, gogoko baduzu’; gaztelaniazko *servirse* aditzaren ordain diren esamoldeei buruz, ikusi AL: 1142v ataleko oharra, s.v. *servidu içaten liçala*.

Bestalde, Lazarragak, *-de-* morfema iragangaitzetako NOR argumentuaren pluralgile bezala erabiltzen du. Bost aldiz aurkitu dugu eskuizkribuan: *çarade* (AL: 1144v, B16: 91), *dirade* (A1: 52), *çagode* (A5: 2), *çaucidenean* (A16: 86), *gabilçaden* (A17: 93), *çabilçadela* (B16: 147); *-te-* morfema, ordea, iragangaitzetako NORI eta iragankorretako NORK argumentuen pluralgile bezala agertzen da eskuizkribuan: *ecarten* (AL: 1153r, AL: 1154v, A1: 37), *liçatela* (AL: 1154v), *egotela* (AL: 1154v), *darabilte-* (A1: 47, A24: 87), *deustet* (A17: 9), *jate* (B3: 77), *eusten* (‘zien’ nahiz ‘zioten’, *passim*).

¹⁶² *Bada bere*: ‘hala ere’.

çuregaz ene¹⁶⁴ secretoa
descubri lidin bapere.

Acabaduric, bada, Silveroc bere musiqueau, aynbat aseguin artu even jardinean eocenac, eze ez ostean gueiago,¹⁶⁵ especialmente Silviac, ceñac utra on erechan Silverori, cegati eçautu eben Silveroren cantaetea.

Acabaduric leen esan dogun cantaeteau, Silvero eta bere lagunac joan citecen¹⁶⁶ ciudadera, nun Silberoc emun eusten¹⁶⁷ ayn colacio¹⁶⁸ andia beregaz¹⁶⁹ eroan cituan musicoay, ece ecin contadu al leidi¹⁷⁰ guiçonac gurearren¹⁷¹ bere; eta, colacioa

¹⁶³ *mundu guztiagaitirren*: ‘mundu guztiagatik’; ikusi, eskuizkribu honetan bertan, *cegaitirren* (A23: 87). *OEhk* (s.v. *arren*) atzizki honen hiru adibide bildu ditu: “*arren*. Añadido a *-ga(i)ti*: *Begiak deutse egozten biotzari kulpea*, / *Aganik jaio zala onerestea*, / *Ta agaitirren aditu zerren zirean* / *Errenkore andiak erne zitean*. TAV 3.1.22. [*Elorrioko maitasun kanta*, 1609] *Onegaitirren erreguetan deutsat andrane Maria Birjineari*, [...] *eta zuri aita espiritual orri, erregutu dagizula nigaitik Iaungoikoari*. Cap 20. *Beragaterren trukadu nei pozik mundu guztia*. Acto 306”.

¹⁶⁴ *çuregaz ene*: ‘zure eta ene, zure eta nire’; “Xgaz Y” egitura da, “Xrekin Y” egituraren aldaera, ‘X eta Y’ adierazteko. Sozietiboaren *-gaz* kasu-marka genitiboarekin edo genitiborik gabe erabiltzeaz, ikusi AL: 1143v ataleko oharra, s.v. *beregaz*.

¹⁶⁵ *eze ez ostean gueiago*: Irakur bedi *aynbat... eze... Hots*, ‘egun horretan hartu zuten besteko atsegina ez zuten geroztik inoiz hartuko’.

¹⁶⁶ *joan citecen*: ‘joan ziren’; aoristo edo iraganaldi burutu zaharra.

¹⁶⁷ *emun eusten*: ‘eman zien’.

¹⁶⁸ *colacio*: ‘otordu arin’; cf. *DAut*, s.v. *colación*: “El agasajo que se da por las tardes para beber, que ordinariamente consta de dulces y algunas veces se extiende a otras cosas comestibles, como son ensaladas, fiambres, pasteles, etc.”

¹⁶⁹ *beregaz*: ‘beragaz, berekin, berarekin’; cf. AL: 1143v ataleko oharra, s.v. *beregaz*.

¹⁷⁰ *ecin contadu al leidi*: ‘ezin kontatu lezake’; *-*idi*- erroko adizkia da, balio potentzialarekin.

*-*idi*- aditza *egin* aditzaren erro supletibotzat jo ohi da (Lafon 1944 eta geroztikako lanak). Izan ere, testu arkaikoenetan, *egin*-ek ez du potentzialeko forma trinkorik erakusten, eta haren ordeaz *-*idi*-erabiltzen da. Mendebalde zein ekialdeko testuetan aurkitzen da.

*-*idi*- aditza trinkoki (*Arbore gaichtoac fructu onic ecin daidi*, Leiz Mat. VII, 18), zein “partizipioa + *-*idi*-” gisako perifrasiaren laguntzaile gisa agertzen zaigu. Azken erabilera hau mendebaldeko testuetan baizik ez da lekukotzen; eta hori da, hain zuzen ere, espero duguna, *egin* eta *-*idi*- banaketa osagarrian badira, eta “partizipioa + *egin*” perifrasi mendebaldekoa bada: *Mayacean berarra luce da eta sendo, eguitayaren orçac ebagui leydi ondo* (RS 268); *Esan senguida beste gatic / esneydysula trucadu* (Mik TAV 3.1.27).

Lazarragaren eskuizkribuan, bost aldiz agertzen zaigu trinkoki jokaturik, eta gehienetan aditz-lokuzio bateko aditza da: *Ecín faltaric neydio / nic on derechadanari* (A3: 9-10), *apa bat baneydiçu ao goçoan*; / *bacusu ene fedea firmea dana* (A17: 19-20), *Baneidio bati berba*, / *palagadu al banegui* (A19: 62-63), *beronec bere ezteidio falta gueiago damari* (B23), *Mendi altuan erurra daydi*, / *aran baxuan eguzqui* (B31: 1-2). Gainerateko kasuetan, perifrastikoki erabilia da, partizipioa aditz nagusitzat harturik.

acabaduric, despedidu cituan musicoac, eta, ai ichi¹⁷² ta joan cidin bere esera, nun asi çan bere erropaac¹⁷³ contuz maleta baten <1145r> sarçaen, cegaiti esan eusan ugaçabac ece biaramunean joango cireala euren biajera, ceña çan Italiaco ciudade batera, ceñari ereiçan¹⁷⁴ Arcileo.¹⁷⁵

Arcileoco ciudadean¹⁷⁶
 Silvero el cidinean,
 bicico çala uste ez eben
 oy inor[c]¹⁷⁷ ordu batean.

Ainbat çan, bada, Silveroren
 amoremina¹⁷⁸ andia,
 ece, ez inor ecusterren,¹⁷⁹

Balioari dagokionez, lau baliorekin agertzen zaigu. Gehienetan potentziala adierazten du (zortzi aldiz), baina geroaldiaren balioa ere har dezake (bi aldiz). Behin baldintza irreal bateko apodosian agertzen zaigu, baina hori ez zaigu harrigarria iduritzen, kontuan harturik apodosiak potentzialeko formetarik erator daitezkeela. Azkenik, orain arte ezagutzen ez genuen erabilera batean aurkitu dugu bi aldiz: aginteraren balioarekin; bizkitartean, ez dira agintera “normalak”: orainaldiko forma iragankorren *d*-aurrizkia daramate, baina horrekin batera aginterazko formetan erabili ohi den ezeztapenaren partikula: *ze*. Pentsa daiteke geroaldiko formak direla aginteraren balioarekin erabiliak (oroit Leizarragaren mandamentuko *ez duk hilen* tipoko formak).

¹⁷¹ *gurearren*: ‘gura arren, nahi izan arren’; eskuizkribuan, *gura izan* aditzean, beti agertzen da *gura* forma; izenari artikulua erantsi zaionean, *gurea* bihurtu da, jakina: *senargureac* (A19: 13), *ecusgurea* (B20: 36). Hemen ere, horien antzera gertatu da *guraa*- > *gurea*-.

¹⁷² *ai ichi*: ‘haiei utzi, haiek utzi’; *ichi* ‘utzi, abandonatu’ aditzarekin datiboa erabiltzeaz, ikusi AL: 1141v ataleko oharra, s.v. *bigueleari ichi*; baina hemen bakarrik aurkitu dugu *ai* erakusle datibo plurala.

¹⁷³ *erropaac*: *-aac* / *-aan* bukaerei buruz, ikusi AL: 1143r ataleko oharra, s.v. *bervaac*.

¹⁷⁴ *ereiçan*: ‘izena zuen, deitzen zen’; aditzaren formari dagokionez, ikusi AL: 1144r ataleko oharra, s.v. *on dereiçut*.

¹⁷⁵ *Arcileo*: Ez dugu ezagutzen *Arcileo* edo *Arsileo* izeneko hiririk (ez baitugu uste Toscanako *Arcille* herrixkak hemen zerikusirik duenik). *Arsileo* izeneko pertsonaia agertzen da, ordea, *Belianís de Grecia* (1547) eta *Los siete libros de la Diana* (1559) liburuetan.

¹⁷⁶ *Arcileoco ciudadean*: Hemen, ustekabea eta ageriko arrazoi berezirik gabe, narratzailearen ahotsa, orain arte prosan ari zena, bertsotan hasi da. Hiru lekutan aurkitu ditugu narratzailearen hitzak bertsotan (AL: 1145r, AL: 1147r eta AL: 1154r-1154v).

¹⁷⁷ *inor[c]*: Ergatibo-faltari dagokionez, cf. *inor[c]* (AL: 1145r, A28: 147), *ni[c]* (A7: 38, A17: 107, B3: 34), *neur[c]* (A9: 19), eta *ar[c]* Sasiolakoarenean (B30: 22).

¹⁷⁸ *amoremina*: ‘maitemina’; Berpizkundeko poesian topiko ezaguna da “amorez minduta” egotea (Petrarca, Garcilaso...): maitalea “amoreminez” dago, ezin duelako lortu maitatuaren amodioa (arrazoiak askotarikoak izan daitezke). Testuan hitz honek dituen agerraldi batzuetan esanahia hurbil bide dago etimologiatik (AL: 1145r, A7: 78, A16: 47, A21: 2, B8: 12 eta B21: 118); aldiz, A11: 8 lerrokoa egun maiteminak duen adiera arruntari dagokio.

isaiten¹⁸⁰ eben beguiac.

Remedioric ecin lebela,¹⁸¹

utra gaxoric ebilen;

fortunearen esai çala

ya asi çan senticen.

Silvia, dama galantori,

pena andiaz bici çan;

Silverori on derechana¹⁸²

acordacen da ascotan.

Doristeo,¹⁸³ çaldun gazte bat,

ebilen penaz beteric,

<1145v>

cegaiti utra on erechan

Silvia donzelleari.

Sirena bere ainbeste dabil

besteoc leguez galduric,¹⁸⁴

Doristeori on derechala,

Silvero anci jaquinic.¹⁸⁵

¹⁷⁹ *ecusterren*: ‘ikustearren, ikusteagatik, ikusteko’; *-arren* atzizkiari dagokionez, ikusi AL: 1139r ataleko oharra, s.v. *probaetarren*.

¹⁸⁰ *isaiten*: ‘ixten’; irakur bedi *itsaiten*. Adi aditz-izenaren formari, *OEHn* ez baita agertzen, s.v. *itxi*.

¹⁸¹ *ecin lebela*: ‘ezin ukan zuelarik’; *lebela* adizki trinkoa da, **edun* aditzarena.

¹⁸² *derechana*: *-na* konpletiboa da.

¹⁸³ *Doristeo*: Doristeo izeneko zaldunari (Doristeo zalduna baita, Silbero, Sirena eta Silbia zerbitzariak diren arren) izena aldatu dio egileak AL: 1152r atalean, ziur aski errakuntzaz; hortik aurrera beti deitzen dio *Dorido*.

Lope de Vegak lan askotan erabili zuen *Doristeo* izena: *El mármol de Felisardo* (1594-1598), *El amante agradecido* (1602), *La discreta enamorada* (1606-1608)... Antonio de los Caramanchesen *La pastora de Mançanares* (XVII. mendea) artzain-liburuan ere bada izen hori duen artzain bat.

Dorido izena, berriz, Mateo Alemánek erabili zuen *Guzman de Alfarachen* (1599-1604). Montemayorren *Los siete libros de la Dianan*, azkenik, *Dórida* izeneko ninfa agertzen da; izen femeninoa greziar mitologiatik dator, eta erabilia zuen Sannazarok ere *Arcadian* (1504); *Dorida* izeneko andrazkoa dago 1526ko *Polindo* zaldun-liburuan ere.

¹⁸⁴ *ainbeste dabil / besteoc leguez galduric*: ‘besteok bezainbeste galdurik dabil’; *ainbeste galduric* ulertu behar da.

Cupido,¹⁸⁶ nola doçu orrein¹⁸⁷ gaxqui¹⁸⁸
 ceure matraz¹⁸⁹ doraduoc gobernaetan?
 Cegaiti lauoi bardin¹⁹⁰ on erechi
 ez derausteçu¹⁹¹ euren amoreetan?
 Dago Sirenagaiti Silvero ilic,
 Sirenac Doristeori on erechan,
 Doristeoc Silviagati asco dauco minic,
 Silviac Silverori eusan erreguetan.¹⁹²

Silveroc, bada, ecusiric
 bere desdicha andia,

¹⁸⁵ *anci jaquinic*: ‘hari ahantzirik, hari ahazturik’; cf. AL: 1142v ataleko oharra, s.v. *anci jaquinic*.

¹⁸⁶ *Cupido*: Zortzi bertso-lerro hauek neurri desberdinekoak dira, aurretik eta ondotik dituztenen aldean. Aurretik eta ondotik datozenak launaka bildu behar dira, 9/10 - 8a - 9/10 - 8a egiturarekin; zortzi bertso-lerro hauek, ordea, luzeagoak dira (11/12 silaba, eta are 14) eta errimak zortzikoa biltzen du (ez lauko bi).

¹⁸⁷ *orrein*: ‘horren’; hiru graduko adberbioa dago eskuizkribuan: *oneyn/onein, orreyn/orrein, ayn/ain*. Cf.: *oneyn cureldo tratadu* (AL: 1151r), *ene peneau oneyn andia dan azquero* (AL: 1152r), *estaguiçu[la] / guiçona onein amorad[u]*(B27: 25-26); *orreyn cureldo trataetan* (AL: 1152r), *orrein gaxqui* (AL: 1145v); *orrein curela* (A17: 34), *eneçat orrein gogor* (A17: 40), *orrein cruel içaten enegana* (A17: 67); *ain furia andiaz* (AL: 1142r), *urten eben ain laster* (AL: 1143r), *ain aguiz* (AL: 1143r), *ain cruelmente* (AL: 1143r) eta *passim*.

¹⁸⁸ *gaxqui*: Literatura-topikoa da Cupido itsuak geziak jaurtitzean huts egitea.

¹⁸⁹ *matraz*: ‘gezi’; cf. *OEH*, s.v.: “**matraz** (SP), **matrazu** (V arc. ap. A; Lar Sup). *Urdeen buztanez matrazu onik ez*. “Virote”. RS 51 (tbn. 485, con la var. *txarri*). *Matrazu orrek urte ezaban karkax orretarean*. Ib. 228. *Arku bandatutik desarraturik dohazin matrazak*. Harb 254s. *Halzez matraz hunik ez*. Bela 28”.

¹⁹⁰ *bardin*: ‘berdin’; Lazarragaren eskuizkribuan 11 aldiz aurkitu dugu *bardin*. Horietako batean bakarrik (AL: 1145v, hemen hain zuzen) du zalantzarik gabe gaurko ‘berdin’ esanahia, ‘berdintasuna’ adierazten duena; hiru aldiz (AL: 1151r, A25: 8, A27b: 7) ‘dena den, nonbait, beharbada, seguru aski’ adierazten du, gure ustez (cf. *OEH*, s.v., “de todas maneras, en cualquier caso” eta “probablemente, quizás”); behin (A12: 11) zalantza dugu bi adiera horietako zein ote duen; eta, azkenik, sei bider adierazten du baldintza (AL: 1172r, A24: 5, B15: 82, B16: 93, B16: 98, B21: 101).

¹⁹¹ *on erechi / ez derausteçu*: ‘oniriztarazi ez diezu, maitarazi ez diezu’; *derausteçu* aditz laguntzailearen bidez adierazi da kausatibotasuna, **eradutsi* aditzaren forma horrek balio kausatiboa baitu hemen. **Eradutsi* aditza lau aldiz agertzen da Lazarragaren testuan, beti laguntzaile gisa. Horietatik bitan (A24: 11 eta B20: 71) aplikatibotasuna adierazteko erabiltzen da, hots, laguntzaile hirupertsonal arrunta da (*eutsi*, **eradun*, **i*-ren parekoa). Beste bitan (AL: 1145v eta A27: 5) kausatibotasunaren adierazteko erabiltzen da; gisa horretako kausatibozko formak ezezagunak ziren Lazarragaren testua agertu arte, baina iduri luke erabilera zabala zutela Arabako euskara zaharrean, Lazarragak indikatibotik kanpo ere kausatibotasuna laguntzailean markatzen baitu, *egin*-en orde *eragin* erabiliz (*galdu lerait* A24: 157).

¹⁹² *erreguetan*: ‘erregutzen’; *erreguetan* irakurri behar da (ez *erregetan*), jakina.

negar eguiten prometidu dau,¹⁹³
 bici dan arte¹⁹⁴ guztian.

Esperancea galdu jaquinic¹⁹⁵
 bici çan, aseguin bague;
 joan gura dau lecareanic¹⁹⁶
 canpura¹⁹⁷ bici içaaten.¹⁹⁸

Leen esan dogun conquistan¹⁹⁹ lau amadore oec <1146r> egonic, çan lastima andia norc bere biocean eucan tristezea ecusten;²⁰⁰ especialmente Silveroc, ceñac, ecusiric Sirenac

¹⁹³ *negar eguiten prometidu dau*: Bi aldiz aurkitu dugu eskuizkribuan *prometidu* aditza aditz-izenarekin; batean *-tzen* forma hartu du aditz-izenak (*negar egiten prometidu dau* AL: 1145v) eta bestean *-tze*ko forma (*prometidu even biac ez alcarri ichi jaguiteco* AL: 1153v), gaur *-tzea* erabiliko genukeen lekuan.

¹⁹⁴ *arte*: ‘tarte’; izena da.

¹⁹⁵ *galdu jaquinic*: ‘hari galdurik, harentzat galdurik’; *jaki*- adizkiari dagokionez, ikusi AL: 1142v ataleko oharra, s.v. *anci jaquinic*.

¹⁹⁶ *lecareanic*: ‘herrixkatik’; cf. Lcc “aldea, *lequa*, *aldea*”. Eskuizkribuan gutxienez zortzi aldiz aurkitu dugu *lecu* esanahi horrekin (AL: 1145v, A7: 61, A17: 52, A23: 69, A23: 75, A23: 82, A23: 84, B22: 23). Beste askotan, jakina, ‘toki’ esanahiarekin.

Bestalde, *-reanic* ablatibo pleonastikoa behin baino gehiagotan agertzen da eskuizkribuan: *lecareanic* (AL: 1145v, B21: 82), *arereanic* (A24: 130, B5: 71), *altureanic* (B21: 80), *O[e]reanic* (B33: 1).

¹⁹⁷ *lecareanic* / *canpura*: *lecareanic canpura* ‘herrixkatik edo hiritik landara’ joatea Berpizkundean hain maite zuten *beatus ille* topikoaren hemengo formulazioa da: erantzunik gabeko maitasunak sorturiko kezken tokia da herrixka (*bici lazeradua*), eta Silberok, horiei ihes egiteko, landara alde egin nahi du. *canpura*: ‘landara’; eskuizkribuan beti dago *canpu* forma, Landuccirenean eta Gamizenean bezala (eta ez *kanpo*, beste autore guztiek erabiltzen duten bezala, *OEhk* dioenaren arabera). Esanahiari dagokionez, behin bakarrik esan nahi du ‘kanpo’ (vs ‘barru’, A26: 82), eta, ñabardurekin bada ere, bost aldiz dauka Landucciren erabilerara hurbiltzen den ‘landa’ adiera: bitan ‘landa’ (vs ‘hiria’, AL: 1145v eta B15: 67), beste bitan ‘landa zabala’ (vs ‘leku txikia, leku jakin bat, erreferenziako lekua’, AL: 1152v, AL: 1153v), eta behin ‘zelaia, jokalekua’ (zehazkiago ‘justetako zelaia’ A1: 10).

¹⁹⁸ *ičaaten*: *Jan* eta *izan* aditzek aditz-izena osatzeko *-te* atzizkia hartzen dutenean, *-aa-* bokal bikoitza gertatzen da. Aditz horiek beroriek bestelako formetan (*izango*, *jango*, *izan*, *jan*, *janda*) ez dute inoiz bokal bikoitzik agertzen. Itxura guztien arabera fenomeno morfologikoa da oinarrian. Honelaxe dio *OEhk jan* aditzari buruz (*izan* aditzari dagokionez, *OEhk* ez dakar bokal bikoitzeko adibiderik): “Documentado en todas las épocas y dialectos. La forma *jan* es general; *jaana*, *jaate-* (aunque no *jaan*) se documentan en Capanaga, Zuzaeta (88), Moguel (*PAb* 164), V. Moguel (12), J.J. Moguel (*BasEsc* 261) y fray Bartolomé (*Ic* III 273)”.

¹⁹⁹ *conquistan*: ‘lehian’.

²⁰⁰ *ecusten*: Eskuizkribuan askotan dago aditz-izena inesiboan (*-tzen*), gaur absolutiboa erabiliko genukeen lekuan (*-tzea*).

besteri on erechala, acordadu eben joaten²⁰¹ arçai²⁰² baten figuran²⁰³ erri²⁰⁴ aetaric,²⁰⁵ ez ain bici lazeradua iragaiterren.²⁰⁶

Eta, ala, egun baten, bere ugaçabari²⁰⁷ licencia²⁰⁸ escatu jacan²⁰⁹ bere errira²¹⁰ joateco, ceñac utra²¹¹ damu andia artu eben Silveroen joateaz.²¹² Silvero,²¹³ bada, bere ugaçabari licencia escatu equionean, joan cidin Sirenagana, ceñari negarrez egoala despedidu

²⁰¹ *acordadu eben joaten*: ‘erabaki zuen joatea’; *acordadu* ‘erabaki, onartu’ aditzak bi joskerak (-tzea eta -tzen) onartzen ditu eskuizkribuan. Bost bider aurkitu dugu osagarria -tzen forman: *acordadu eben joaten* (AL: 1146r), *acordadu eben arçai aberaspatequin jarten arçaiçat* (AL: 1146v), *acordadu eben aen esque joaten* (AL: 1151r, AL: 1151v), *acordadu dot erietan* (B16: 118). Bi bider erabili du osagarria -tzea forman: *acordaetan ez dodala / ain laster ezconquetea* (A24: 173-174), *acorda badeçaçu ucacea* (B3: 89).

²⁰² *arçai*: ‘artzain’; halakoetan -n gabeko formak erabiltzen ditu beti: *arçai (passim)*, *seychoa* (A25: 53), *sei* (B3: 13, B21: 62), *ipuiçarric* (A23: 6), *ipui* (B2: 2), *array* (A25: 53) eta *arraitan* B2: 12). Landuccik ere -n gabeko formak bildu zituen: “ouejero, pastor, arçaya”; “niño, *segi mutila*”; “peçe, pescado, *arraya*”.

²⁰³ *arçai baten figuran*: ‘artzain gisa, artzain itxura hartuta’; cf. Covarrubias, s.v. *figura*: “Vale talle, parecer, semejança, como dize el romance viejo: *En figura de romero / No le conozca Galván*”. Izatez liburuko pertsonaia nagusiak ez dira artzainak, artzainen itxura eta jantziak hartzen dituzten hirikumeak baino.

²⁰⁴ *erri*: ‘lurralde, herrialde’; cf. Lcc “conquistar tierras, *erriac yrabaçi*”.

²⁰⁵ *aetaric*: -etaric prolatibo/ablatibo pluraleko desinentziari buruz, ikusi AL: 1142v ataleko oharra, s.v. *escuetaric*.

²⁰⁶ *iragaiterren*: ‘iragatearren, iragateagatik, iragateko’; -arren atzizkiari dagokionez, ikusi AL: 1139r ataleko oharra (s.v. *probaetarren*). *Irago* aditzari buruz, ikusi AL: 1153r ataleko oharra (s.v.).

²⁰⁷ *ugaçabari*: hitz hau artikulurik gabe erabiltzeaz, ikusi AL: 1142r ataleko oharra, s.v. *ugaçabac*.

²⁰⁸ *licencia*: Artikulurik gabe dago hemen *lizentzia*. Behin baizik ez da ageri eskuizkribuan hitz hau artikularekin (*licencia*, *arren*, *indaçu*, A10: 19). Artzain-liburuko adibideetan (AL: 1146r bitan, AL: 1147r) beti dago *lizentzia eskatu* esapidearen barruan, eta horrek azaldu lezake artikulua falta; ziur aski objektua artikulurik gabe ematen duten beste esapideekin multzokatu daiteke: *penitentzia egin* (A26: 128, B22: 8) eta *erromeria egin* (B22: 22). Kontuan izan behar da *eskatu* aditzak berak, oro har, osagarri zuzena absolutibo mugagabea (edo genitiboan) eraman ohi duela XVI-XVII. mendeetako testuetan. Artikulurik gabeko agerraldi gehiago ere baditu hitz honek (B15: 45, B26: 10), baina horietarako bestelako azalpenak behar dira.

²⁰⁹ *escatu jacan*: ‘eskatu zion’; eskuizkribuan *eskatu* aditzak NOR edo NOR-NORI erregimena du, beste euskal testu zaharretan bezala (*RS*, Leiz, Zalg).

²¹⁰ *errira*: ‘herrialdera’; ikusi lerro batzuk goragoko oharra.

²¹¹ *utra*: ‘oso’.

²¹² *Silveroen joateaz*: ‘Silbero joateagaz’; *Silveroen* genitiboa *joateaz* aditz-izenaren subjektua da.

²¹³ *Silvero*: Eskuizkribuko *Silveroc* zuzendu dugu, ezinbestean *escatu equion* edo *joan cidin* aditzen subjektua izan behar duelako. Eskuizkribuan ezabatu dugun ergatibo bakarra da hau. Aitzitik, kasu bakan batzuetan ergatibo atzizkia falta da, beti ere hitz laburretan (ik. *inor[c]* izenordainari egindako oharra, AL: 1145r atalean). Beste zuzenketa aukera bat *escatu equion* → *escatu equion* aldatzea litzateke, baina, hala eginez gero, *eskatu* aditzaren erabilera iragankor bakarra izango genuke; izan ere, eskuizkribuan *eskatu* aditzak NOR edo NOR-NORI erregimena du, beste euskal testu zaharretan bezala (*RS*, Leiz, Zalg).

equion;²¹⁴ eta, ya joateco egoan puntuan, atera eben rabel²¹⁵ bat bere maucarean,²¹⁶ ceña jaiten ebela asi çan negar eguiten, onela:

Ordu onean guera çatez,
 donzella linda erana;²¹⁷
 noxbait-noxbait²¹⁸ acorda çatez
 çurea nola naxana.²¹⁹

Esaitasun parebagea
 nigaz cegaiti daucaçu?
 Muguer-arrizco²²⁰ bioça baño
 gogorragoa çuc doçu.

Ni onerean²²¹ joateco

²¹⁴ *despedidu equion*: ‘agur egin zion’; eskuizkribuan *despedidu* aditza bi aldiz agertzen da jokaturik; honetan NOR-NORI erregimena du; bestean (*despedidu cituan*, AL: 1144v) NOR-NORK erregimena.

²¹⁵ *rabel*: ‘arrabita’; askotan agertzen da XVI. mendeko gaztelaniazko artzain-liburuetan. Cf. *DAut*, s.v. *rabel*: “Instrumento músico pastoril. Es pequeño, de hechura como la del laúd. Compónese de tres cuerdas solas, que se tocan con arco y forman un sonido mui alto y agudo”.

²¹⁶ *maucarean*: ‘mahukatik’; agian ‘zorrotik’; cf. Lcc: “manga de vestidura, *mauquea jançiana*”, baina soinekoak mahuka zabala izan behar du hortik arrabita ateratzeko; horregatik pentsatu dugu agian arrabitaren mahuka dela, arrabita gordetzeko zorroa alegia, gaztelaniaz *manga* hitzak zituen adieretako bati erreparatuta (cf. *DAut*, s.v. *manga*: “Se llama también cierto género de coxín o maleta, abierta por las dos cabeceras, por donde se cierra y asegura con unos cordones”).

²¹⁷ *erana*: Ez dakigu zer esan nahi duen (ez euskaratik ez gaztelaniatik abiatuta), eta, akatsa balitz, zelan zuzendu beharko litzatekeen, eskuizkribuan argi-argi irakurtzen baita; ez dirudi *errana* edo *eranan* transkribatzeak ere ezer konponduko lukeenik. Bertso-lerroaren silaba-kopurua eta errima kontuan izanik, *Sirena* zuzentzea litzateke aukera bat, baina ez dago horretarako ere oinarri sendorik.

²¹⁸ *noxbait-noxbait*: ‘behingoz’; dirudienez, “noizbait” (*noxbait*, *noxbayt*, *noxpait*) bi zentzurekin erabiltzen da Lazarragaren eskuizkribuan: ‘behingoz’ (lau aldiz) eta ‘egunen batean’ (behin, A8: 6). ‘Behingoz’ zentzua dutenetan (AL: 1146r, A17: 88 eta B9: 15) aginterazko aditz-formak dituzte beti ondotik, eta horietako batean (*noxbait-noxbait*, AL: 1146r) errepikapen indargarria (halakoetarako cf. Agirre Asteasuakoaren adibideak, 1808 ingurukoak, *apud OEH*: “*Idiki itzatzu bada noizbait-noizbait, kristaua, zure begiak*. AA III 349. *Noizbait, noizbait asitzera noa [...]* kristau aziai dotrina azaltzen. Ib. 399”).

²¹⁹ *nola naxana*: *Acorda(du)* ‘gogoratu’ aditzak bi erataro egituratzen du mendeko perpaus osagarria eskuizkribuan: 1) “Izenordain galdetzailea + aditza + -n”, hiru aldiz: *Acorda çatez ceyn on derechudan* (AL: 1152r), *Orduan acordaduco çara / oy nola esan niçun nic* (A8: 17-18), *Acorda çatez / oy eta çarriz contuan / cinbat joacen / ebili pobre munduan* (A26: 77-80). 2) “aditza + -na”, behin: *Silverori onderehana / acordacen da ascotan* (AL: 1145r). Kasu honetan, bien nahastea dugu, ziur aski bertso-lerroaren neurriak eta errimak hartarata.

²²⁰ *Muguer-arrizco*: ‘suharrizko’.

causea oyta²²² çara çu;
Jaun Cerucoac, ene laztana,
oy deguiçula parcatu.

<1146v> Arren, Sirena, ene bioça,
suplicaetan nachaçu,²²³
nic mercedu ez badot bere,
ez naguiçula ancitu.²²⁴

Ceruco Jaunaz²²⁵ oyta, Sirena,
gueratu, bada, çatez çu;
ni onerean banoa bere,
ene bioça çuc doçu.

Neure beguioc guiaduco dot
tristezea dan errira,
aseguinic sar ez daquidan
oy biozeti barrura.

Despediduric, bada, Silvero bere Sirenaganic, artu eben arçaiaren jazteco baçu,²²⁶ eta asi çan bere biajea arçauen,²²⁷ ponienteco aldeetara; eta, bere bidea ecarrela, el cidin²²⁸ ribera

²²¹ *onerean*: ‘hemendik’.

²²² *oyta*: Eskuizkribuko poemetan maiz erabiltzen dira *oy* eta *oyta* betegarriak, bertso-lerroen neurri egokia lortze aldera.

²²³ *suplicaetan nachaçu*: ‘suplikatzen natzaizu, erregutzen dizut’; ikusi AL: 1140r ataleko oharra, s.v. *suplicaetan nachaçu*.

²²⁴ *ancitu*: ‘ahantzi, ahaztu’; *anci(tu)* aditzari buruz, ikusi AL: 1142v ataleko oharra, s.v. *anci*.

²²⁵ *Jaunaz*: ‘Jaunagaz, Jaunarekin’; hemen *-az* bukaerak soziationaren balioa du.

²²⁶ *baçu*: *baçu*, *baçuen*, *baçugaz* formei buruz, ikusi AL: 1139v ataleko oharra, s.v. *baçu*.

²²⁷ *asi çan bere biajea arçauen*: ‘bere bidaian abiatu zen’; *OEHN bidaia hartu* esapidearen adibide bakarra aurkitu dugu, eta oso berankorra: *Egun oro nago orkitan orren karta erranez noiz arten dion bidajia; ezdud nai arrapa dazatadan uste bagerik*. Mendigatxa, 152. Bestalde, *CORDEn badira tomar el viaje* esapidearen agerraldi batzuk XV-XVI. mendeetan: “Con este acuerdo, a plazer de todos los de la nave, **tomaron el viaje** de Constantinopla con viento bueno y endereçado” (Garcí Rodríguez de Montalvo, 1482-1492, *Amadís de Gaula, libros I y II*), “En ocio allí la gente se detuvo / Un delicioso mes, el cual pasado, / Con todos los caballos y bagaje / A Mapochó **tomaron el viaje**” (Pedro de Oña, 1596, *Arauco domado*), “y assi, estando la peña donde está el caçador çerca de las cabras, sera cossa çierta llegarse a ella, mas si **tomaren viaje** para hirse a otra parte, mire el camino que lleuan y las peñas que ay en aquel

utra caudaloso baten,²²⁹ ceñari erechan Duero,²³⁰ Gaztelaco probincian, nun cirean utra arçai aberasac. Ecusiric, bada, Silveroc egoala utra urrun bere errirean,²³¹ acordadu²³² eben arçai aberaspatequin²³³ jarten²³⁴ arçaiçat. Eta ala eguin eben, cegaiti, biaramunean, Ascanio²³⁵ erechan guiçon aberaspategaz²³⁶ jarri çan, nun bere ganadua goardaetan eben.

<1147r> Silveroren²³⁷ partierea²³⁸
 oy adituric,²³⁹ Silviac
 damu andia oy eben artu
 bioz berean,²⁴⁰ menetan.²⁴¹

Silvero baga bici içaaten²⁴²

derecho..” (Luis Barahona de Soto, c. 1580 - 1600, *Diálogos de la montería*). Cf. baita frantsesezko *prendre la route*.

²²⁸ *el cidin*: ‘heldu zen, iritsi zen’; aoristo edo iraganaldi burutu zaharra da.

²²⁹ *baten*: *el(du)* ‘iritsi’ aditza inesiboarekin erabiltzeaz, ikusi AL: 1144r ataleko oharra, s.v. *lecuan*.

²³⁰ *Duero*: Bidaia Italiatik abiatu bada, ondo da *ponienteco aldeetara bere bidea ecarrela* Dueroren ibaialdera iristea, lerro gutxitan jauzi handia egin duen arren. Gogoratu, bestalde, Jorge de Montemayorren *La Dianako Selvagia* ere horkoa zela: “Yo vivía en una aldea que está junto al caudaloso Duero” (*La Diana*, Libro primero).

²³¹ *errirean*: ‘herrialdetik’; *erri* izenari buruz, cf. gorago AL: 1146r ataleko oharra, s.v. *erri*.

²³² *acordadu*: ‘erabaki’.

²³³ *aberaspatequin*: ‘aberats batekin’; halako lau aurkitu ditugu Lazarragaren eskuizkribuan: *aberaspatequin*, *aberaspategaz* (AL: 1146v), *garrazpi* (A14: 72) eta *galanpat* (B21: 67).

²³⁴ *jarten*: *Acordadu* ‘erabaki, onartu’ aditzak bi joskerak (*-tzea* eta *-tzen*) onartzen ditu eskuizkribuan. Horri buruz ikusi AL: 1146r ataleko oharra, s.v. *acordadu eben joaten*.

²³⁵ *Ascanio*: Ascanio izen ezaguna da, jakina, Eneasen semearen izena delako, baina literatura-tradizioan ez dugu aurkitu izen hori duen artzain askorik; bada bat Lope de Vegaren *Los amores de Albanio y Ismenia* (1590-1595) komedian.

²³⁶ *aberaspategaz*: ‘aberats bategaz’; cf. gorago *aberaspatequin*, eta horri dagokion oharra.

²³⁷ *Silveroren*: Hemen, ageriko arrazoirik gabe, bertsotan jarri dira narratzailearen hitzak. Horri buruz, ikusi AL: 1145r ataleko oharra.

²³⁸ *partierea*: ‘partida, abiatzea; abiatuko zela’; *OEH*ko lehen agerraldiak Txirritarenak dira.

²³⁹ *adituric*: ‘entzunik’.

²⁴⁰ *bioz berean*: ‘bere bihotzean’; adi hitz-ordenari. Sei aldiz aurkitu dugu eskuizkribuan: *Ama enea seme baga / çuc ifinico al doçu* (AL: 1144r), *Ama eneaen seme baguez / oy çuc cer probechu doçu?* (AL: 1144r), *Silviac / damu andia oy eben artu / bioz berean, menetan* (AL: 1147r), *ama bereaen* (A25: 32), *begui neureoc lausotu* (B27: 6) eta *Laztan enea* (B28: 1).

²⁴¹ *menetan*: ‘benetan’; cf. *OEH*: “BENETAN, MENETAN. Documentado en la tradición meridional desde principios del s. XIX; hay también algún ejemplo septentrional moderno. Formas con *m-* inicial se encuentran en *CatLlo* (*menetako*, pero *benetan*), Iztueta, Lardizabal y Antia”.

²⁴² *içaaten*: *-n* defektiboa da, baina inesiboaren aldeko aukeraren alde, ikusi honen oso antzeko esaldia: *Amoradua amorez ilten / ecin leite sufridu* (B11: 9-10).

oy ecin eben sufridu;
 aren acean joateco
 da licencia escatu.²⁴³

Silviac bere ugaçabari
 onela esan deuso:
 —Romeria²⁴⁴ bat eguiteco,
 jauna, daucat nic gogo.²⁴⁵

Onegati, servicen bada,²⁴⁶
 arren, bear deust parcatu,
 cegaiti biur nadinean
 serviduco çaut,²⁴⁷ jauna, çu.

Silvia despediduric bere ugaçabaganic, inorc eçautu ez leguiançaçat,²⁴⁸ quendu eben bere jaztecoac eta artu eben arçai baten jaztecoac, eta asi çan bere biajea arçæen, Silvero joeala²⁴⁹ equian²⁵⁰ lecuetati.

Bokal bikoitzari dagokionez (-aa-), ikusi AL: 1145v ataleko oharra, s.v. *içaaten*.

²⁴³ *da licencia escatu*: ‘baimena eskatu du’; eskuizkribuan *eskatu* aditzak NOR edo NOR-NORI erregimena du, beste euskal testu zaharretan bezala (*RS*, Leiz, Zalg).

Bestalde, *licencia* mugagabeari buruz, ikusi AL: 1146r ataleko oharra, s.v.

²⁴⁴ *Romeria*: ‘erromesaldia’; zentzu figuratuan ‘bidaia’ esan nahi du, baina hemen, ziur aski, jatorrizko zentzuan ulertu behar da.

²⁴⁵ *gogo*: objektu funtzioan dagoen izena bere forma mugagabeen dugu hemen. Mugagabearen erabilera arkaiko hau, izen zenbakaitz edo interpretazio pluraleko zenbakarriekin azaleratzen dena, ekialdeko hizkeretan da bizirik egun; tradizioan, *Inzaur duenak jateko, aurkit diro harri hausteko* (Oih. *Prov.* 279) bezalakoak ditugu, eta egungo erabileran “badu indar” bezalakoak. Badirudi, Lazarraga lekuko, XVI. mendean hedadura handiagoa zuela ezaugarri honek. Eskuizkribuan gutxienez halako lau aurkitu ditugu: *Romeria bat eguiteco*, / *jauna, daucat nic gogo* (AL: 1147r), *neurc jaquin ez arren, badogu diru* (B3: 17), “*Ene semea*”, *baesadan*, / “*artu eguiçu esporçu*” (B16: 141-142) eta baldintzazkoa den *Coplaric ondo ordenaet[an / abilidade badoçu* (B12: 37-38).

²⁴⁶ *servicen bada*: ‘(berorrek) nahi badu, gogoko badu’; gaztelaniazko *servirse* aditzaren ordain diren esamoldeei buruz, ikusi AL: 1142v ataleko oharra, s.v. *servidu içaten liçala*. Bestalde, ahapaldiaren bukaeran *berori*-tik *zu*-ra aldatzen da.

²⁴⁷ *çaut*: ‘zaitut’; *çaut* pluralgile gabeko forma. Eskuizkribuan ondoko hauek aurkitu ditugu: *çaut* (AL: 1147r, A17: 23, 92), *çabenorri* (AL: 1152r), *çabenaren* (AL: 1152r) eta *çau* (A8: 22).

²⁴⁸ *leguiançaçat*: ‘zezan’; prolatibozko *-tçat* desinentzia, subjuntiboko aditzari erantsirik, helburuzko perpausak osatzeko erabili da mendebaldeko euskaraz. Lazarragarenean halako bakarra da, baina honekin lotuta da *cerençaçat* ‘zertarako’ (A19: 43) ere.

²⁴⁹ *joeala*: ‘zihoala’; aditz-formari buruz, ikusi AL: 1138v ataleko oharra, s.v. *joean*.

Egun baten, bada, bere bideti joela, topadu çan arçai bigaz, ceñai Silviac itaundu eusten nora lloacen,²⁵¹ ceñac erançun eusten manera onetan:

—Arçai polita,²⁵² ic jaquingo doc²⁵³ ece guec²⁵⁴ goacela Dueroco riberara, cegaiti eñun dogu ece Silvero derechan arçai batec dabela lucha²⁵⁵ <1147v> andiac armatu comarcaetaco²⁵⁶ arçai guztiaquin, eta dagoala denporea asignadur[ic] egun²⁵⁷ seigarren

²⁵⁰ *equian*: ‘zekien’.

²⁵¹ *lloacen*: ‘zihoazen’; *l-* aurritzidun hipotetikoko formei buruz, ikusi AL: 1142r ataleko oharra, s.v. *eugui leguiala*; *l-* aurritzia sabaikaritzeaz, ikusi AL 1143r ataleko oharra, s.v. *ballaco*.

²⁵² *polita*: ‘dotorea, txukuna, ondo apaindua’; *polit* adjektiboaren lehen agerraldia da euskarazko testu batean; lehenago Landucciren hiztegiakoa besterik ez dago: “polido cosa, *gauça polita*”. Eskuizkribuan behin agertzen da *polido*, gaztelaniazko poema batean: *No es razón de hablar contigo, / que ya yo tengo otro amigo / más polido y más cortés* (A15: 54-56). Adierari buruz, cf. *DAut*, s.v. *pulirse*: “Vale adornarse, aderezarse, componerse; especialmente las mugeres”, eta s.v. *pulido*: “Se toma también por agraciado y de buen parecer”; ildo beretik, Covarrubiasek beste hau zekarren, s.v. *pulido*: “el curioso”. Bestalde, artzain bati *polido* / *pulido* deitzea ez da ezezaguna XVI. mendeko Espainiako literaturan. Agerraldi hauek aurkitu ditugu *CORDEn*: “Yo soy Danes desdichado, / sin dicha, triste nacido, / en las silvas muy nombrado / **pastor** de galán ganado, yo, galán muy más **polido**” (Juan del Encina, 1496, *Traducción de las Bucólicas de Virgilio*), “De ser zagal tú entendido / bien certificada estó, / y **pastor**, cierto, **polido** / y sabido” (Lucas Fernández, 1514, *Farsa o quasi comedia... vna donzella y vn pastor y vn cauallero*), “Vic. Atiende, señora, no tengas tal fuego, / que ves lo do viene Cremon Repicado; / aqueste sobra lo que me has preguntado; / quies que lo llame? que venga aca lluego. / Don. Harasme, por cierto, merced muy valiente / si aquesto hizieres, **polido pastor**” (Juan de París, 1536, *Égloga nuevamente compuesta*), “Digas, el **pastorcico**, / galán y tan **pulido**, / ¿cúyas eran las vacas que pastan par del río?” (Juan Vásquez, 1560, *Recopilación de sonetos y villancicos a cuatro y a cinco*), “Esta Pastora vn **Pastor** / diz que tiene por marido, / caudaloso, y muy **polido** que es de España gran señor / Hijo fue de Emperador, / que en el mundo no ay su ygual / y es padre de esta Zagala” (Izengabea, 1573, *Romance [Rosa real. Cuarta parte de romances de Joan Timoneda]*).

²⁵³ *Arçai polita, ic jaquingo doc*: Artzain-lagunek gizonetzkoari bezala hitz egiten diote toka (*doc*), baina zerbait berezia ikusten diote, eta horregatik esaten diote *arçai polita*. Gizonezkoz janzen diren andrazkoen trabestismoa literatura-motibo ezaguna da XVI-XVII. mendeetako liburuetan (ez, ordea, alderantzizkoa bezain ezaguna); bada halako bat, besteak beste, Montemayorren *La Diana* artzain-nobelako bigarren liburuan (*Felismena* > *Valerio*).

²⁵⁴ *guec*: ‘gu’; lau bider aurkitu dugu *guec* forma Lazarragaren eskuizkribuan: bitan absolutiboa da (AL: 1147r, A26: 72) eta bitan ergatiboa (AL: 1147v, AL: 1154v).

²⁵⁵ *lucha*: ‘buruz burukako borroka’; lasterketa, jauzia, makila- edo haga-jaurtiketa eta buruz burukako borroka dira artzain-joko ohikoenak artzain-liburuetan, Sannazaroren *Arcadia*-tik hasi eta Montemayorren *La Diana*-raino.

²⁵⁶ *comarcaetaco*: ‘ingurumarietako’; cf. *comarcaetan* (A28: 67 eta 87).

²⁵⁷ *egun*: ‘gaur’; cf. AL: 1143v ataleko oharra, s.v. *egun*.

eguneco;²⁵⁸ eta, ala, ene lagunau eta ni goaç²⁵⁹ ara, Silveroren jentilezac²⁶⁰ ecusterren,²⁶¹ cegaiti ultra manera andian daçauen²⁶² guztioc alabadu deuscue.

Silviac Silveroren icena ençun eguian orduan, asi çan negar eguiten, ain sentimentu andiaz ece, an eocen²⁶³ arçaiægati²⁶⁴ içan ez baliz, ez çatean asco an ila.²⁶⁵ Ecusiric, bada, Silviagaz eocen arçaiac egoala negarrez, citecen espantadu,²⁶⁶ eta ecin pensadu even cer al çatean²⁶⁷ causea, arean da²⁶⁸ itaundu eyoen artean. Ceñac manera onetan erançun eusten:

—Çuec jaquingo doçu²⁶⁹ ece Silvero çuec esan doçun arçai orregaz egon nax ni denpora andian, eta, ain da nic deusadan amorioa andia, ece, neure erriari ichiric,²⁷⁰ nator aen

²⁵⁸ *egun seigarren eguneco*: ‘gaurtik hasita seigarren egunerako, sei egun barrurako’; ez dugu aurkitu egitura honen beste lekukotasunik.

²⁵⁹ *goaç*: Hitz-bukaeran -z erabili da eskuizkribuan orain arte; hemendik hasi eta artzain-liburua amaitu arte, hala -z nola -ç erabiltzen dira; eta poemetan, berriz, oso bakanak dira hitz-bukaerako -ç grafiak.

²⁶⁰ *jentilezac*: ‘trebetasunak, ausardia, kemena’; cf. *DAut*, s.v. *gentileza*: “Gallardía, buen aire y disposición del cuerpo, bizarría, donaire y garbo”.

²⁶¹ *ecusterren*: ‘ikustearren, ikusteagatik’; -*arren* atzizkiari dagokionez, ikusi AL: 1139r ataleko oharra, s.v. *probaetarren*.

²⁶² *daçauen*: ‘dazaguzkiten, ezagutzen dituzten’; *ezagutu* aditzaren forma trinkoa; *jentilezac* da osagarri zuzena, numero-komuntadurarik izan ez arren.

²⁶³ *eocen*: ‘egozen, zeuden’.

²⁶⁴ *arçaiægati*: Bi lekutan aurkitu dugu motibatibo plurala -*ega(i)ti* bukaerarekin: *arçaiægati* (AL: 1147v) eta *çuegaiti* (A10: 41).

²⁶⁵ *ez çatean asco an ila*: ‘ez zen harrigarri izango (Silbia) han hiltzea’; bi lekutan aurkitu dugu egitura ia berdina: *ez çatean miracuru an ila* (AL: 1143r) eta *ez çatean asco an ila* (AL: 1147v); ikusi orobat oso antzekoa den beste hau: *ni ilagaz / çuc probechuric badoçu* (AL: 1144v).

²⁶⁶ *citecen espantadu*: ‘harritu ziren, miraz gelditu ziren’; aoristo edo iraganaldi burutu zaharra. *Espantadu* aditzaren esanahiari buruz, ikusi AL: 1139r ataleko oharra, s.v. *espantaduric*.

²⁶⁷ *çatean*: ‘zatekeen’; *izan* aditzaren *çatean* adizkia *a* bakunarekin (*çatean* lau aldiz) eta *a* bikoitzarekin (*çatean* behin) aurkitu dugu testuan. Eskuizkribuko lau adizkitan aurkitu dugu bokal bikoitza absolutiboaren markaren ondotik: *çatean* (AL: 1147v), *çaaquit* (A6: 2), *gaacustenac* (A7: 115) eta *ezpanaagui* (A19: 56). Erran behar da Lazarragaz gain Kapanagaren testuan ere bildu dugula *çatean* adizkiaren adibide bat: *zelan iaio alçatean Maria Virguineaganic* (30).

²⁶⁸ *arean da*: ‘harik eta ... arte’, *arean da ... artean* egitura baita; cf. AL: 1143r ataleko oharra, s.v. *arean da...*

²⁶⁹ *jaquingo doçu*: ‘jakingo duzue’; eskuizkribuan askotan agertzen da *zu*-ri dagokion aditz-morfema bere jatorrizko plural balioarekin.

²⁷⁰ *erriari ichiric*: ‘herrialdea utzirik’; *erri* izenaz, ikusi gorago AL: 1146r ataleko oharra; *ichi* ‘utzi, abandonatu’ aditzarekin datiboa erabiltzeaz, ikusi AL: 1141v ataleko oharra, s.v. *bigueleari ichi*.

esque, eta, aynbat aseguin artu dot nun dagoan icasiaz,²⁷¹ eze, munduan direan riqueza guztiac emun baleustae²⁷² bere, ezin gueiago artu ney.

—Sus,²⁷³ bada, —esan eben arçai batac—,²⁷⁴ orrela dan azquero,²⁷⁵ goacen guztioac batera, ece guac al daigun lagundasunic onaena eguingo deusugu; bada bere, erregutan gagoçu²⁷⁶ esan deiguçula çure icena, cegaiti²⁷⁷ obato alcar aditu²⁷⁸ daygun.

Onetan erançon eben Silbiac:

—Çuec jaquingo dozu, arçay nobleac, ece ni najala²⁷⁹ Marsellaco²⁸⁰ naturale,²⁸¹ eta ene icena da²⁸² Clarian.²⁸³

²⁷¹ *icasiaz*: ‘jabetuaz, ohartuaz, jakitun eginez’; *icasi* aditzaren adiera honi buruz, ikusi AL: 1142r ataleko oharra, s.v. *icasiric*.

²⁷² *emun baleustae*: ‘eman balizkidate’.

²⁷³ *Sus*: ‘aiei, ai ene’; gaztelaniazko interjekzioa da. Cf. *DAut*, s.v. *sus*: “Género de aspiración, que se usa como interjección, para alentar, provocar o mover a otro a ejecutar alguna cosa prontamente o con vigor. LAT. *Eja*, *Heus*. ERCILL. Arauc. Cant. 9, Oct. 103: *Y dandoles en esto mucha priessa, / El beber los caballos les defiende, / Diciendo: Sus, salid, salid a fuera, / Que yo os mantendré campo en la ribera*”.

²⁷⁴ *arçai batac*: ‘artzainetariko batek’; mugatua da, talde ezagun bateko *bata* delako, kasu honetan Silbiarekin elkartu diren bi artzainetako bat.

²⁷⁵ *orrela dan azquero*: ‘horrela baita, horrela denez’; *gero* adberbioa oinarri duten egiturez, ikusi AL: 1138r ataleko oharra, s.v. *dan azquero*. Kasu honetan, bestalde, badirudi *orrela dan azquero / onela dan azquero* bezalako esamoldeak aski eihartuak direla, baina horiek oro, azalpenezko perpaus kausal gisa interpreta daitezke.

²⁷⁶ *erregutan gagoçu*: *Erregutan egon* lokuzioa bi aldiz dago eskuizkribuan: *Jgoçu erregutan* (AL: 1139v) eta *erregutan gagoçu* (AL: 1147v); honen egitura berekoa da *oraziotan egon* (cf. *oraziotan beti nago*, A19: 39).

gagoçu: ‘gaude gu zuri’; irakur bedi *gagoçu*, txistukari frikariarekin (eta ez **gagotzu*, afrikatuarekin). *Egon* aditzaren NOR-NORI forma trinkoen sailari buruz, ikusi AL: 1139v ataleko oharra, s.v. *nagoçu*.

²⁷⁷ *cegaiti*: “*Cegaiti* + subjuntiboa” egiturak helburuzko perpausa adierazi ohi du Lazarragarenean: *cegaiti obato alcar aditu daigun* (AL: 1147v), *cegaiti artu ez daiquean* (A14: 99), *Beguioc irecaçu guchi baten, / eta inca eçaçu orrerean / ceure sierbo onen biocean, / cegaiti dacusun nola dagoan / ya bici onegaz aspertua, minez mila lecutan çulatus, / cegaiti daquiçun, ceurc ecusita, / ez naxana min бага quexaetan* (B3: 79-86).

²⁷⁸ *aditu*: ‘ulertu’.

²⁷⁹ *najala*: ‘naxala, naizela’; sei aldiz aurkitu dugu eskuizkribuan txistukari sabaikariaren balioarekin: *najala* (AL: 1147v), *baje* (AL: 1153r), *bijeac* (A11: 35), *urteje* (A14: 6), *beajaco* (A16: 46) eta *gajoturic* (B30: 8).

²⁸⁰ *Marsellaco*: Marsella ez da askotan agertzen XVI. mendeko gaztelaniazko narratiba-lanetan. Francisco Delicadoren *La Lozana Andaluza* (1528) dauka nolabaiteko presentzia, eta Lope de Vegaren *El peregrino en su patria* liburuan hain zuzen Marsellara erromesaldian doa Nise neska, mutil jantzita, baina liburua 1604an argitaratu zen.

—Orrela dan azquero, —esan eben arçay batat²⁸⁴ [...]

[...]

<1151r>]ren conpañian dagoan doncella bateq, ceñari derechan Silvia, derechula utra on, eta aynbat graduan ce, çu ona etorri çareala icasi ta etorri gura dau çure esque; ceñari çuc gura badeusaçu on erechi, eta ancitu²⁸⁵ Sirena, on ez derechun azquero,²⁸⁶ nic prometietan deusut ece laster osatu çatezqueala²⁸⁷ dauçaçun gaxaesun²⁸⁸ orretaric.

Silveroc leen esan dogun bervaoc ençun eguianeana,²⁸⁹ cidin andiro enojadu, eta, egoan lecorean²⁹⁰ jaguric, joan cidin floresta²⁹¹ bateti aurrera, Clariani bacarric ichita,²⁹²

²⁸¹ *naturale*: Hitz-bukaeran *-e* paragogikoa duen *-le* bukaerarekin, gutxienez lau hitz aurkitu ditugu eskuizkribuan: *naturale* (AL: 1147v), *arbole* (AL: 1153r), *originalea* (B5: 96) eta *rosale* (B16: 87), baina bada *naturala* (B16: 78) ere. Cf. baita Lcc “naturalmente, *naturalea leguez*”, “animal, *animalea*”, “árbol, *arbolea*”, “brotar los árboles, *arboreac brotadu*”, “canal de tejado, *telladuco canalea*”...

²⁸² *ene icena da*: Izen berria hartzeak pertsonaiaren eraldaketa markatzen du XVI-XVII. mendeetako literaturako trabestismo kasuetan.

²⁸³ *Clarian*: *Clarián* izena ez da askotan agertzen pertsonaia-izen gisa, *Clarián de Landanís*-en zaldungo-liburuetan ez bada; ziklo horretako zaldungo-liburuek (1518, 1522, 1524, 1528) arrakasta lortu zuten XVI. mendean zehar.

²⁸⁴ *batat*: Mugatzaileari buruz, ikusi goragoko oharra, s.v. *arçai batat*.

²⁸⁵ *ancitu*: ‘ahantzi, ahaztu’; *anci(tu)* aditzari buruz, ikusi AL: 1142v ataleko oharra, s.v. *anci*.

²⁸⁶ *on ez derechun azquero*: Esan bezala, *-n guero* eta *-n azquero* egiturak dituzten perpausak azalpenezko kausal gisa interpreta daitezke. Bi egiturok adierazten duten balioaren kidetasuna agerikoa suertatzen da adibide hau A12: 11koaren ondoan jarritz gero.

²⁸⁷ *osatu çatezqueala*: ‘osa zaitzkeela, osatuko zarela’; Lazarragak “partizipioa + **edin* + *-ke*” perifrasiak behin baizik ez du erabiltzen geroaldia adierazteko. Erabilera hori testu arkaikoenetan baizik ez dugu aurkitzen, *RS* eta Oihenarten erretrauetan, hain zuzen, azken honek “aditzoina + **ezan* + *-ke*” kide iragankorren adibideak ere eskaintzen dituelarik: *Eguin ta aguindu ta ez ayte galdu* (*RS* 462) “Manda y az y no te perderás”, *Ardi bilha adi, nahiz bake, otsoak jan ezake* (Oih. Prov. 545) “Fais-toi brebis pour l’amour du repos: le loup te mangera”.

²⁸⁸ *gaxaesun*: ‘gaixotasun’; hitz honek bi agerraldi ditu eskuizkribuan (AL: 1151r eta B16: 38), baina hemendik kanpo ez dugu beste inon aurkitu. Dena den, hitzaren historia asmatzea ez da zaila: *gaxo* + *asun* > *gaxaasun* > *gaxaesun*.

²⁸⁹ *ençun eguianeana*: ‘entzun zuenean, entzun zituenean’; aoristo edo iraganaldi burutu zaharra.

²⁹⁰ *lecorean*: ‘lekutik’.

²⁹¹ *floresta*: ‘baso sarría’; zaldungo-liburuetan zabaldu zen, gaztelaniaz, *floresta* hitzaren erabilera.

²⁹² *ichita*: Hiru tokitan erabaki dugu *-ta* partizipioari lotuta idaztea: *joan cidin floresta bateti aurrera*, *Clariani bacarric ichita*, *ceñac*, *bacarric gueratu çala ecusen orduan*, *asi çan*, *negarrez beteric bere beguiac eucala*, *berva oec esaten* (AL: 1151r), *ceurc ecusita*, / *ez naxana min бага quexaetan*, / *baice justo naxala escaetan* (B3: 85-87) eta *Conbento guztia generalm[en]te / saludacen dot nic agur eguinda*; / *belaurico*, *barriz*, *çu*, *ene lind[a]* (B15: 13-15). Partizipioari atxikitako atzizki gisa agertzea berrikuntza bat da, eta XVIII. mendera arte adibide bakanak aurkitzen ditugu euskal testuetan.

ceñac, bacarric gueratu çala ecusen orduan,²⁹³ asi çan, negarrez beteric bere beguiac eucala, berva oec esaten:

CLARIAN

Çorigachean oy neuretaco
 amorea dot eçautu,
 bardin²⁹⁴ gura naben azquero
 oneyn²⁹⁵ cureldo²⁹⁶ tratadu.

Oy, amorezco erregue jauna,²⁹⁷
 suplicaetan nachazu²⁹⁸
 deguiocula oy Silverori
 on derextala²⁹⁹ aguindu.

Horregatik, Lazarraga eskuizkribuan hiru adibide seguru horiek baino ez ditugu halakotzat hartu; gainerakoetan, aldiz, usadio zaharra hartu dugu kontuan eta, ondorioz, [partizipioa + *ta*] segida bereizita idaztea erabaki dugu, haietan guztietan *ta* juntagailu arrunt gisa ulertzeko eragozpenik ez dagoelako, alegia. Eskuizkribuan *-ta* gehienak partizipioari lotuta agertzeak ez du balio erabaki horren kontra, zalantzarik gabe kopula denean ere hala idazten baitu Lazarragak; ikusi hau, adibidez, eskuizkribuan idatzita dagoen moduan: *Silvero eta Silvia, Doristeota Sirena* (AL: 1152r). Cf. *OEH*, s.v. *eta*: “2. (SP, Dv, H). (Precedido de participio o de radical verbal). Generalmente tiene un sentido temporal. A menudo también con valor condicional: *Halakoa utzi eta, non dukegu berzia?* E 91. *Iainko bat baizen ez izan eta, zergatik hirur aiphatzen dituk?* Lç *Ins* C 1r. Cuando se emplean las variantes *da* o *ta*, resulta difícil diferenciar este uso de *eta* del uso adverbial del participio con sufijo *-ta* (*izanda, etorrira*, sinónimo del general *izanik, etorririk*) propio de los dialectos meridionales. Cf.: *Mila urte igaro eta ura bere bidean*. RG 60; pero en el ms. A 25: *mila urte igarota*. De hecho, parece seguro que estos participios con sufijo *-ta* se derivaron del uso de *eta* que aquí tratamos. Cf. las expresiones temporales del tipo *egin eta gero, egin eta berehala*, etc.”

Bestalde, *ichi* ‘utzi, abandonatu’ aditzarekin datiboa erabiltzeaz, ikusi AL: 1141v ataleko oharra, *biguelari ichi*.

²⁹³ *ecusen orduan*: ‘ikusi zuen orduan, ikusi zuenean’; *ekusi* aditzaren aoristo edo iraganaldi burutu zahar trinkoa.

²⁹⁴ *bardin*: ‘nonbait, dirudienez’; *bardin* hitzaren adierei buruz, ikusi AL: 1145v ataleko oharra, s.v. *bardin*.

²⁹⁵ *oneyn*: ‘honen’; hiru graduko adberbioaz (*honein, horrein, hain*), ikusi AL: 1145v ataleko oharra, s.v. *orrein*.

²⁹⁶ *cureldo*: ‘krudelki’; Landuccik ere badakar *curela* adjektiboa, baina *kureldo* izenondoa ez dugu aurkitu eskuizkribu honetan baino (AL: 1151r, AL: 1152r, A28: 128).

²⁹⁷ *amorezco erregue jauna*: Ziurrenik Kupidoz ari da, eskuizkribuko beste leku batean *amoriozco erregue jauna* (A1: 33) deitzen duenaz.

²⁹⁸ *suplicaetan nachazu*: ‘suplikatzen natzaizu, erregutzen dizut’; *suplicadu* aditzaren erregimenaz, ikusi AL: 1140r ataleko oharra, s.v. *suplicaetan nachaçu*.

²⁹⁹ *on derextala*: ‘maita nazala’; subjuntibo trinkoa da.

Doristeoc, bada, ecusiric bacarric gueratu çala, bere Silvia бага, acordadu eben aen esque joaten;³⁰⁰ ceñac, partietaco egoan egunean, Sirenari berva oec eguin eusan:

—Ondo uste dot,³⁰¹ Sirena, <1151v> daucaçula adituric³⁰² Silviac, bere joategaz, niri bacarric ichiric emun deustan pena;³⁰³ ceña dan ayn andia, ece uste dot, iraungo baleu denpora ascotan, liçateala parte³⁰⁴ niri eriocea laster emayteco; eta, causa oec guztio nic ecusiric, dot acordadu aen esque joaten, ceina³⁰⁵ deustae esan dagoala Silvero dagoan lecuan. Onegati, çuc ecer gura badoçu erri³⁰⁶ aetaruç,³⁰⁷ esan eguidaçu, cegati utra borondate oneç eguin daidit.³⁰⁸

SIRENA —Ciertu³⁰⁹ baceequi³¹⁰ esan doçun berbaocaç eguin deustaçun aseabea, sin[i]squetan dot eç cebela³¹¹ esango. Bada vere, ceure borondate³¹² ori³¹³ bestegan

³⁰⁰ *joaten*: *acordadu* ‘erabaki, onartu’ aditzak bi joskerak (-*tzea* eta -*tzen*) onartzen ditu eskuizkribuan. Horri buruz ikusi AL: 1146r ataleko oharra, s.v. *acordadu eben joaten*.

³⁰¹ *Ondo uste dot*: ‘uste dut’; gaztelaniazko *bien pensar* (eta bereziki *bien pienso*) esamoldearen itzulpena da; gaztelaniaz hain zuzen XVI-XVII. mendeetan erabili zen gehien (*CORDEn bien pienso* formaren 44 agerraldi dira 1500-1650 tartean, soilik 15 aurretik eta bat ere ez ondok. Lazarragaren eskuizkribuan bi bider dago (AL: 1151v eta A25: 34).

³⁰² *adituric*: ‘ulerturik’.

³⁰³ *pena*: *penea* mugatua espero genezakeen hemen, baina *pena* artikulugabea dago, agian *pena emun* lokuzioa delako.

³⁰⁴ *liçateala parte*: ‘lagunduko lukeela, bide emango lukeela’; gaztelaniazko *ser parte para* (eta bereziki *sería parte para*) esamoldearen itzulpena da. Gaztelaniaz, *CORDEn, es parte para* edo *sería parte para* segidaren hainbat agerraldi dira hain zuzen XVI-XVII. mendeetan; ikusi ondokoa, adibidez: “las pastoras le daban cuenta de sus amores por ver si **sería parte para** ablandar su pena” (Jorge de Montemayor, 1559, *Los siete libros de La Diana*).

Aditzaren formari dagokioenean, ez dirudi *liçateala* hau eta behegoko *liçatela* (AL: 1154v) gauza bera direnik, hemen -*te*- morfemak hipotetikotasuna adierazten baitu, eta han pluraltasuna.

³⁰⁵ *ceina*: Aurrekaria *aen* da, Silbia alegia.

³⁰⁶ *erri*: ‘lurralde, herrialde’; *erri* izenari buruz, cf. gorago AL: 1146r ataleko oharra, s.v. *erri*.

³⁰⁷ *aetaruç*: Ez dago argi zerk eragin duen hemen adlatibo direktiboa erabiltzea; agian ulertu behar da *ezer herri haietarantz [eramatea]*.

³⁰⁸ *eguin daidit*: ‘egingo dut’; *-*idi*- erroko adizkia da eta geroaldia adierazten du. Erro horri buruz, ikusi AL: 1144v ataleko oharra, s.v. *ecin contadu al leidi*.

³⁰⁹ *Ciertu*: ‘benetan, egiazki’; cf. Lcc “ciertamente, cierto”.

³¹⁰ *baceequi*: ‘bazeneki’; eskuizkribuan aditz bat baino gehiago dira *cee-* < *cene-*. Cf. *baceequi* (AL: 1151v), *ezpaceeguit* (A7: 99), *ceeguidan* (A26: 59) eta, bilakabidea aurrerago eramanda (*ce-* < *cee-* < *cene-*), *cebela* ‘zenuela’ (AL: 1151v), *ceben* ‘zenuen’ (AL: 1153r), *ceguian* ‘zenegian, zenezan’ (AL: 1153v), *ceucala* ‘zenukala’ (A26: 96, 98) eta *ceucan* ‘zenukan’ (A26: 106).

³¹¹ *cebela*: ‘zenituela’; cf. *ecusi ceben* (AL: 1153r) eta, *cene-* > *cee-* > *ce-* aldaketari buruz, ikusi goragoko oharra, s.v. *baceequi*.

daucaçuna legueç,³¹⁴ ezta miracuru³¹⁵ nigaç conturic eugui eça. Bada bere, nic çuri deusudan amorioa³¹⁶ ayn firma dan azquero, baçoaç munduen cabura bere, ecin ichi neidiçu.³¹⁷

DORISTEO —Eçtoçu cerren berva oriec esan, Sirena, cegati dave ultra provechu guichi³¹⁸ eguiten, ala çuretaco nola enetaco, cegati nigaç ecin inor lloaque.³¹⁹

SIRENA —Jaicoari³²⁰ nai eç daquiola³²¹ çu joan da³²² ni eben³²³ guera nadila. Orregati, Doristeo, çoaç nora ta nundi gura doçun,³²⁴ ece nic ichico eçteusut.³²⁵

Doristeoc ecusiric çala imposible Sirena bereganic apartaetea, asi çan bere bidea arçayten, ceinac, bere beguiac negarretan eucala, asi çan berba oec esaten:

³¹² *borondate*: ‘maitasun’; cf. *DAut*, s.v. *voluntad*: “Significa también amor, cariño, afición, benevolencia u afecto”.

³¹³ *ori*: Halako egituretan (“edutezko izenordain + izen + erakusle/artikulu”), artikulua aurreko izenari lotua ageri da kasu gehienetan, eta halaxe eman dugu. Baina adibide honetan autoreak esplizituki markatzen du bi elementuen arteko bereizketa, eta bereizita eman dugu gure testuan ere. Antzeko adibidea da, izenaren mota ezberdina bada ere, *ceure sierbo onen* (B3: 81).

³¹⁴ *daucaçuna legueç*: ‘daukazunez’; “aditza + *-na leguez*” eta “aditza + *-n leguez*” egiturei buruz, ikusi AL: 1142r, s.v. *eucana leguez*.

³¹⁵ *ezta miracuru*: “*miracuru* + *izan* aditzaren 3. pertsona singularra” egiturari buruz, ikusi AL: 1143r ataleko oharra, s.v. *ez çatean miracuru*.

³¹⁶ *deusudan amorioa*: ‘dizudan amodioa’; **edutsi* aditzaren erabilera trinkoaren adibideak bakanak dira eskuizkribuan. Cf. orobat *ain da nic deusadan amorioa andia* (AL: 1147v). Eta, ‘eman’ adieran, beste hauek: *asco deusut esquerric* (A14: 14) eta *Linda damea, asco deusut / nic aregaiti esquerric* (A23: 27-28).

³¹⁷ *ecin ichi neidiçu*: ‘ezin utz niezazuke’; *-*idi*- erroko adizkia da, NORK-NORI-NOR sailekoa, balio potentzialarekin. Erro horri buruz, ikusi AL: 1144v ataleko oharra, s.v. *ecin contadu al leidi*.

³¹⁸ *guichi*: Eskuizkribuan soilik bi lekutan aukitu dugu *gitxi* forma (AL: 1151v eta A26: 88), eta 17 aldiz *gutxi*.

³¹⁹ *ecin inor lloaque*: ‘ezin izango litzateke inor joan’; *lloaque* adizkia *joan* aditzaren forma hipotetiko trinkoa da; hipotetikoko formez, ikusi AL: 1142r ataleko oharra (s.v. *eugui leguiala*), eta *l-* aurrizkia sabaikaritzeaz ikusi AL: 1143r ataleko oharra (s.v. *ballaco*).

³²⁰ *Jaicoari*: ‘Jainkoari’; *Jaico-* hitza hiru aldiz dago eskuizkribuan, beti *-n-* gabe: *Jaicoari* (AL: 1151v), *jaicoac* (AL: 1153v), *Jaicoac* (AL: 1154v). Kontsonante belarearen aurrean sudurkaria erortzea posible denez, ulertu dugu sudurkaririk gabeko formaren lekukotasuna dugula Lazarragarenean.

³²¹ *Jaicoari nai eç daquiola*: ‘Jainkoak ez dezala nahi izan’; *nahi izan* aditz-lokuzioaren erabileraz, ikusi AL: 1140r ataleko oharra, s.v. *nai daquiçula*.

³²² *da*: ‘eta’.

³²³ *eben*: ‘hemen’.

³²⁴ *nora ta nundi gura doçun*: ‘nahi duzun tokira eta nahi duzun tokitik’; erlatibozko esaldia da.

³²⁵ *eçteusut*: *eçteuçut* > *eçteusut* zuzendu dugu, aurreko silabako -ç- letraren eraginez sorturiko errata dela ulertu dugulako, eskuizkribuan aditz-sail honetako txistukari bizkarkari bakarria bailitzateke.

DORISTEO

Oi,³²⁶ Sirena, cegaiti çatoz
 oy eta ene acean,
 imposible oy dan azquero³²⁷
 nic çuri onerextea?

SIRENA

Doristeo, cegaiti çoaz
 ceurori, bada, galduric,
 <1152r> Silviac oyta dacusun guero³²⁸
 on derechana besteri?

Onela, bada, Doristeoc eta Sirenac eguin even euren biajea, arean da Silvero egoan lecuan³²⁹ el citezqueano,³³⁰ nun, nor bere³³¹ ugaçaba³³² banaquin³³³ [...]

³²⁶ *Oi*: Eskuizkribuko poemetan maiz erabiltzen dira *oy*, *oyta* eta *oy eta* betegarriak, bertso-lerroen neurri egokia lortze aldera.

³²⁷ *dan azquero*: ‘baita, denez’; *gero* adberbioa oinarri duten egiturei buruz, ikusi AL: 1138r ataleko oharra, s.v. *dan azquero*.

³²⁸ *dacusun guero*: ‘ikusten baituzu, ikusten duzunez’; irakur bedi *dakutsun*.

³²⁹ *lecuan*: *el(du)* ‘iritsi’ aditza inesiboarekin erabiltzeaz, ikusi AL: 1144r ataleko oharra, s.v. *lecuan*.

³³⁰ *arean da Silvero egoan lecuan el citezqueano*: ‘harik eta Silbero zegoen herrira heldu ziren arte’; aditz laguntzaileari dagokionez, testu zaharretan (Leizarraga, Lazarraga, Oihenart), *-no* atzizkiak denboratartearen azken muga adierazten du eta trinkoei eta “aditzoina + **edin*, **ezan*”, “aditzoina + **iro*” (ekialdean) eta “partizipioa + *egin*” (mendebaldean) perifrasiatiko laguntzaileei gehitzen zaie. Azken bi perifrasiatiko izan ezik, beste egituretan *-ke* atzizkia beti agertzen da menderatzailea aitzin. Lazarragaren testuan, “aditzoina / partizipioa + **edin* / *egin*” egitura perifrastikoak baliatzen dira *-no* menderatzailearekin, orainaldian zein iraganaldian. *-ke* atzizkiari dagokionez, nahitaezkoa da **edin*-ekin, baina hautuzkoa *egin*-ekin. Askotan, hemen bezala, idazle arabarrak *arean da* preposizioa erabiltzen du denborazko perpaus horren hastapenean, segur aski denbora-tartearen zedarrizteko: *arean da Doridoc, burua goratuta, ecusi eyano salbaje terrible bien figurea* (AL: 1153r); baina ez beti: *alcançadu daiqueano* (A14: 101); hauen ondoan bada *arean da ... artean* egitura ere (cf. AL: 1143r).

³³¹ *nor bere*: ‘nor ere, bakoitza’; uste dugu eskuizkribuko bi lekutan dagoela *bere* partikula izenordain galdetzaileen indargarri gisa: *arean da Silvero egoan lecuan el citezqueano, nun, nor bere ugaçaba banaquin* (AL: 1152r) eta *ceynçuc gueratu citecen espantu eta tristeza andiaz, norc bere even onerechia galduagaiti* (AL: 1153r). *OEHN* (s.v. *ere*) ekialdeko erabileratzaiz aipatzen da, adibide ugarirekin, Leizarragarena besteak beste: *Zertara ere aplika baikaitz, betiere gure fin eta intenzione prinzipala den hire beldurrean bizitzera* (Leiz ABC A 8r).

³³² *ugaçaba*: hitz hau artikulurik gabe erabiltzeaz, ikusi AL: 1142r ataleko oharra, s.v. *ugaçabac*.

³³³ *banaquin*: Eskuizkribuan dena jarraian idatzita dago (ez dago zulorik, ez dago orbanik, ez dago urraturik...), baina zerbait (ziur aski aditza soilik) falta da testua ulergarri egiteko.

Egun baten, bada, Silvero eta Silvia, Doristeo ta Sirena, lauoc batera nor bere ardiaquin joacela, topadu cirean iturri fresco³³⁴ baten aldean, nun guztiac alcar eçauturic³³⁵ berva eguin eusaen;³³⁶ especialmente Silveroc, Sirena ecusen orduan, esan eben:

—Oy, Jaun Cerucoa! Ni nun ete nago? Lo ete naç?³³⁷ Ala iraçarriric³³⁸ nago? Ecin sinistu dut³³⁹ neure Sirenaen aldean nagoala.

Berva oec esan da joan cidin Sirenaren aurrera, nun belaurico jarri çan, negarrez egoala, berva oec eguite³⁴⁰ lebela:

—Oy, Sirena, ceñaen beguioc direan norteagaz³⁴¹ comparaduac! Nachaçu suplicaetan³⁴² nay daquiçula,³⁴³ ene peneau oneyn andia dan azquero, remedioa emun jaguiten.³⁴⁴

³³⁴ *iturri fresco*: Iturri freskoa *locus amoenus* topikoa da literaturan, eta bereziki artzain-liburuetan; batetik, *iturria* bera da topikoa elkartzeko gune gisa, eta bestetik *freskoa* izatea ere *locus amoenus* topikoaren ezaugarria da. Literatura-motibo honi buruz ikusi Lasso de la Vega (1960).

³³⁵ *guztiac alcar eçauturic*: Anagnorisis edo elkar-ezagutzea (eta, hemen bezala, berriz biltzea) baliabide ezaguna da kontakizunak aurrera egin dezan laguntzeko eta pasarte berriei bidea emateko.

³³⁶ *berva eguin eusaen*: ‘berba egin zioten elkarri’; objektua ez dago adierazita, baina *elkarri* hitz egin ziotela ulertu behar da.

³³⁷ *naç*: ‘natza’; hitz-amaierako <-ç> grafiak hemen txistukari afrikatua adierazten du eta *natz* irakurri behar da, hain zuzen *etzan* aditzaren forma trinkoa; honen antzekoa da, baina hirugarren pertsona singularrekoa, *Arrasateko Erreketako* beste hura: *an daz Presebal ylic* (TAV 3.1.7). Bi arrazoi dira erabakitzeke ez dela *naz* ‘naiz’, hain zuzen ez dela *izan* aditza: batetik, XVIII. mendera arte ez dago *naz* formaren agerraldirik, eta eskuizkribu honetan ere bakarra litzateke (cf. *nax* eta *naiz*, ez bada Martin Lopez Bikuñaren eskuz idatzitako lerro batzuetan); bestetik, XX. mendera arte, *lo izan* aditz-lokuzioa soilik ekialdean erabili da, eta soilik XIX. mendez geroztik (cf. *OEH*, s.v. *lo izan*). Azkenik, aipatu behar da eskuizkribuan lau aldiz dagoela *etzin* aditza forma jokatuagabea (*ecin* AL: 1152v, *ecinic* A1: 36, *ecingo* A14: 85, *ezin* A24: 53) eta bi aldiz forma trinkoan (*naç* AL: 1152r, *çaucidenean* A16: 86). Bukaerako *-a* galtzeaz, jakin behar da mendebalde zein erdialdeko testuetan adizkien erroko *-a* askotan galtzen dela bukaera absolutuan gertatzen delarik (cf. *FHV* §6.4). Lazarragaren testuan, **ezan* (protasietan edo *b-* aurrizkidun jusibozko formetan) eta *etzan* aditzek pairatzen dute erorketa: *lo ete naç* (AL: 1152r), *goarda badez* (A17: 14), *sufri al valez* (B8: 6).

³³⁸ *iraçarriric*: Eskuizkribuan bi aldiz aurkitu dugu *iraçarriric* forma (AL: 1152r, B21: 16) eta hiru aldiz *iraçarric* (A16: 72, A23: 36 eta A28: 160).

³³⁹ *dut*: *du-* moldeko **edun* aditzaren formak lau baino ez dira eskuizkribuan: *dut* (AL: 1152r), *duçu* (A27b: 5), *duen* (A27 b: 40), *eztudala* (B16: 113). Gutxi dira, orobat, *de-* eta *deu-* moldeetakoak.

³⁴⁰ *eguite*: ‘egiten’; *-n* galdu du, testuinguru fonetikoarengatik (*l-* hurrengo silaban).

³⁴¹ *norteagaz*: ‘norte-izarragaz, iparrizarrarekin’.

³⁴² *Nachaçu suplicaetan*: ‘suplikatzen natzaizu, erregutzen dizut’; *suplicadu* aditzaren erregimenaz, ikusi AL: 1140r ataleko oharra, s.v. *suplicaetan nachaçu*.

Sirenac, Silvero bere aurrean ecusen orduan, utra³⁴⁵ enojaduric esan eusan:

—Quen çatez ene beguietaric,³⁴⁶ cegayti nic ezterechut on çuri bapere baño gueiago, cegaiti ene bioça Doridogan dago.

Silveroc, au ençun eguiian orduan, bere buruari ichi eusan lurrera jausten,³⁴⁷ ceñagana Silvia joan cidin lasterca, esaten eusala:

—Jagui çatez, Silvero, orrean,³⁴⁸ eta ichi eguiçoçu³⁴⁹ orreyn³⁵⁰ cureldo³⁵¹ trataetan çabenorri,³⁵² eta çatoz nigana.

Silveroc erançun eusan:

—Silvia, quen aquit orrean, cegaiti nic ecin ancitu³⁵³ neydi³⁵⁴ aynbat denpora³⁵⁵ on derechadan gaucea.

³⁴³ *nay daquiçula*: ‘nahi dakizula, nahi izan dezazula’; *nahi izan* aditz-lokuzioaren erabileraz, ikusi AL: 1140r ataleko oharra, s.v. *nai daquiçula*.

³⁴⁴ *remedioa emun jaguiten*: ‘(suplikatzen dizut nahi dezazula) niri erremedioa eman egiten, niri erremedioa ematea’; *jaguiten* adizkiari buruz, ikusi AL: 1138r ataleko oharra, s.v. *emun jagui*].

³⁴⁵ *utra*: ‘oso’.

³⁴⁶ *beguietaric*: -*etaric* ablatibo/prolatibo pluraleko desinentziari buruz, ikusi AL: 1142v ataleko oharra, s.v. *escuetaric*.

³⁴⁷ *bere buruari ichi eusan lurrera jausten*: Konortegabetzea, gorago esan den bezala, maitasun gortetiarrari lotua da. Hemen hasita, liburuko lau pertsonaia nagusiak zorabiatuko dira banan banan.

³⁴⁸ *orrean*: ‘hortik’.

³⁴⁹ *ichi eguiçoçu*: *ichi* ‘utzi, abandonatu’ aditzarekin datiboa erabiltzeaz, ikusi AL: 1141v ataleko oharra, s.v. *bigueleari ichi*.

³⁵⁰ *orreyn*: ‘horren’; hiru graduko adberbioaz (*honein, horrein, hain*), ikusi AL: 1145v ataleko oharra, s.v. *orreyn*.

³⁵¹ *cureldo*: ‘krudelki’; Landuccik ere badakar *curela* adjektiboa, baina *kureldo* izenondoa ez dugu aurkitu eskuizkribu honetan baino (AL: 1151r, AL: 1152r, A28: 128).

³⁵² *çabenorri*: ‘zaituen horri’; pluralgile gabeko forma honi buruz, ikusi AL: 1147r ataleko oharra, s.v. *çaut*.

³⁵³ *ancitu*: ‘ahantzi, ahaztu’; *anci(tu)* aditzari buruz, ikusi AL: 1142v ataleko oharra, s.v. *anci*.

³⁵⁴ *ecin ancitu neydi*: ‘ezin ahantz nezake, ezin izango nuke ahaztu’; *-*idi*- erroko adizkia da, balio potentzialarekin. Erro horri buruz, ikusi AL: 1144v ataleko oharra, s.v. *ecin contadu al leidi*.

³⁵⁵ *aynbat denpora*: ‘hainbat denboratan’; absolutiboa inesiboaren ordeaz bide dago, “noiz” adierazteko, gaztelaniazkoaren antzera: “he amado tanto tiempo”; honen antzekoa izan litekeen beste bat aurkitu dugu eskuizkribuan: *eguaztena ifini nauçu / obligacioz beteric* (A14: 119-120).

Silviac au ençun eguianean, desmayaduric erori çan, ceñagana joan cidin laster Dorido, eta esan eusan:

—Ay, Silvia, ene laztana! Acorda çatez ceyn on derechudan, eta bay nola çabilcen engañaduric igui çabenaren³⁵⁶ <1152v> acean, ene amorioau ancitu jaquinic.³⁵⁷ Suplicaetan nachaçu³⁵⁸ deguidaçula remedioa emun, medecinea çu çarean guero.³⁵⁹

Silviac, Doridoren bervaoc adituric,³⁶⁰ esa³⁶¹ eusan:

—Esan ce eguidaçu berva oriec, cegayti gurago dot Silverori on derechadala il, ece eç a ancitu ta bici içan.

Doridoc eucan esporçu³⁶² guztia galduric, ecin³⁶³ çan lurrera, utra negar asco bere beguetati eçarten ebela.³⁶⁴ Sirenac, bada, Dori[d]o lurrean negarrez ecusi eguian

³⁵⁶ *igui çabenaren*: ‘higuin zaituenaren, gorrotatzen zaituenaren’; irakur bedi *igui*, *-u-* eta *guzti*.; cf. *OEH*, s.v. *higuin*: “La forma meridional *igui*, documentada ya desde *RS*, va siendo sustituida por *iguin* a lo largo del s. XIX, y no se encuentra en el XX”. *çabenaren* pluralgile gabeko laguntzaileari buruz, ikusi AL: 1147r ataleko oharra, s.v. *çaut*.

³⁵⁷ *ancitu jaquinic*: ‘zuri ahantzirik, zuri ahazturik’; cf. AL: 1142v ataleko oharra, s.v. *anci jaquinic*.

³⁵⁸ *Suplicaetan nachaçu*: ‘suplikatzen natzaizu, erregutzen dizut’; ikusi AL: 1140r ataleko oharra, s.v. *suplicaetan nachaçu*.

³⁵⁹ *çarean guero*: ‘zareanez’; *gero* adberbioa oinarri duten egiturei buruz, ikusi AL: 1138r ataleko oharra, s.v. *dan azquero*.

³⁶⁰ *adituric*: ‘entzunik’.

³⁶¹ *esa*: ‘esan’; *-n* galdu du, testuinguru fonetikoarengatik.

³⁶² *esporçu*: ‘adore, indar’; cf. *OEH*, s.v. *esportzu*: “Ánimo, fuerza, apoyo, consuelo”.

³⁶³ *ecin*: ‘etzin, etzan’, eta hemen, adlatiboarekin, ‘erori’; *etzin* aditzaren formei buruz, ikusi AL: 1152r ataleko oharra, s.v. *naç*.

³⁶⁴ *eçarten ebela*: ‘jaurtitzen zuelarik, isurtzen zuelarik’; *OEHn ezarri* aditzaren lekukotasun ugari bildu dira ‘echar’ adierarekin; ikusi, adibidez, Añibarrorena: “*Zer balio dau negar anpulutxo bi ezarte*a. Añ LoraS 52” (*apud OEH*, s.v. *ezarri*. 3); Lazarragaren eskuizkribuan ere bada beste bat: *ceinçuc cirudien sua aoetati eçarten evela* (AL: 1153r). Bestalde, testu osoan *-la* atzizkia erabiltzen da moduzko perpausetan, perpaus nagusien osagarri zirkunstantzial gisa. Cf. *Nic laztan baçaitut, agaz beragaz / pagatu bear doçu ceure çorra, / tenplacen doçula* vioz gogorra / *Amore jaunaren preçetuagaz* (B20: 61-64), *alcar daraçagula besoetan* (A17: 96).

orduan,³⁶⁵ joan cidin agana, confiaduric respuesta obea idoroco ebela agan arc Silverori emun eusan³⁶⁶ baño, eta esaten asi jacan:

—Egun ascotan, Dorido, esan deusut cegayti çabilcen on ez derechunorren acean galduric, eta ez doçu sinistu içan nay, arean da³⁶⁷ ceure beguiocaz ecusi doçun artean. Bada, onela dan azquero, ceure buruori desengañaduric, nagoçu³⁶⁸ mesede esque onerean³⁶⁹ aurrera on erechi deguidaçula.

Doridoc ultra enojaduric erançun eusan:

—O, falsa traydorea! Quen aquit neure beguietaric,³⁷⁰ ene desdicheonen causea i axan azquero; cegati ic Silverori on erechi baeuso,³⁷¹ Silviac bere niri ecin ucatu eidan³⁷² neure remedioa. Bada, oneinbat³⁷³ gach ire causaz etorri dan azquero, cegayti ezton³⁷⁴ losaric berva oriec esaten gure aurrean?

³⁶⁵ *ecusi eguian orduan*: ‘ikusi zuen orduan, ikusi zuenean’; aoristoa edo iraganaldi burutu zaharra.

³⁶⁶ *eusan*: Erlatibozko perpausari erantsita artikulua izatea espero genezakeen (*eusana*), baina agian hitz-ordenak eragin du halakorik ez izatea.

³⁶⁷ *arean da*: *arean da ... artean* egitura da, hots ‘harik eta ... arte’; cf. AL: 1143r ataleko oharra, s.v. *arean da...*

³⁶⁸ *nagoçu*: ‘nagokizu’; aditz-formari buruz, ikusi AL: 1139v ataleko oharra, s.v. *nagoçu*.

³⁶⁹ *onerean*: ‘hemendik’.

³⁷⁰ *beguietaric*: *-etaric* ablatibo/prolatibo pluraleko desinentziari buruz, ikusi AL: 1142v ataleko oharra, s.v. *escuetaric*.

³⁷¹ *on erechi baeuso*: ‘oniritzi bahio, maitatu bahu’.

³⁷² *ecin ucatu eidan*: ‘ezin ukatuko zidan [alokutiboa]’; *egin* aditz laguntzailea da, potentzial irrealia.

³⁷³ *oneinbat*: ‘honenbat, honenbeste’; hiru graduetako formak daude eskuizkribuan, batzuetan monoptongaturik eta beste batzuetan monoptongatu gabe: *oneinbat/oninbat, orrinbat, aynbat/ainbat*. Cf. *oneinbat* (AL: 1152v, A3: 23, B3: 51), *oneinbategaz* (B2: 7, B5: 87), *oneinbatenaz* (A24: 9), baina *oninbatenaz* (A23: 33 eta 85); *orrinbat* (A26: 70); eta *ainbat/aynbat* (*passim*); monoptongazio horien antzekoa da orobat *cinbat* (A26:79).

³⁷⁴ *ezton*: Hikako formak ez dira gutxi eskuizkribuan, baina soilik bi pasartetan dago aditzean markaturik genero femeninoa: hemen eta A25 poeman. Hona hemen pasarte horiek:

cegayti ezton losaric? (AL: 1152v), *Naguin, Sirena, remediadu* (AL: 1152v),

—*Eyz ona ichi dinat menaetan.*

Igo eguin da asi adi mocietan;

ni banajoan salsearen aurquietan.—

—*Ez al deustac bardin eguia contaetan.*—

—*Igo eguin laster, ece eurc dacusquen erietan.*— (A25: 5-9).

Lazarragarenak genero femeninoaren marka daramaten lehenengo adizkietakoak bide dira, Leizarragarenekin batera.

Enojuzco verva oec Sirenac³⁷⁵ bere Doridoren aorean³⁷⁶ ençunic, cidin desmayaduric lurrera jausi. Onela lauac eoela desmayaduric, Silveroc esan eben:

SILVERO —Naguin, Sirena, remediadu!³⁷⁷

SIRENA —Ni Doridogaiti gaxo nax.

DORIDO —Silviac catigaturic nauco.

SILVIA —Oyta Silveroc ni il nau.

Platica oetan lauoc eoela, aditu³⁷⁸ even os andi bat canputi³⁷⁹ etorrena, ain andia ece utra espantaduric³⁸⁰ eocen³⁸¹ cer al çatean³⁸² <1153r> ecin pensaduric, arean da Doridoc burua goratu ta ecusi eyano³⁸³ salbaje³⁸⁴ terrible bien figura, ceinçuc cirudien sua aoetati eçarten³⁸⁵ evela; eta euren escuetan ecarten³⁸⁶ arco bana, flecha çorroçacaz armaturic; eta Doridoc ecusi eguiian orduan, esan eusan Silverori:

³⁷⁵ *Sirenac*: Eskuizkribuan *Silbiac* dakar, baina *Silbia* aurreko orrialdean zorabiatu da, eta *Sirena* oraindik ez, eta *Sirena* da falta den bakarra *lauac desmayaduric* izan daitezen.

³⁷⁶ *aorean*: ‘ahotik’.

³⁷⁷ *Naguin, Sirena, remediadu!*: ‘Sirena, erremediadu nagin!’, ‘Sirena, erremediatu nazan hik ni!’, ‘Sirena, lagundu hik niri!’; ikusi baita *remediadu ezpanadi* (A19: 32). Cf. *DAut*, s.v. *remediar*: “Vale también socorrer o subvenir a alguna necesidad o urgencia”.

Aditz laguntzaileari dagokionez, Lazarragak, *-la* atzizkirik gabeko formak erabiltzen ditu objektua 1. pertsonakoa delarik: *ezcondu nagui* (A19: 4), *il nagui* (A3: 26), *ifini nagui* (A28: 33), *ecusi nagui* (B15: 18), eta hemen *naguin* (...) *remediadu* [hik-ni] (AL: 1152v). Aldiz, objektua 2. pertsonakoa delarik, bere garaikideek bezala *-la* atzizkidun formak erabiltzen ditu: *Jaun Cerucoac, ene laztana, oy deguiçula parcatu* (AL: 1146r).

³⁷⁸ *aditu*: ‘entzun’.

³⁷⁹ *canputi*: ‘landa zabalean zehar’; *canpu* izenaren adierei buruz, ikusi AL: 1145v ataleko oharra, s.v. *canpura*.

³⁸⁰ *espantaduric*: ‘harriturik, miraz gelditurik’; *espantadu* aditzaren esanahiari buruz, ikusi AL: 1139r ataleko oharra, s.v. *espantadu*.

³⁸¹ *eocen*: ‘egozen, zeuden’.

³⁸² *çatean*: ‘zatekeen’.

³⁸³ *arean da Doridoc, burua goratu ta ecusi eyano*: ‘harik eta Doridok, burua goratu eta ikusi zuen arte’; *arean da ... -ano* egitura eta aditz laguntzaileari buruz, ikusi AL: 1152r ataleko oharra, s.v. *arean da... eyano* formari dagokionez, *eyano* < *egian* + *-no* dugu.

³⁸⁴ *salbaje*: Basagizona mendebaldeko folklorea eta ikonografian ere asko agertzen da, baina bereziki XVI-XVII. mendeetako literaturan literatura-motibo bihurtzen da, askotan bigarren mailako pertsonaia gisa eta eginkizun jakin batekin: kasu honetan, “dontzeilak harrapatzen dituzten basagizonak” dira, zaldungo-liburu eta artzain-liburu askotan agertzen direnak bezalakoak.

³⁸⁵ *eçarten*: ‘jaurtitzen’; *ezarri* aditza ‘jaurti’ adierarekin erabiltzeaz, ikusi AL: 1152v ataleko oharra, s.v. *eçarten ebela*.

³⁸⁶ *ecarten*: ‘zekarten’; *-te-* morfema pluralgileari buruz, ikusi AL: 1144v ataleko oharra, s.v. *çarade*.

—Jagui çatez orrean³⁸⁷ laster, Silvero, cegayti eben³⁸⁸ datoz salbaje andi bi ondo armaturic, guri bicioc edetera.³⁸⁹

Silveroc ençun eguian orduan Doridoen bervaac,³⁹⁰ utra espantaduric jagui cidin,³⁹¹ eta artu even norc bere armac. Bada bere, aec ondo beguiratu orduco, salvaje biac arrebatadu cituen Sirena ta Silvia, ceinçuc utra laster ta erroytu³⁹² andiaz eroan cituen florestati beera,³⁹³ Silveroc eta Doridoc remedioric emun al baga; ceynçuc gueratu citecen espantu eta tristeza andiaz, norc bere³⁹⁴ even onerechia galdugaiti, eta ecin pensadu even nuen³⁹⁵ aguintez edo nora salbaje aec eroan al euqueen;³⁹⁶ eta prometidu even biac ez alcarri ichi³⁹⁷ jaguiteco,³⁹⁸ arean da³⁹⁹ Sirena ta Silvia idoro artean.

³⁸⁷ *orrean*: ‘hortik’.

³⁸⁸ *eben*: ‘hemen’.

³⁸⁹ *edetera*: ‘edekitzera, kentzera’; aditz-izenaren formaz, ikusi *OEH*, s.v. *edeki*: “hay tbn. *edete* en Axular e *idete* en *BBizk*”. Eskuizkribuan hiru aldiz aurkitu dugu aditz hau: *donzella batec edegui cidan / oy neure bioz coyadua* (A21: 3-4), *guri bicioc edetera* (AL: 1153r), *buruac edetera* (AL: 1153v).

³⁹⁰ *bervaac*: *-aac / -aan* bukaerei buruz, ikusi AL: 1143r ataleko oharra, s.v. *bervaac*.

³⁹¹ *jagui cidin*: ‘jaiki zen’; aoristo edo iraganaldi burutu zaharra.

³⁹² *erroytu*: ‘zarata’; cf. Lcc “bollicio, *erroytua*”, “bollicioso, *erroytoso*”, “despartir ruido, *despartidu erroytua*”, “roido de gente, *gentean erruytua*”. Cf. orobat *OEH*, s.v. *arroitu*: “**arroitu** (AN, Sal, R; Dv, H), **erroidu** (Lar, Añ, H), **erruitu** (Lcc), **arreit**. Ref.: A; Iz R 284. [...] Palabra propia de Navarra peninsular, donde la forma más extendida es *arroitu*. La emplean tbn. Ochoa de Arin y Arrue (*erroidu*)”.

³⁹³ *beera*: Hitz honetan jatorrizko bokal arteko kontsonantea galdu da; bitan ageri zaigu hitz hau testuan, bietan bokal bikoitza gordeta (AL: 1153r, A25: 41). Landuccik ez dakar bokal bikoitzik: “acatar abaxo, *joan bera*”, “cabeça abaxo, *buruaz bera*”. Cf. *OEH*, s.v. *behe*: “Entre los autores meridionales, la variante más empleada es *bee* (escrito *bê* en textos, sobre todo de poesía, de comienzos del s. XX). *Be* es algo más frecuente en autores guipuzcoanos (Larramendi, Cardaberaz, Guerrico, Iturriaga, etc.), aunque aparece tbn. en Añibarro (*bee-* en la 2.ª ed. del *Esku-liburua*), Zavala, Uriarte, etc. No es infrecuente encontrar ambas variantes en un mismo autor”.

³⁹⁴ *norc bere*: ‘nork ere, bakoitzak’; *bere* ‘ere’ galdetzailearen indargarri gisa erabiltzeaz, ikusi AL: 1152r ataleko oharra, s.v. *nor bere*.

³⁹⁵ *nuen*: ‘noren’; galdetzailearen forma hau bitan agertzen da testuan: *nuen agintez* (AL: 1153r) eta *nuen contra ta nola* (A17: 6). *OEH*ren arabera (s.v. *nor*), hau bezalako formak ez dira lekukotzen oso berandu arte: *noen* (Añibarro eta Astarloa).

³⁹⁶ *euqueen*: ‘zukeen’.

³⁹⁷ *alcarri ichi*: *ichi* ‘utzi, abandonatu’ aditzarekin datiboa erabiltzeaz, ikusi AL: 1141v ataleko oharra, s.v. *bigueleari ichi*.

³⁹⁸ *jaguiteco*: ‘(prometidu eben biek) ez elkarri utzi egitea, ez elkar abandonatzea’; *jaguiteco* adizkiari buruz, ikusi AL: 1138r ataleko oharra, s.v. *emun jagui*. Bestalde, bi aldiz aurkitu dugu eskuizkribuan *prometidu* aditza aditz-izenarekin; batean *-tzen* forma hartu du aditz-izenak (*negar egiten prometidu dau* AL: 1145v) eta bestean *-tze*ko forma (*prometidu even biac ez alcarri ichi jaguiteco* AL: 1153v), gaur *-tze*a erabiliko genukeen lekuan.

³⁹⁹ *arean da*: *arean da ... artean* egitura da, hots ‘harik eta ... arte’; cf. AL: 1143r ataleko oharra, s.v. *arean da...*

Onetan egun bat eta gau bat irago⁴⁰⁰ even, solamente negar baje⁴⁰¹ beste gauçaric eguite⁴⁰² ez evela; ceinçuc, bigarren egunean, cerbait jan da⁴⁰³ loac artu cituan arbole⁴⁰⁴ fresco baçuen⁴⁰⁵ azpian, nun, loric goçoenagaz eocen orduan, aditu even cantaetaz⁴⁰⁶ etorrela odeietati figura eder bat, ceña ecusiac emun eusten⁴⁰⁷ bildur andi bat; eta uste even ce Sirena eta Silbia eroan evenac letocela,⁴⁰⁸ aec bere eroatera. Bada bere, odeietati etorrenac verba eguin eusten, manera onetan:

⁴⁰⁰ *irago*: *Irago* partizipioa bi aldiz dago eskuizkribuan (AL: 1153r eta A14: 97); aditz-izena beti (lau aldiz) da *iragaite*:- *iragaiterren* (AL: 1146r), *iragaiten* (A2: 19, A17: 70, B15: 44); baina testuko aditz trinko bakarrak kontsonanteen metatesia dauka: *naygaran* (B28: 1). *OEH*ko sarrera (s.v. *igaro*) interesgarria da, hala *igaro* / *irago* alternantziari dagokionez, nola aditz trinkoari dagokionez: “La forma *igaro* es casi general en guipuzcoano, y en vizcaíno es prácticamente la única documentada hasta finales del s. XVII y frecuente desde entonces. ***Irago* (documentado ya en Landuccio y Nicolás de Zubia)**, es la única variante que encontramos en el s. XVIII (*msOñ* (235r), Arzadun, Barrutia, Urquizu, Gamiz (206)); en el XIX es bastante frecuente: Moguel (tbn. *igaro*), fray Bartolomé, Astarloa, Arrese Beitia (tbn. un ej. de *iragotu* (*AmaE* 449)), Iturzaeta; en el s. XX sólo se encuentra en Lauaxeta (*AB* 58); pero cf. *infra* IGAROKO. Fuera del vizcaíno, emplean *irago* Larramendi (*Cor* 300), Xenpelar (191), F. Goñi y E. Arrese. **Se encuentran formas fuertes en los Refranes de Garibay y Bertso Bizkaitarrak (en ambos *aigara*), y en Refranes y Sentencias (*digaran* (231), con suf. de relativo)**; en el s. XX algunos autores (Lauaxeta (*BBa* 76), L. Jauregi (*Biozk* 4), Gaztelu (*MusIx* 83)) recrean formas fuertes como *digaro*. El sust. vbal. *iragaite*- lo emplea Capanaga (part. *igaro*), e *iragaite*- Urquizu (tbn. *iragote*- (57); part. *irago*); hay *igaroite*- en *CatLlo* (96) y *CatBus* (57), siendo en ambos *igaro* el part. En *DFrec* hay 156 ejs. de *igaro*”.

⁴⁰¹ *baje*: ‘baxe, baizen, baizik’; formari buruz, ikusi AL: 1143r ataleko oharra, s.v. *baxe*.

Bestalde, <j> grafía txistikari sabaikariaren balioarekin erabiltzeaz, ikusi AL: 1147v ataleko oharra, s.v. *najala*.

⁴⁰² *eguite*: ‘egiten’; -n galdu du, testuinguru fonetikoarengatik.

⁴⁰³ *da*: ‘eta’.

⁴⁰⁴ *arbole*: Hitz-bukaeran -e paragogikoa duen -le bukaerari buruz, ikusi AL: 1147v ataleko oharra, s.v. *naturale*.

⁴⁰⁵ *baçuen*: *baçu*, *baçuen*, *baçugaz* formei buruz, ikusi AL: 1139v ataleko oharra, s.v. *baçu*.

⁴⁰⁶ *cantaetaz*: ‘kantuz’; cf. *OEH* s.v. *kantaita*: “(G-nav). Ref.: A *Apend*; Ond *Bac*; Iz *Als*. "Canto, canción" Ond *Bac*. "*Kantaitak*, los cantos (?). *San Inaziyoa fan giñanin ee ekar genguzen kantaitak andi; an dee guetxin*" Iz *Als*”. Lazarragaren testuan, lau aldiz dago *cantaeta* hitza ‘kantu’ esanahiarekin: *aditu even cantaetaz etorrela odeietati figura eder bat* (AL: 1153r), *ençun even aen alderuç cantaetaz etocela guiçon baçu* (AL: 1154v), *Cegaiti beguiratu gura ez doçu / çugaiti nola nagoan cantaetaz?* (A17: 1-2), *edocein cantaeta trobaceco* (B20: 8).

⁴⁰⁷ *eusten*: ‘zien’.

⁴⁰⁸ *letocela*: ‘zetozela’; l- aurrizkidun hipotetikoko formei buruz, ikusi AL: 1142r ataleko oharra, s.v. *eugui leguiala*.

—Ez bildurric ceuren⁴⁰⁹ biocetan artu, arçay amoraduac,⁴¹⁰ cegaiti ni ez nator çuey gachic eguiten, daucaçun⁴¹¹ gach orrendaco remedio emayten baxe,⁴¹² eta, ala, atencio andiagaz aditu eguidaçu esan gura deusudan bervaoc. Çuec jaquingo doçu ece araenegun⁴¹³ ecusi ceben⁴¹⁴ salbajeac direala Narbaeç⁴¹⁵ encantadorearen mutilac,⁴¹⁶ ceñac bere encantamentu andiaz <1153v> icasi eben⁴¹⁷ nola eben⁴¹⁸ eocen⁴¹⁹ çuen causaç; eta, cegaiti çuec eta aec aseguinic artu ez ceguian,⁴²⁰ eroan dau Confusioco Esera,⁴²¹ nun ultra catea andiacaz daucan; eta, onerean⁴²² irugarren egunean ateraco ditu buruac edetera,⁴²³ çuec socorridu ez badaguiçu,⁴²⁴ nic esango deusudan manera onetan. Çuec jaquingo doçu⁴²⁵ ece ni bidaldu nabela batalla eta guerrataco jaicoac,⁴²⁶ ceñari

⁴⁰⁹ *ceuren*: ‘zeuen’; *ceuren* bi aldiz dago eskuizkribuan (AL: 1153r eta AL: 1153v) eta *ceuen* behin (AL: 1154v); bien arteko alternantziari buruz, cf. *OEH*, s.v. *zeuen*: “Además del gral. *zeuen*, hay *zeuren* en el cantar de la quema de Mondragón, Lizarraga de Elcano, J. Etchepare (*Ber* 47, único ej. del autor) y un ej. de Orixe (*in* *Gaztelu MusIx* 46)”.

⁴¹⁰ *amoraduac*: ‘maiteminduak’.

⁴¹¹ *daucaçun*: ‘daukazuen’; *zu-ri* dagokion aditz-morfema bere jatorrizko plural balioarekin erabiliko da hemendik aurrerako solasean, eskuizkribuan beste askotan bezala.

⁴¹² *baxe*: ‘baizen, baizik’; formari buruz, ikusi AL: 1143r ataleko oharra, s.v. *baxe*.

⁴¹³ *araenegun*: ‘herenegun’; *OEHk* ez dakar aldaera hau; cf. Lcc “oy ha tres días, *erenegun*”.

⁴¹⁴ *ceben*: ‘zenituzten’; cf. *eç cebela esango* (AL: 1151v); *cene-* > *cee-* > *ce-* aldaketari buruz, ikusi AL: 1151v ataleko oharra, s.v. *baceequi*.

⁴¹⁵ *Narbaeç*: Rodrigo de Narváez, *Historia del Abencerraje y la hermosa Jarifa* (c. 1560-1565) liburuko protagonista da XVI-XVII. mendeetako literaturako Narváez ezagunena, baina haren irudi positiboa ez dator bat hemengoarekin, *Abencerrajeko* Narváez heroi kristau zuzen eta onbera baita, eta Lazarragaren Narbaez azti-sorgin bahitzaile gaiztoa. Pánfilo de Narváez (c.1470-1528), Indietako konkistatzaileetako bat, aipatu dute Urkizuk (2004) eta Salaberri (2004) izen honekin erlazionaturik, izan ere zinez gaizto-irudia baitu hark, indigena artean eragindako sarraskiengatik; baina ez dugu aurkitu XVI. mendearen amaieran irudi negatibo hori hedatua zela egiaztatzen duen froga ziurrik.

⁴¹⁶ *mutilac*: ‘morroiak, zerbitzariak’.

⁴¹⁷ *icasi eben*: ‘jabetu ziren, ohartu ziren’; *icasi* aditzaren adiera honi buruz, ikusi AL: 1142r ataleko oharra, s.v. *icasiric*.

⁴¹⁸ *eben*: ‘hemen’.

⁴¹⁹ *eocen*: ‘egozen, zeuden’, Sirena eta Silbia, alegia.

⁴²⁰ *cegaiti çuec eta aec aseguinic artu ez ceguian*: ‘zuek eta haiek atseginik hartu ez zenezaten’; *cene-* > *cee-* > *ce-* aldaketari buruz, ikusi AL: 1151v ataleko oharra, s.v. *baceequi*.

⁴²¹ *Confusioco Esera*: *Casa de Confusión* sintagma ez dugu askotan aurkitu XVI-XVII mendeetako literaturan, baina erabili dute gutxienez Lope de Vegak, Fray Luis de Granadak eta Antonio de Guevarak. Ziur aski Babilonia biblikoarekin lotu behar da hemen, zaldungo-liburu askotan agertzen baitira Babilonia eta Soldán de Babilonia basagizon edo erraldoi dontzeila-bahitzaileekin loturik.

⁴²² *onerean*: ‘hemendik’, Konfusioko Etxetik, alegia.

⁴²³ *edetera*: ‘edekitzera, kentzera’; *edete-* aditz-izenari buruz ikusi AL: 1153r, s.v. *edetera*.

⁴²⁴ *socorridu ez badaguiçu*: ‘sokorritzen ez badituzue, laguntzen ez badituzue’.

⁴²⁵ *Çuec jaquingo doçu*: Pasarte honek Pertseo eta Medusaren mito grekoa gogorarazten du: Pertseo heroiak Medusa munstroa hil behar du, baina haren aurpegira zuzenean begiratu gabe, harri bihurtzen baititu bere begietara begiratzen dutenak; arazo hori gainditzeko, Ateneak ispilua bezain distiratsua den

derechan Marte; eta arc emun deust ezpata oec çuendaco, espiluonegaz⁴²⁷ batetan;⁴²⁸ eta dio joan çatecela Confusioco Esera, eta, an el çatecenean, ceuren ezpataoc escuetan artu ta, belaurico jarri[ri]c,⁴²⁹ espiluonetara⁴³⁰ beguira çaocela;⁴³¹ eta dacusqueçun⁴³² gauçagayti ez beguioc espilurean quendu, cegayti bertati⁴³³ galduco çara, eta, barriz, quendu ez badaguçu, ni joango nax bear doçun orduan⁴³⁴ lagunquetara.⁴³⁵

Silveroc eta Doridoc leengo bervaoc ençun eguien orduan, ultra aseguin andia artu even euren biocetan; ceinçuc, bertati norc bere espiluac eta ezpatac⁴³⁶ arturic, joan cirean Confusioco Esera, nun eldu cirean irugarren egunean, nox Sirenac eta Silbiac il bear even. Eta, an elduric,⁴³⁷ jarri citecen beguira canpuruç,⁴³⁸ nun ecusi even egoala Confusioco Esea, ayn fuerte eta galanto labraduric nola ecin aynbeste munduan al çatean.⁴³⁹ Onetan eoçela, aditu⁴⁴⁰ even etoçela jente asco deadarrez, ceynçuen erditan⁴⁴¹

ezkutua ematen dio Pertseori, eta, Medusa bizi den lekura (Gorgonen Jauregira) joanik, ispiluaren laguntzaz lortzen du Medusaren burua moztea, ispilutik zeharka begiratuta.

⁴²⁶ *jaicoac*: ‘jainkoak’; *jaico-* hitzaren formari buruz, ikusi AL: 1151v ataleko oharra, s.v. *Jaicoari*.

⁴²⁷ *espiluonegaz*: *Espilu* hitzaren erreferentea zein den ez da argi pasarte honetan: badirudi ezpata bezainbeste ispilu eskaintzen zaizkiela protagonistei, zeini berea, nahiz eta hemen singularrean agertu. Horregatik, izan lezakeen balio banakaria aintzat hartuta, bere horretan utzi dugu, *espilu* hitzari lotua, bestela erakusle gisa interpreta zitekeen *onegaz*.

⁴²⁸ *batetan*: Eskuizkribuan behin baizik ez da ageri *batetan* forma, *batean* eta *baten* formen ondoan; esanguratsua izan liteke, adibide gehiagoren faltan, egitura jakin batean agertzea, “X-(r)ekin batean” moduko egituran. Badirudi *OEhk* dakarren orokortzearen aurka dagoela eskuizkribuko hau: “Tras sintagma nominal con *-(r)ekin* o *-gaz*, como señala A. Irigoien (*Eusk* 1978, 752 ss.), sólo se documenta, salvo en Belapeyre, *batean*”; *batetan* bera bezala, egitura hau behin baizik ez da ageri eskuizkribuan.

⁴²⁹ *jarri[ri]c*: Eskuizkribuan hamar aldiz dago *jarriric*, eta hau litzateke *jarric* bakarra; gainera, erraz ulertzen da idaztean akats hori egitea (*-rric* pro *-rriric*); hortaz, testua zuzentzea erabaki dugu.

⁴³⁰ *espiluonetara*: Hemen ere gorago aipatutako arazoa dugu *espilu* hitzaren erreferentea bilatu nahi dugunean; izan liteke jatorrizko erakusleak balio bereziren hartu izana (arestian aipatutako banakaria edo) bere gramatikalizazio bidean; hartara, eskuizkribuan dagoen bezala utzi dugu *onetara* erakuslea, *espilu* hitzari lotua, balizko ñabardura horien adierazle.

⁴³¹ *çaoçela*: ‘zaude(te)la, egon zaitez(t)ela’; *egon* aditzaren subjuntibo trinkoa da.

⁴³² *dacusqueçun gauçagayti*: ‘gero ikus zenezake(t)en edozein gauzarengatik, ikusten duzu(e)na ikusten duzu(e)la’; *ekusi* aditzaren geroaldi trinkoa.

⁴³³ *bertati*: ‘berehala’.

⁴³⁴ *orduan*: ‘momentuan bertan’.

⁴³⁵ *lagunquetara*: ‘laguntzera’.

⁴³⁶ *ezpatac*: *-aac* / *-aan* bukaerei buruz, ikusi AL: 1143r ataleko oharra, s.v. *bervaac*.

⁴³⁷ *an elduric*: *el(du)* ‘iritsi’ aditza inesiboarekin erabiltzeaz, ikusi AL: 1144r ataleko oharra, s.v. *lecuan*.

⁴³⁸ *canpuruç*: ‘landa zabalerantz’; *canpu* izenaren adierei buruz, ikusi AL: 1145v ataleko oharra, s.v. *canpura*.

⁴³⁹ *çatean*: ‘zatekeen’.

⁴⁴⁰ *aditu*: ‘entzun’.

etocen Sirena ta Silvia, soca bategaz escu delicaduac loturic lepora,⁴⁴² euren guardaçat sey salvaje aldeetati ecartela, ceñac pregonaetan eben Narbaezec aen contra emun eben sentenciea,⁴⁴³ manera onetan:

Narbaez guiçon sabioac
 oyta egun⁴⁴⁴ dau aguindu
 <1154r> erioceaz doncellaoc
 oy dagueiela pagatu,

 onezquero⁴⁴⁵ ez ditecen
 amoreagaz⁴⁴⁶ burladu,
 oençat castigua⁴⁴⁷ dan⁴⁴⁸ eta
 besteoençat exenplu.

 Bioen contra probancea⁴⁴⁹
 clarua dago, ciertu,⁴⁵⁰
 Doridogaz Silveroren bervac⁴⁵¹

⁴⁴¹ *erditan*: Bitan ageri da eskuizkribuan *erdi* hitza inesibo kasuan, eta bietan *-ta-* artizkiaz markatua, mugagabea (AL: 1153v, B21: 59).

⁴⁴² *lepora*: ‘bizkarrera’; Landuccirenean ‘lepondoa’ da (cf. “çerviz, *lepoa*”, “pescueço, *lepoa*” eta “espalda, *erraya*”), baina ez dirudi eskuak lepondora lotuta eraman daitezkeenik.

⁴⁴³ *sentencia*: *-iea* bukaerari buruz, ikusi AL: 1138v ataleko oharra, s.v. *historieac*.

⁴⁴⁴ *egun*: ‘gaur’; ikusi AL: 1143v ataleko oharra, s.v. *egun*.

⁴⁴⁵ *onezquero*: ‘hemendik aurrera’; *gero* adberbioa oinarri duten egiturei buruz, ikusi AL: 1138r ataleko oharra, s.v. *dan azquero*. Hemen erakuslean oinarritutako forma dugu.

⁴⁴⁶ *amoreagaz*: ‘amoreaz’; Lazarragaren eskuizkribuan bi aldiz aurkitu dugu *-gaz* bukaera instrumentalaren balioarekin: *onezquero ez ditecen / amoreagaz burladu* (AL: 1154r), *Doncellachoa, orain çaoz / soberviagaz beteric* (A8: 1-2). Alderantzizkoa (*-az* bukaera sozietiboaren balioarekin) askoz ugariagoa da, jakina.

⁴⁴⁷ *castigua*: ‘zigorra’, eta ez ‘abisua’; dirudenez, Lazarragaren eskuizkribuan *gastigatu* aditzak beti ‘abisatu’ esan nahi du (cf. A7: 70, A10: 70, A16: 60, A28: 24 eta *gastigu* A28: 146), eta *castigua* ‘zigorra’ da hemen. Cf. *OEH*, s.v.: “Al Sur se da la distribución de variantes *gastigatu* ‘avisar’ / *kastigatu* ‘castigar’; hay pocas excepciones —Refranes de Garibay, Beriayn, Iturriaga e Iza— en que *gastigatu* se emplee para ‘castigar’.”

⁴⁴⁸ *dan*: ‘izan dadin’; *izan* aditzaren subjuntibo trinkoa.

⁴⁴⁹ *probancea*: ‘frogantza, froga’; cf. Lcc “probança, *probança*” eta *DAut*, s.v. *probanza*: “la averiguación o prueba que jurídicamente se hace de una cosa”.

⁴⁵⁰ *ciertu*: ‘benetan, egiazki’; cf. Lcc “ciertamente, *cierto*”.

⁴⁵¹ *Doridogaz Silveroren bervac*: ‘Doridoren eta Silberoren berbak’; “Xgaz Y” egitura da, ‘X eta Y’ adierazteko.

cerren ez even sinistu.

Alace bada,⁴⁵² çuec batera
 guztioç esan eguiçu:
 Amorequin cruel dan[a]c
 onela begui pagatu.

Ençun doçun pregoeau⁴⁵³
 eguienean aditu,⁴⁵⁴
 Doridoc eta Silveroc bere
 oy ecin even çufridu.⁴⁵⁵

Belarico⁴⁵⁶ jarri cirean;
 laster citecen armatu;
 espiluac arçaiteraco⁴⁵⁷
 oy dira determinadu;⁴⁵⁸

Ceruetaco Erregueari
 oy dira encomendadu

bervac: -aac / -aan bukaerei buruz, ikusi AL: 1143r ataleko oharra, s.v. *bervaac*.

⁴⁵² *Alace bada*: ‘hala ze, hortaz’; bi bider dago eskuizkribuan: *alaze* (AL: 1141r) eta *alaze bada* (AL: 1154r).

⁴⁵³ *Ençun doçun pregoeau*: Hemen, ageriko arrazoi nabarmenik gabe, bertsotan jarri dira narratzailearen hitzak. Beste bitan ere hala egin du (AL: 1145r eta AL: 1147r), baina hau kasu apur bat desberdina da, bera ari zelako *pregoea* bertsotan esaten (beste bietan prosatik bertsotara pasatu da).

⁴⁵⁴ *eguienean aditu*: ‘entzun zutenean’; aoristo edo iraganaldi burutu zaharra.

⁴⁵⁵ *çufridu*: ç da, zalantzarik gabe, lehenengo letra. Gaztelaniaz ere horrela izan zitekeen; cf. *DAut*: “ZUFRRIR. v.a. Lo mismo que *sufrir*, que es como se dice”. Eskuizkribuan hiru aldiz idazten da *çufri*- (AL: 1154r, AL 1154v eta A23: 11) eta hamabi aldiz *sufri*- (horietako bat gaztelaniazko testu batean).

⁴⁵⁶ *Belarico*: Eskuizkribuan bost aldiz aurkitu dugu *belaurico* (AL: 1152r, AL: 1153v, A1: 36, A16: 44, B15: 15), eta hemen bakarrik *belarico*. *OEH*ren arabera (s.v. *belauniko*), mendebaldean ez dago forma honen lekukotasunik, *belauriko* baita mendebaldeko forma arrunta XVIII. mendera arte.

⁴⁵⁷ *arçaiteraco*: ‘hartzerako, hartzeko’.

⁴⁵⁸ *dira determinadu*: ‘erabaki dute’; NOR laguntzailea eta *-t(z)erako* osagarria izatea ez da testu zaharretan ohikoena, adlatibo hutsa baino (*-t(z)era*). Cf. *OEH*, s.v. *determinatu*: “Gralmte. con aux. trans. bipersonal; es intrans. en los ejs. suletinos y al menos una vez en Beriayn. Si lleva orac. subordinada, ésta gralmte. se construye con sust. verbal en alativo; hay tbn. un ej. de completiva con *-la*”.

<1154v> suplicaetan liçatela⁴⁵⁹
 nay lequiela lagundu.⁴⁶⁰

Silvero ta Dorido onela eocela, baetocen Narbaecen jentea⁴⁶¹ euren pregoea declaraetan evela. Donzella desdichaduac euren amoreac an ecusten orduan,⁴⁶² ecin çufridu even negar eguin бага egoten, ceñac berva amorosoacaz esan even berva oec:

—A, guiçon doloraduac⁴⁶³ eta cruelac ceuen biciuendaco! Nola açartu çara⁴⁶⁴ çaçocen lecura etorten, claru dacusun azquero⁴⁶⁵ biciuacaz baño guchiagogaz pagatuco ez doçuna?⁴⁶⁶ Eta, asiqueasi⁴⁶⁷ ilgo çaituen azquero, inolaco maneraz defendidu al bagaguiçu emun gura deuscuen tormentu onetaric, çuen causaz arçaiten⁴⁶⁸ dogun azquero, çuec bere libertaduco çara, edo, bestela, guec⁴⁶⁹ eta çuec bearco dogu jente cruel oen escuetati eriocea gustadu.⁴⁷⁰

⁴⁵⁹ *suplicaetan liçatela*: ‘suplikatzen zirela, erregutzen zutela’; batetik, NOR erregimenean dago *suplicadu* aditza (horren inguruan, ikusi AL: 1140r ataleko oharra, s.v. *suplicaetan nachaçu*); bestetik, *l-* aurrizkidun formei buruz, ikusi AL: 1142 ataleko oharra, s.v. *eugui leguiala*.

Aditzaren formari dagokioenean, ez dirudi *liçatela* hau eta goragoko *liçateala* (AL: 1151v) gauza bera direnik, han *-te-* morfemak hipotetikotasuna adierazten zuen, eta hemen pluraltasuna. *-te-* morfema pluralgileari buruz, ikusi AL: 1144v ataleko oharra, s.v. *baçarade*.

⁴⁶⁰ *nay lequiela lagundu*: ‘lagundu nahi izan liezaiekeela’; *nahi izan* aditz-lokuzioaren erabileraz, ikusi AL: 1140r ataleko oharra, s.v. *nai daquiçula*.

⁴⁶¹ *baetocen Narbaecen jentea*: Dirudienez subjektuaren eta aditzaren arteko komunztadura *ad sensum* da; gaztelaniaz ere badira halako adibideak garaitsu honetan *apud CORDE*): “**venían gente** de todos aquellos pueblos” (Hernán Cortés, 1519-1526, *Cartas de relación*), “allí **venían gente** de otras islas” (Izengabea, 1492-1493, *Diario del primer viaje de Colón*).

⁴⁶² *ecusten orduan*: ‘ikusi zituzten orduan, ikusi zituztenean’; *ekusi* aditzaren aoristo edo iraganaldi burutu zahar trinkoa.

⁴⁶³ *doloraduac*: ‘doloretuak, saminduak’.

⁴⁶⁴ *açartu çara*: ‘ausartu zarete’.

⁴⁶⁵ *dacusun azquero*: ‘ikusten baituzu(e), ikusten duzu(e)nez’; irakur bedi *dakutsun*. Bestalde, *gero* adberbioa oinarri duten egiturei buruz, ikusi AL: 1138r ataleko oharra, s.v. *dan azquero*.

⁴⁶⁶ *doçuna*: *-na* konpletiboa da.

⁴⁶⁷ *asiqueasi*: ‘ezinbestean’; cf. *DAut*, s.v. *así*: “ASÍ QUE ASÍ o ASÍ COMO ASÍ. Modos de hablar que corresponden a COMO QUIERA QUE SEA. *Ut ut erit, utcumque erit*. Vale lo mismo que decir *ello es forzoso y en cualquiera acontecimiento necesario*”.

⁴⁶⁸ *arçaiten*: ‘hartzen’.

⁴⁶⁹ *guec*: ‘guk’; formari buruz, ikusi AL: 1147r ataleko oharra, s.v. *guec*.

⁴⁷⁰ *gustadu*: ‘dastatu’.

Berva oec arçay biac ençun eguienean, Jaicoac⁴⁷¹ daqui ce aseguin guchi euren biocetan artu even. Bada bere, Marteren mandatariac aguindu eustena ez ausaiterren,⁴⁷² ecin ecer eguin even; eta doncellac ecustenean euren⁴⁷³ onerechiac remedioric emaite⁴⁷⁴ ez eustela, ya eocen euren esperancea galduric. Bada bere, dios Marteren mandataria ezpata bategaz salvage aen arteti sartu çan, utra aguiz⁴⁷⁵ emuten leustela bere ezpata çorroçagaz; ceinçuc ies⁴⁷⁶ eguin even, Sirenari eta Silviari ichiric;⁴⁷⁷ ceñay escuac ascaetan egotela⁴⁷⁸ Silvero eta Dorido, ençun even aen alderuç cantaetaz⁴⁷⁹ etocela guiçon baçu,⁴⁸⁰ ceñac ecarten⁴⁸¹ multilcho bat,⁴⁸² silla baten jarriric, utra ponpa andiaz, ceñac eucan tafetaezco⁴⁸³ benda bategaz beguiac isiric eta escuetan arco bat, saeta çorroç bategaz armaturic; ceinçuc esaten even utra concer[

⁴⁷¹ *Jaicoac*: ‘Jainkoak’; *Jaico-* hitzaren formari buruz, ikusi AL: 1151v ataleko oharra, s.v. *Jaicoari*.

⁴⁷² *ausaiterren*: ‘haustearren’.

⁴⁷³ *euren*: Hemen eta beheraxeago (*euren esperancea*) dago eskuizkribuan *eueren*, bietan elkarren ondo-ondoan (eskuizkribuan bata bestearen azpi-azpian). Ez dugu aurkitu beste lekukotasunik ez *OEHN* ez beste inon, eta zuzendu egin dugu idazte-akatsa bide dela pentsatuta, bitan izan arren.

⁴⁷⁴ *emaite*: ‘emaiten’; *-n* galdu du, testuinguru fonetikoarengatik.

⁴⁷⁵ *aguiz*: ‘asko, bortizki’; ikusi AL: 1143r ataleko oharra, s.v. *aguiz*.

⁴⁷⁶ *ies*: Eskuizkribuan *yes* dakar, baina zalantzarik gabe balio bokalikoa izan behar du (cf. lerro batzuk gorago, ordea, *ya* euskaraz, erdikontsonantearen balioarekin). Eskuizkribuko beste leku batean ere *yes* (B12: 42) dakarren arren, *ies* irakurri behar da, hiatoarekin, metrikaren arabera.

⁴⁷⁷ *Sirenari eta Silviari ichiric*: *ichi* ‘utzi, abandonatu’ aditzarekin datiboa erabiltzeaz, ikusi AL: 1141v ataleko oharra, s.v. *bigueleari ichi*.

⁴⁷⁸ *ceñay escuac ascaetan egotela*: ‘zeinei eskuak askatzen zegozkienarik, zeinei eskuak askatzen zeudelarik’; ‘haiek-haiei egon’ adierazten du aditzak; cf. Mendiburuk, Ubillosek, Agirrek eta Uriartek erabiltzen duten *zegoten*.

-te- morfema pluralgileari buruz, ikusi AL: 1144v ataleko oharra, s.v. *baçarade*.

⁴⁷⁹ *cantaetaz*: ‘kantuz’; ikusi AL: 1153r ataleko oharra, s.v. *cantaetaz*.

⁴⁸⁰ *baçu*: *baçu*, *baçuen*, *baçugaz* formei buruz, ikusi AL: 1139v ataleko oharra, s.v. *baçu*.

⁴⁸¹ *ecarten*: ‘zekarten’; *-te-* morfema pluralgileari buruz, ikusi AL: 1144v ataleko oharra, s.v. *çarade*.

⁴⁸² *multilcho bat*: Cupidoren irudi topikoa deskribatzen du, begiak itxita maitasunaren irrazionaltasuna adierazteko. *Mutil* formari dagokionez, esan behar da, forma horren beste lekukotasunik ezagutzen ez den arren, posible dela lehenengo *l* hori bigarrenaren oihartzuna izatea, ozenaren oihartzuna alboko silabara hedatzea gertakari fonetiko arrunta baita euskaraz (cf. *zentzu* > *zentzun*).

⁴⁸³ *tafetaezco*: ‘tafetazko’; oihal mota honentzat, *tafetae* (AL: 1154v) eta *tafetan* (B21: 65) formak erabili ditu Lazarragak.

OHAR PALEOGRAFIKOAK:

1138r 1138-1141 orriak apurtuta daude eta testu-zatiak baino ez dituzte. Testu-zati horiek paperean duten disposizioan ematen ahalegindu gara, eskuizkribuko lerroak ere errespetatuta, prosan eta bertsotan diren zatiak ere bereizteko moduan. Galdu dena kalkulatzeko, kontuan izan orrialde hauetako prosako zatian, batez beste, 35-40 karaktere (espazioak barne) eta bost-sei-zazpi hitz sartu ohi direla eskuizkribuko lerro bakoitzean; orrialde hauetako poema gehienak 9/10-, 8a, 9/10-, 8a egiturakoak dira, baina badira zazpi silabako lerroak ere, eta are hamaika, hamabi edo hamalauko gutxi batzuk ere. Kako zuzenekin markatu dugu non apurtu den papera, eta kako zuzen horien ondotik idatzi ditugu erdi-apurtuta geratu diren letrak, erabat ziurrak ez direlako; apurturiko zatietan, ez dugu ezer osatu *ope ingenii*. Lerroaren ezkerreko urratuaren ondorioz, aurreko lerroaren amaieran hitza osatu gabe geratu denean, gidoia erantsi diogu hitzari etenaren lekuan; urratua lerroaren eskuinean denean, hurrengo lerroaren hasieran, hitza nabarmenki moztuta dagoenean ere, ez dugu erantsi gidoirik. || jagui] beste zerbaiten gainean idatzita dago *j*. **1138v** ebiliric] *-r*- baten gainean esku berak idatzita dago *-l*. **1139r** aleian] esk. *aleia*. || ceña] esk. *cena*. || o-] dirudienez zortzi bertso-lerro zeuden hemendik aurrera. **1139v** deguidaçula] esk. *dequidaçula*. **1140v** cantaetan] esk. *cantaeta*. || Sirena] lehenago *Silbia* idatzi eta ezabatu du esku berak. **1141r** cantu] esk. *çantu*. || çanpoña] esk. *çanpona*. || ucutu] *u*- ez da ondo ikusten, gainean orbana duelako. || daguida] esk. *daquida*. **1141v** gañean] esk. *ganean*. || catea] *cateea* idatzi du lehenengo, baina bigarren *-e*- ezabaturik dago; gainera, sabaikaritasuna adierazteko erabili ohi duen lakioa dago *-eea* multzoaren gainean. **1142r** Sirenac] *-en*- lerroartean. || conpañian] esk. *companian*. || ceñagaz] esk. *cenagaz*. || ayn] esk. *ay*. || Aynbat] esk. *ay bat*. **1142v** conpañia] esk. *compania*. || ceinçuc] *-a*- baten gainean esku berak idatzita dago *-u*-. || alcarri] esk. *alcari*. **1143r** Ecusiric Sirenac] testu nagusia amaituta zegoela, beste letra-mota batez, bigarren aldiz idatzi da zuriune batean, ondotik datozen bertsoen ezkerretara. || biurquetan] esk. *biurqueta*. || erori] esk. *erorri*. **1143v** ceñac] esk. *cenac*. || Ene bioz] hitz hasierako *e*- ez da normala; dirudienez *a*- egiten hasi da lehenago, ziurrenik *ai ene* idazteko. || beregaz eroan] *beregaz eugui eroan* idatzi du lehenengo; esku berak idatzi eta ezabatuta dago *eugui*. || Silvia] lehenengo *Silvero* idatzi du, eta gero, gainetik, esku berak *Silvia*. **1144r** asi cirean lau musico] *cirean*-en, *-a*- baten gainean esku berak idatzita dago *-i*-. || oñetan] esk. *onetan*. **1144v** despedidu] esk. *despedicu*. **1145r** inorc] esk. *inor*. **1145v** galduric] lerroartean idatzita dago, ziurrenik esku berak beste zerbait (*trucaduric*) ezabatu ondoren. || doçu] beste zerbait (*ç....*) ezabatu ondoren, gainean, lerroartean, idatzita. || Silviac] *Silviac e* zegoen idatzita; esku berak ezabatuta dago *e* hori. || canpura] tinta-mantxa dago *-ra* hitz-bukaeraren gainean, eta ez da ondo irakurtzen. **1146r** Silveroc, ceñac] esk. *cenac*. || joateco, ceñac] esk. *cenac*. || Silvero, bada, bere ugaçabari] esk. *Silveroc badabere ugaçabari*. || Sirenagana] esk. *Silveragana*. || ceñari] esk. *cenari*. || ceña] esk. *cena*. || baño] esk. *bano*. **1146v** ceñari] esk. *cenari*. || erechan] esk. *erecha*. || aberaspatequin] esk. *aberaspatequin*. Cf. hurrengo lerroan (eskuizkribuan biak lerro bukaeran) *aberaspategaz*. **1147r** partierea] *partiera* zegoen idatzita, eta esku berak zuzendu du. || Silviac] *siluerac* zegoen idatzita, eta esku berak zuzendu du. || içaaten] esk. *içaate*. ||

çaut] *çautt* zegoen idatzita, eta esku berak ezabatu du hitz-bukaerako *-t*. || quendu eben] *eben-en*, *-i*- baten gainean esku berak idatzita dago lehenengo *-e-*. || ceñac] esk. *cenac*. **1147v** asignaduric] esk. *asignadur*. || Silviac] marra bertikal batez erdiezabatuta dago *-c*. || arçaiægati] *-t*- baten gainean idatzita dago *-g-*. || Ceñac] esk. *cenac*. || erançun eben] Idatzialdia aldatu da hemen: tinta eta letramolde desberdinak hasten dira. || arçay batac] 1148, 1149 eta 1150 orriak galdu egin dira eta ez daude eskuizkribuan. **1151r** conpañian] esk. *companian*. || bateq] lerroartean beranduago sartuta dago *-eq*. || ceñari] esk. *cenari*. || eta] ç- baten gainean idatzita dago *e-*. || ta] beste zerbaiten gainean idatzita dago *t-*. || ceñari] esk. *cenari*. || çala] lerroartean beranduago esku berak sartuta dago bigarren *-a-*. || negarrez] esk. *negarez*. || beguiac] lerroartean beranduago esku berak sartuta dago *-egu-*. **1151v** erri] geroago idatzita dago lehenengo *-r-*. || sinisquetan] esk. *sinsqueta*. || cerren] esk. *ceren*. || eçteusut] esk. *eçteuçut*. || arçayten] esk. *arçayte*. || negarretan] esk. *negaretan*. || berba] lerroartean idatzita dago *-r-*. **1152r** Silviac oyta] *Silviaoyta* zegoen idatzita, eta *-c* geroago erantsi du, ziurrenik esku berak. || arean da] beste zerbaiten gainean idatzita dago *-n-*. || sinistu] esk. *sinisti*. || ceñaen] esk. *cenaen*. || jaguiten] esk. *jaguite*. Beste zerbaiten gainean (agian *-c-*) idatzita dago *j-*. || baño] esk. *bano*. || aynbat] esk. *anybat*. || denpora] beste zerbaiten gainean (agian *-d-*) idatzita dago *-p-*. || ceñagana] esk. *cenagana*. || engañaduric] esk. *enganaduric*. **1152v** Dorido] esk. *Dorio*. || baño] esk. *bano*. || ascotan, Dorido] *ascotan Silvero Dorido* idatzi du, baina esku berak (idatzi ahala, nonbait) ezabatuta dago *Silvero*. || desengañaduric] esk. *desenganaduric*. || cegati ic] esk. *cegaiyc*. || eidan] beste bi edo hiru letra (agian *-iri*) daude ondoren, tatxatuta. || Sirenac] esk. *Silbiac*. || lurrera] esk. *lurera*. || Silveroc esan eben] Eskuizkribuan, bi bider idatzita dago lauen arteko elkarrizketa. Lehenengoan lerro-banaketa gabe, eta bigarrenean lerroak elkarrizketaren arabera antolatuta. Testuari dagokionez, bietan da testu berbera, bi ñabardurarekin: solaskideen izenen laburdurak eta *Silbiac / Silviac*. **1153r** arreatadu cituen] tintaz orbanduta dago *-e-*, eta *-a-* ere izan liteke. || ceñac] esk. *cenac*. **1153v** badaguiçu] *-çu* beste zerbaiten gainean idatzita dago. || arc] esk. *arca*. || jarric] esk. *jarric*. || eguien] badirudi *eguiac* idatzi duela lehenengo. || ayn] esk. *ay*. || bategaz] lerroartean esku berak idatzita dago *-te-*. || ceñac] esk. *cenac*. **1154r** danac] esk. *danc*. **1154v** ecusten] *-t-* letrak ez dauka marratxo horizontala. || ceñac] esk. *cenac*. || amorosoacaz] lerroartean esku berak idatzita dago *-az*. || baño] esk. *bano*. || arçaiten] esk. *arçaitte*. || ausaiterren] esk. *ausaiteren*. || euren] esk. *eueren*. || euren] esk. *eueren*. || ceñay] esk. *cenay*. || ceñac ecarten] esk. *cenac ecarten*. || utra concer] 1155, 1156, 1157 eta 1158 orriak galdu egin dira eta ez daude eskuizkribuan.

Nola aipatu testu hau:

Lazarraga, Juan Perez, 2012 [c. 1602], “AL – Artzain-liburua” [PDF], in G. Bilbao et al. (arg.), *Lazarraga eskuizkribua: edizioa eta azterketa (2.0)*, Vitoria-Gasteiz: UPV/EHU. Interneten eskuragarri: <<http://www.lazarraga.com>> [Kontsulta: uuuu/hh/ee].

Lan hau [Creative Commons-en baimen baten mende](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/) dago